

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT AZ IRODALOM ÉS TÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL.

ALAPÍTOTTA

ÉS DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS TANÁCSÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

KIADJA

Dr. KARDOS SAMU

felelős szerkesztő.

FŐMUNKATÁRSÁK :

DARNAY KÁLMÁN, UJHELY GÉZA és ZOLTAI LAJOS

Sümege.

Budapest.

Debreczen.

RENDES MUNKATÁRSÁK :

<p>1. Dr. BARCSA JÁNOS
ev. ref. kollégiumi tanár Debreczenben.</p> <p>2. DVORTSÁK GYŐZŐ
Sáros vármegye főlevéltárnoka.</p> <p>3. Dr. KARDOS ALBERT
a Csokonai-Kör titkára.</p> <p>4. Dr. LENGYEL MIKLÓS
a deési kir. főgimn. tanára.</p> <p>5. Dr. MAGASHÁZY BÉLA
Borsod vármegye főlevéltárnoka.</p> <p>6. Dr. APSAI MIHÁLY JÁNOS
Máramaros vármegye főügyésze.</p> <p>7. OLÁH GÁBOR
a debreczeni kollégium s. könyvtárnoka.</p> | <p>8. PETROVAY GYÖRGY
földbírtokos Nagykürti.</p> <p>9. RÉVÉSZ KÁLMÁN
ev. ref. esperes Kassán.</p> <p>10. Dr. SEBESS DÉNES
országgyűlési képviselő M.-Vásárhelyen.</p> <p>11. SIMON GÉZA
az m.-szigeti ev. ref. lyceum főkönyvtárnoka</p> <p>12. Dr. gróf WASS GYÖRGY
vármegyei aljegyző Deésen</p> <p>13. Dr. VERSÉNYI GYÖRGY
az Erdélyi Irod. Társ. főtitkára Kolozsvártl.</p> <p>14. Dr. VÉRTESY GYULA
kir. tanfelügyelő Nagyszébenen.</p> |
|--|--|

★

ELŐFIZETÉSI DIJ : Egy évre 12 kor. Fél évre 6 kor. Egyes füzet ára 1 kor.

Mindennemű leveleket, előfizetési pénzeket és hirdetési díjakat a szerkesztő címére (Debreczen, Piacz-u. 58. sz. I. e.) kell beküldeni.

Bizományosok :

- {
1. Budapesten : Ranschburg Gusztáv, Ferencziek-tere.
 2. Debreczenben : Hegedüs és Sándor, Kossuth-utca.
 3. Kolozsvárt : Stein János, Deák Ferencz-utca.
 4. Miskolczon : László Adolf könyvkereskedése.
 5. Pozsonyban : Stampfel Károly könyvkereskedése.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Dr. Csűrös Ferencz</i> : Sárvány Pál jegyzetes könyvéből	1—7
<i>Dr. Versényi György</i> : Szentiváni Mihály élete. (Harmadik és befejező közlemény.)	8—14
<i>Szinnyei Gerzson</i> : A sárospataki ev. ref. főiskola története 1531—1661-ig. (Hetedik s befejező közlemény.)	15—18
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Ujfalvi Sándor Emlékiratai 1854. és 1855-ből. (Hetedik közlemény.)	19—25

Adattár.

<i>Dr. Kardos Samu</i> : Toldy Ferencz hátrahagyott és kiadatlan apróbb írásai. (dr. Toldy László szivességéből. Első közlemény.)	26—33
<i>Dvortsák Győző</i> : Üdvözlő beszéd II. Rákóczy Ferenczhez	34—37
<i>Ujhely Géza</i> : Br. Jósika Miklós levelei Fejérváry Miklóshoz. (Első közlemény.)	38—43
<i>Dr. Magasházy Kálmán</i> : Borsod vármegye levéltárából. I. Besze János Szendrő város előljáróságához. — II. Br. Wesselényi Miklós mint borsodvármegyei birtokos	44—46
<i>Leszli Andor</i> : Közlemények a borsod-miskolczi muzeum ereklyegyűjteményéből. I. Szemere Bertalan, a miskolczi színház diszletei ügyében. II. Szemere Bertalan szüleihez Frankfurtból. III. Kossuth Lajos — Vukovics Sebőhöz. IV. Szemere Bertalan — Vukovics Sebőhöz. (Harmadik sorozat.)	47—53
<i>Tóth András</i> szobrász levelesládájából: I. Vachot Imre. II. Szendrey Julia. III. Szilágyi Dezső. IV. Ihász Dániel levele.	54—56
<i>Dr. Barcsa János</i> : Egykoru feljegyzések Kossuth Lajos-, Perczel Mórról és Szatmár városáról	57—59
<i>Darnay Kálmán</i> : Kisfaludy Sándor életéhez	60—61
<i>Dr. Kardos Samu</i> : A széki gróf Teleki család históriája (Hetedik közlemény.)	62—66
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Br. Wesselényi Miklós ifjúkori naplófeljegyzései. (Hetedik közlemény.)	67—69
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Br. Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei. (Hetedik közlemény.)	70—74
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Wesselényi kiadatlan beszédei és javaslatai. (Második közlemény.)	75—79
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Kossuth Lajos budai fogságából szüleihez írott levelei. (Hetedik közlemény.)	80—85
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Régi írók és államférfiak levelezése. A) Rimay Jánosé. B) Batthyány Lajosé br. Orczy Lőrinczhez. C) Palóczi Lászlóé. D) Széchenyi Istváné. (Hasonmás.) E) Görgey Arthuré. F és G) Deák Ferenczé. (2) H) Bethlen Gáboré. (Hasonmás.) Magyarra fordította: <i>dr. Magasházy Kálmán</i>	86—92
<i>Kardos Albert</i> : Ismeretlen Kazinczy-levelek. (4.)	93—101
<i>Hatos Tivadar</i> : Régi okmányok egy ref. torony gombjában.	102—104
<i>Folyóiratok szemléje. (Z-i.)</i>	105—108
<i>Uj könyvek</i> : Rubinyi Mózes: Tanulmányok a romániai csángókról. Ismerteti: <i>Kardos Albert</i>	109—110
<i>Vegyések</i> : Képeinkhez. — Az Akadémia br. Wesselényi könyvéről. — A debreczeni városi muzeumról. Debreczen tanácsa a vallás szabadsága érdekében. (Z-i.)	111—115
<i>Melléletek</i> : Toldy Ferencz és Sillye Gábor arczképe. — Bethlen Gábor és Széchenyi István levelének hasonmása.	

SILYE GÁBOR

a szabadságharcban kormánybiztos ; képviselő. Hajdukerület
utolsó főkapitánya s Hajdumegye első főispánja.

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT.

Sárváry Pál jegyzetes könyvéből.

Ismerteti: Dr. Csűrös Ferencz.

Sárváry Pál (szül. 1765 okt. 3., meghalt 1846 decz. 19.) a debreczeni kollégium hirneves tudós tanára volt. Közép és felső tanulmányait a kollégiumban végezte. 1790-ben poéták praeceptora, 1792-ben a főiskola széniora lett. Kiváló tehetségeiért a tanári kar őt jelölte mint legérdemesebbet a természettudományi katedrára s hogy kellő előkészülettel foglalhassa el tanszékét, három évig a külföldi nagy hirű egyetemeket járta, folyton tanulva, tökéletesítve magát a természeti és bölcséleti tudományokban. 1795 őszén foglalta el tanári székét s 44 éven át tanított, kiérdemelve mindenek szeretetét, tiszteletét, a tudós világét is, mely akadémiai tagsággal tüntette ki.

A kollégium nagy könyvtára számos kéziratát őrzi. Ezek közül való az a jegyzetes könyv is, melynek egy pár érdekes följegyzését kívánom megismertetni. R. 349 jelzés alatt található e félbörkötésű nagy nyolczadrét alakú kötet, melynek bejegyzései mind Sárvárytól valók. Legnagyobbbrészt azon időből, mikor mint poéták praeceptora működött a kollégiumban. Az elején számos latin nyelvű dolgozatvázlat található, melyeket tanítványai számára készített az akkoriban szokásos témákról, mint pl. „Nihil est dulcius libertate“, „De liberalitate“, „De virtuum praestantia“ stb. Valószínűleg ezért kapta a kötet a katalogusban ezt a czimet: *Exercitia Rhetorica*.

Ezeken kívül azonban egyéb sokkal értékesebb bejegyzések is vannak.

Sárváry, úgy látszik, ügyes verselő hirében állott ez időben, úgy hogy sokan fordultak hozzá sirfeliratok és az akkoriban nagyon divatos verses halotti bucsuztatók készítéseért.

Számos ily epitaphium és bucsuztató fogalmazása található a kötetben. Így epitaphium Vecsey Sámuelről, a korán elhunyt nagytehetségű Némethy Pálról, Biró József nevű tanítványáról,

halotti vers Spáh Sámuelről, Szőke Jánosról, Margitainé Barta Annáról stb. Továbbá egy lakodalmi vers is báji Patay József és Menszáros Klára lakodalmára. Azután néhány latin és német nyelvű levél, melyek közül legérdekesebb egy német nyelvű levele 1799. évről Lenz jénai egyetemi tanárhoz, melyben *Veszprémi István*, a hirneves debreczeni orvos-doktor és természettudós haláláról értesíti s rövid életrajzát is közli.

Az epitaphiumok közül, mint irodalomtörténeti érdekességüt, közlöm a *Budai Ferenczét*, az említett *Veszprémi Istvánét* és a *Sinay Miklósét*, ez utóbbit azonban nem ő készítette, csupán lemásolta a Budai Ézsaiás kéziratából. A bucsuztatók közül az *Ormós Andrásnéét* kétségtelen irod. tört. értéke miatt szintén közlöm.

*

A. 1802.

Tiszteletes **Budai Ferencz** uramnak ezen Epit. készítettem :

D. O. M. S.

FRANCISCO BUDAI

VIRO JUVENI DOCTISSIMO

PATRIA PÉRINO

ECCLESIAE SZOVÁTHIENSIS

ANNIS XIII.

ANTISTITI RELIGIOSISSIMO

BONARUM LITERARUM OMNIS GENERIS

ET LITERATORUM AMICISSIMO

ANNO AETATIS XLII.

CRISTI MDCCCII.

XXVIII. SEPT.

PRAEMATURE SED PISSIME

EX INTESTINORUM DOLORE MORTUO

SOCRUS ELISABETHA NAGY VACZI

UXOR ROSALIA BÉLLYEI

FRATER ESAIAS BUDAI

GENERO MARITO ET FRATRI

DESIDERATISSIMO

L. L. M. Q. POSS.

*

Néhai Nagy Érdemü és Nagy tudományu Orvos Doctor
Weszprémi István Urnak halála törtévé, elmaradott kedves
Özvegyétől és Vejeitől megkéretvé Eritaphiumára a következő
sorokat készítettem

Stephano Weszprémi

Quem

Civitas Debreczen ut Suum Hippocratem
Annis XLI Consuluit
Magna Maria Theresia ut bene de Regno
Meritum Splendido Numismate Donavit
Patria ut Civem et Literatorem Coluit
Societates Eruditorum Jablonoviana
Gottingensis et Jenensis ut Historicum
et Naturae Scrutatorem Suorum Numero

Adscripserunt

Ubi Corpus Annorum LXXVI Usu confectum
Morti a Qua Innumeros Vindicavit
Animo Placido Cessisset
Coniux Maria Miskoltzi
Filiae Sophia et Julianna
Generique et Nepotes
Hoce Monumentum L. L. Poss.
Debrecini Die XIII. Martii MDCCXCIX.

*

Prof. Tiszt. Budai Ésaías Uram a következő Eritaphiumot
készítette néhai Tiszt. *Sinai Miklós* Uramnak

Hic situs est

Nicolaus Sinai

Vir, si quis alius, Polymathes,
Vereque Venerabilis.
Prima ei lucis usura H. Bagosini,
Institutio Debrecini,
Consummatio Studiorum et perfectio
Groningae, Oxiniique contigit.
Patriae redditus, aliquam diu
In Eccles. Ref. Madaras
V. D. Ministrum fidelem,
Tum, in Colleg. Ref. Debrecinensi
Annos XXX ipsos,
Professorem sollertem, egit;
Historia Orbis et Religionis,
Literisque Latinis et Graecis,

Raro ingenii acumine
 Juventuti traditis et explanatis.
 Qua opera navata,
 Eruditionisque documentis
 Ab Augustissimis Imperatoribus et Regibus
Josepho et Leopoldo II-dis
 Nobilium Regni numero
 Adscribi meruit;
 Insignibus, pyramidis vetustae
 Cum angue circa eam
 In flexos orbes semet sinuante,
 Ut antiquitatis Scrutator,
 Ab iisdem ornatus.
 Ante vero, quam portum conspicere potuisset,
 Tristes expertus vicissitudines,
 Fortitudinem animi, constantiam,
 Patientiam, pietatemque
 Christianam probavit.
 Fatiscens demum viribus,
 Animam Deo, anno aetatis LXXVIII
 Christi MDCCCVIII.
 V. Kalendas Julii
 placide reddidit;
 Conjugi *Elisabethae Baranyi*
 Filiis, Gabrieli, Alexandro,
 Martino, et Nicolao,
 Omnibusque bonis,
 Tristi sui desiderio relicto.

*

Irodalomtörténeti szempontból mindezeknél értékesebb az *Ormós Andrásné* halálára írt halotti bucsuztató. Értékes pedig azért, mert *aligha része nincs abban, hogy Csokonainak legmagasztosabb költeménye a Lélek halhatatlansága olyan formában és tartalommal íródott, ahogy ma ismerjük.*

E verset Sárváry 1790-ben írta. Ugyanezen időben Csokonai theológiai előadásokat hallgatott a kollégiumban. Tanárai között volt *Ormós András* is, aki 1787—1792-ig catechetica theológiát és héber régiségeket adott elő a főiskolában. Bizonyos, hogy Csokonai ott volt tanárja feleségének temetésén s a bucsuztatót is hallotta, sőt mint papi tanulmányokkal foglalkozó és költői hajlamu ifju bizonyára megbeszélés és kritika tárgyává tette barátai körében a poéták praeceptorának verses munkáját.

1804 tavaszán ő maga kapott ehhez hasonló megbízást, midőn gr. Rhédey Lajosné fölött kellett egy verses halotti bucsuztatót elmondania. Témát keresett. Emlékei közt kutatva, nagyon egyszerű gondolatársulás kellett hozzá, hogy egykori tanárja feleségének halotti bucsuztatója eszébe jusson. Így juthatott arra a gondolatra, hogy a Sárvárytól földolgozott filozófiai kérdést válassza ő is tárgyul.

Juthatott, mondom, mert az egész egyéb adat híján csupán föltevés, de nagyon valószínű föltevés. Eszem ágába sem jut a két költeményt összehasonlítólágy egybevetni. Sárváryé egy pár csinos gondolatot, néhány szerencsés formát talált költői képet tartalmazó, de a jó középszerűséget semmivel fölül nem haladó bucsuztató, a Csokonaié ellenben csupa mélység, költői elragadó tüiz és erő.

Ámbár azt sem lehet tagadni, hogy a Sárváry költeményét olvasva, több helyütt önkénytelenül is megállapodunk, emlékeztünkbe esendül a Lélek halhatatlanságának valamely ennél jobban kidolgozott, nagyobb költői erővel megalkotott, de hasonlatos helye, vagy fordulata. Nem tartom feladatomnak nyomozni a szálat, melyek a két költeményt talán egymáshoz fűzik, csupán arra akartam rámutatni, hogy a magyar irodalom legmélyebben szántó tankölteményének forrása hol lehet. A Lélek halhatatlanságának hozzá méltó irodalmi méltatása eddigelé még nincsen, ezt megírni a jövő feladata. Az alábbiakban közlöm a Sárváry bucsuztatójának irodalmi érdekű részét azért, hogy e méltatás jövő megírójának, mint eddigelé nem ismert kiinduló pontot, figyelmébe ajánljam :

Szomoru halotti versek, mellyek Néhai Nemes Boldog emlékezetű Ifju Asszonynak T. T. *Ormós András* Uram 7 esztendeig és egy Hónapig vólt el-felejthetetlen kedves élete párjának utolsó tisztességére irattatak. 1790. eszt. Sz. Andr. Hav. 10 napj. per Paul. Sárváry p. t. Poes. Praecept.

Tudom leggyakrabban a Halált hogy fessék,
 Hogy az mindeneknek rettentőnek tessék.
 Felkeresvén minden bé rutító mázat,
 Tsinálnak belőlle egy rémítő vázat.
 Emberi formában adják ugyan elő,
 De ne véld, hogy azért bírjon szépséggel ő.
 Mert a mi bennünk szép, néki azt nem adják,
 Sőt az épséget is tőlle meg tagadják.
 Nem elég, hogy rósák ortzáján nem ülnek,
 És szeme lámpási örömet nem szűlnek,

Nem elég fülének hogy nints szép gombája,
 S semmi tetemének nints deli formája;
 Nem elég ez, hanem a rósa szín helyett
 Ortzáján fekete sárgaság lelt helyet.
 S ki dült Homlokának kopasz bóltja alatt
 Két vak gödör szörnyü mélységre bé haladt
 Hát meztelen feje koponyája mellől,
 Hogy vágták le fülét jobb s bal keze felől?
 S Tsontjait minden hús s bőr nélkül lábára
 Hogy szokták állítani Skeleton formára.
 Végre hogy annyival irtóztatóbb légyen,
 Feledékenységre kaszálja sem mégyen.
 Illyen írást adnak szájába: *Senkinek*
Nem kedvezek, ugymond, nagynak v. kitsinynek.
 Igy festik legtöbbször a halálnak képét,
 Talán hogy rémitse az egész föld népét.
 De én e festésnek alája nem írok,
 Rólla ellenkező ítélettel bírok,
 Tagadom, hogy illyen rémítő kép volna,
 S költött kaszájával vaktában gyilkolna.
 De hát hogyha kérded: Mitsoda a Halál?
 Az mikor a Lélek test társától el-vál,
 S igazabb nevével Alomnak mondhatom,
 Lázárt Urunk utánn alvónak tarthatom.
 Mert a fáradt testnek millyen a jó álom,
 A Halált is éppen olyannak találom.
 Ő ád e világi élet bajaitól
 Tellyes könnyebbedést s szűnést jajjaitól.
 Ő minden nyavaját meggyógyít egyszerre,
 Mellyeknek nem használt a Patikák szere,
 S a meggyógyúlt Testet olly ágyba fekteti,
 Mellybe nyugszik, míg nem az Ur felkölteti.
 Felkelése utánn olly életre talál,
 Mellynek soha többé nem árthat a Halál.
 De hát az a Lélek, melly a testből kiment,
 Azt kérded meg hal-é, vagy a Haláltól mentt?
 E kérdést sok pogány felelvén megfejti,
 Hogy Halál lelkünket töribe nem ejti.
 Hát ha a Jézusnak lettél tanítványa,
 Tudnod kell e felől, mi a Tudománya,
 Tudniillik kegyes Lelket, ki jól hiszen,
 A Halál halálra, hogy soha nem viszen.
 Él az még akkor is, mikor hólnak láttzik,
 Aki annak véli, felette hibázik;
 Sőt a Halál által kezdi az Életet,
 Mellybe e siralom Völgyéből vitetett.
 Az az igaz élet: mert a' tsupa öröm,
 Mellyhez nem járulhat sem Halál, sem üröm.

*

Illy életre ment az, bár mondassék Hólnak,
 Hantyai fedeznek kit e gyászos bólnak,
 Ha nevét kérdezed *Wespémi Susanna*,
 Egy élet tavaszszán lévő majoránna.
 Szépségeért bizony annak nevezhetem,
 A virágok között elsőnek tehetem.
 De mint gyenge virág, a kemény telektől,
 El hervadt a reá rohanó szelektől.
 Midőn jönne élte hús s negyedik tele,
 A mennyei kertben nőtt a plánta vele.

Illy kedves plántára óh mint vágyott az ég!
 Oda vitetését óhajthatta már rég.
 Virágoztak benne mivel olly virtusok,
 Mellyek drágalátos jószagú myrtusok.
 El hallgatom benne jó gazdasszonyságát,
 Házi dolgaiban való okosságát,
 Hogy gondos Anya volt azt is. el hallgatom,
 Legnagyobb virtusát mert majd el múlatom.
 Ugy tartom ez egybe bé foglalok mindent,
 Ha azt mondom rólla, hogy félte az Istent.
 Mert minthogy az Istent igazán s jól félte,
 Hogy annak tetszhessen, legfőbb jónak vélte,
 S hogy tudjon tetszeni, beszédét tanulta,
 Minden más dolgait ez egy felyül múlta.
 És hogy a jó példát melly igen követte,
 Tanú békességes tűrése mellette.
 Ugyan is, nézd hosszas s terhes nyavalyáját,
 Mégis az Úr ellen nem nyitta meg száját.
 Tekints végre élte végső órájára,
 S találsz a bátorság ritka példájára.
 Meggyőzte a Halált bátor szelidsége,
 Amint békével élt, akként is lett vége.
 Lelkét könyörgéssel bizta Jézusára,
 Kihez már fel jutott az égnek bolygára;
 Hol mig néki rendelt székibe bé nem ül,
 Bútsúzni el-maradt kedvesitől készül. stb.

A költemény további részei érdektelenek. A halotti bucsuz-
 tatók rendes szokásához hiven elbucsuztatja a halottat férj élő
 Ormós Andrástól, fiától Istvántól, atyjától Weszprémi Istvántól.

Szentiváni Mihály élete.

Irta: Dr. Versényi György.

— Harmadik s befejező közlemény. —

Az Erdélyi Hiradó 22. számában megjegyzi Szentiváni, hogy soha minoritás oktanabbul nem cselekedhetik, mintha zsarnokoskodni akar a majoritáson. A szász ispán megtagadja a pecsétet. Hiszen ahhoz nincs joga. A pecsét csak nála áll, de kötelessége rányomni arra, amit az országgyűlés határoz. Ő nem tarthat super reviziót.

E cikkelyekért toporzékolnak a szász lapok. De a 35. szám-ban egy szász polgár teszi magáévá Szentiváni fejtegetéseit.

Később (1842. 53. sz.) erővel, meggyőző logikával utasítja vissza a szász lapok rágalmaikat s *Hírlapvilág* czimen állandó szemlét tart a hírlapok, különösen a szász hírlapok felett.

Kolozs vármegye gyűlésén 1842-ben, április 21. kezdődőleg tárgyalják Kolozsvár és Kolozs felszólalása kapcsán, a polgároknak felsőbb hivatalokra való juthatását. *Szentiváni* feleslegesnek tartja e kívánság mellett okokat hozni fel. Elegendő ok, hogy 1842-ben élünk. Egy város kutjáról azt mondta valaki: Felséges víz, kár, hogy minden csizmadia ihatik belőle. Már, ha valaki azt mondaná: Felséges egy hivatal ez a gubernatorság; kár volna, hogy minden csizmadia hozzá juthasson; ez épen olyan okos ember volna, mint az előbbi. De mivel ő olyan okos lenni nem akar, csak azt hiszi, hogy amint lehet polgár hitéhez biznia, lehet polgár konziliárus is. — Fejtegeti, hogyha a nemesség jól felfogja a saját érdekeit, minden alkalmat megragad, hogy kivergődjék abból a korszerűtlen, kiváltságokon rágódó, selejtes érdekkörből, melylyel már is guny tárgyává kezd válni a külföld előtt. Azt hiszi, hogy teljesíteni kell mindazt, amit igazság és méltányosság korszerűleg kíván; teljesíteni nagylelkűen. Ez adja meg értelmét a nemességnek.

A gyűlés harmadik napján felolvasták a királyi főkormány-szék rendeletét, amelyben kihirdetni parancsolja, hogy tanulás végett külföldi egyetemekre menni szándékozók csak úgy nyerhetnek utlevelet, ha kérelmek mellett erkölcsi magokviseletéről, helyes gondolkozásmódjukról, a künn töltendő időről és arról, hogy elegendő költségek van, illetékes törvényhatóságuktól hiva-

talos bizonyítványt mutatnak be. Szentiváni figyelmezteti a rendeket, hogy ebben a rendeletben egy olyan föltétel is van, a mely az A. C. III. r. 14. czimében nincs meg, t. i. hogy a helyes érzés és gondolkodás módról is bizonyítvány kell. Ez elvileg csaknem lehetetlen kívánság, mert ki tehet bizonytságot Istenen kívül az érzésről és gondolkozásról? Gyakorlatilag pedig önkényes visszaélésekre szolgálhat alkalmul, mit a szóló már sajnálatosan tapasztalt, mert életében egyszer volt szüksége becsületét írással bizonyítani s akkor is egy nemes törvényhatóság tisztségétől, a melynek mint táblabíró s tiszteletbeli főjegyző épen tagja volt, nem nyert kívánt bizonyítványt, mert e szavak miatt: de recta sentiendi et cogitandi ratione notus, az illetők nem akarták aláírni. Mikor okát tudakolá, egyik azt mondta, hogy ezekről ember nem bizonyíthat; a másik azt, hogy ő nem bizonyíthat, mert ebben az ülésben, amelyben a kérelmet felolvasták, nem volt jelen; a harmadik őszintén megvallá, hogy ő nem tartja helyesen érzőnek és gondolkodónak, mivel bizonyos tárgyban nem volt vele egy véleményen. Így a szóló egy fontos céljától elesett. Javasolja azért, hogy — ha többet tenni nem lehet — legalább fejezzék ki jegyzőkönyvileg, hogy a rendeletet csak az A. C. III. r. 14. cz. értelmében veszik tudomásul. Ezt az indítványt el is fogadták. Ekkor történt, hogy Kolozs városa 1838-ban az országgyűléshez folyamodott a vármegyei törvényhatóság alól való felszabadítása ügyében.

Ezt a követek közölvén a vármegyével, bizottságot küldtek ki véleményes jelentéstétel végett. Ennek a bizottságnak a munkálata került felolvasásra. E szerint a megyének nem lehet ellenvetése, Kolozs város különválásával a város közönségét illető közterhek is különválasztván, Szentiváni is örömmel támogatja a felszabadítást. Nem kíván országgyűlési képviselőkkel bíró törvényhatóságokat egy más megye gyámsága alatt tartani s a szabad törvényhatóságok szaporítását és függetlenné tételét óhajtja. A rendek magukévá teszik a felfogást. (Erdélyi Híradó, 1842. I. 35.)

Igen érdekes fejtegetései vannak az *Erdélyi Híradó* mellékletében, a *Nemzeti Társalkodóban*. Az 1841-iki évfolyamban (II. 6—10. sz.) cikksorozatot ír az *Unió*-ról, az ő kedves témájáról. Az uniót nemcsak hasznosnak, de szükségesnek, Erdélyre nézve életkérdésnek tartja. Sorra czáfolja az unió ellen leggyakrabban felhozott társaságbeli ellenvetéseket, hogy végre valahára nyíltan, az egész nemzet színe előtt meg lehessen vitatni. Ilyenek: 1. Hogy Erdély elvesztené az egyesülés által nemzeti függetlenségét. 2. A székely és szász nemzet nem akarja az uniót. 3. Magyarországon a törvényhozó-testület két kamarás, nálunk egy. 4. A magyarországi meyerendszer más. 5. Magyarországon az unitárius, Erdélyben a görög nem egyesült vallás nem bevett felekezet. 6. A mágnásság megszűnnék, Erdélyben csak pusztá

czim lenne s a bajjal kivivott 1791. 17-et elveszitenök. (T. i. hogy nemes és mágnás közt semmi különbség.) 7. Erdély sarkalatos és diplomás tisztjeit szabadon választja, Magyarország pedig nem. 8. Erdély elvesztené az aprotáitai és compilatai szép törvényeket. 9. Magyarországon az 1715. 7. t.-cz. alapján hűtlenség esetében gyanura is elfogható a nemes ember, Erdélyben pedig nem. 10. Az erdélyieknek, kivált a székelyeknek terhes volna peres ügyeikben Pestre menni. 11. Erdélynek magánjoga tökéletesebb, perfolyamrendszere, főkép az adósságok behajtásában rövidebb. 12. A só ára Magyarországon magasabb. 13. Az ügyvédek félnek, hogy diplomájok hasznavehetetlen lesz.

Kimutatja, hogy mindezek részben képzettek, részben semmi összefüggésben nincsenek az unióval, vagy rajtuk törvényhozási uton, sőt a kiegészítés feltételeinek megállapításakor könnyen lehet segíteni. — Igazi alapvető munka.

Ugyanez évfolyam 22—24. számaiban jelent meg: *Széttekintés perfolyamunk mezején s jelesen a folyamodás és ügyvédi megbizásról*. Abból indul ki, hogy a törvénykezés nálunk legtöbb tanult embert táplál, de legkevesebb irodalmi művelője akad s még kevesebb az értékes. Félreértik, hogy *non de lege, sed secundum legem* kell itélni. — Igenis a bírónak. — De itt az ideje, hogy amíg a pozitív törvények szerint itélkezünk legnagyobb tisztelettel irántuk, gondolkozzunk a hiányokról, a reformokról. A perfolyam ügyét több vármegye az országgyűlésen tárgyalandók sorába vette. Aktuális hát róla beszélni, hogy a vitának alapot nyújtson, ezt megkezdje, bevezesse. Eszmecekerét akar kelteni, hogy a tárgy ne előleges megvitatás nélkül kerüljön az országgyűlés elé. Sorra veszi, hogy a személy- és vagyonbiztonságnak minő biztosítékai vannak s kimutatja mind a *vim vi repellere licet* tarthatatlanságát, mind a közigazgatási bíraskodás illuzórius voltát, mind, hogy a törvény szava, szelleme, a szokás, táblai értesítések és felsőbb rendeletek olyan zavart, gabalyodást okoznak, hogy abból a törvényes igazság csak véletlenül kerülhet ki. Azután rendre veszi a perek természetét, a törvényszakok (periodusok) értelmezését, a perek czimét s az egész peres eljárást, mindenütt feltüntetve a határozatlanságot, tökéletlenséget. A királyhoz való folyamodás hiányairól meggyőzően beszél s csak úgy volna bizonyos értelme, ha a legfőbb semmitőszéket helyettesitené. S részletesen kifejti, a *revocatio procuratoris* hiányait és káros voltát.

Ugyancsak a *Nemzeti Társalkodóban* közli *Vándor* név alatt erdélyi utazásainak egy részét Közlemények Erdélyről czimen. Az első sorozat 1839. évfolyam 18—20. számaiban, a második az 1840. évfolyam I. 24—26. II. 1., 14., 15. számaiban jelent meg. Amabban Gyergyót ismerteti. De nem elégszik meg egyszerű leirással, ismeretközléssel, hanem oda-oda füzi a maga gondolatait is. Leginkább közigazdasági dolgokra vet ügyet. Így,

hogy az utak rosszasága, sőt hiánya nagy baj, lehetetlenné teszi a javak kieserélését s egyik oka a szükségnek. Oláhország egy idő óta versenyt fejt ki még a beviteli gabona szállításában is. Ez oly, főleg gabonatermő országra nézve, mint amilyen Erdély, figyelembe veendő mozzanat. Nem behozatali, prohibitív vámoikat óhajt, hanem, hogy czélszerűbb természetével, józanabb számításal és több spekulatív ügyességgel igyekezzünk visszanyerni elsőségünket, mert helyzetünk kedvezőbb. A fatermelésről, a fa felhasználására s így a tüzelésre térvén, ajánlja a még kevésbé elterjedt takaréktüzhelyeket. Kárhóztatja a havasi legeltetés rendszerét, amely csak a kereskedők zsebét tömi s a vagyonosoknak hajt hasznot, de a népen vajmi keveset segít. Így a marhákivitel is hanyatlík. A tutajozással is a népet csak kiharználják olcsó bérért. Hozzá szól az ekkor napirenden levő tutajozási kérdésekhez, különösen a Maroson levő gátak ügyéhez. S rátér az ekkor szintén divatos tárgyra, a Maros hajózhatóvá tételére s ennek közgazdasági fontosságára. Az egyes helységek ismertetésénél panaszkodik a népnevelés elhanyagoltságáról, még ott is, ahol eléggé szervezett iskolák vannak, mint pl. Gyergyószentmiklóson. Ritkaság a turisztikai, vagy tanulmányi szempontból való gyaloglás nálunk. Nyomoz régi népénekeket. Ditróban hallja, hogy a Tatárhalomról Csáki Mihály éneket irt az 1707-iki tatárbeütés emlékére, figyelmezteti a közönséget, hogy aki ismeri ezt a verset, közölje.

Borszéket igen érdekesen írja le s melegen emlékezik meg első haszonbérőjéről, Zimethauser Antalról, kijátszásáról és tönkrejutásáról, a magyar fürdők kezdetleges, izléstelen, kényelmetlen állapotáról.

A lakosok számának közlésénél megemlíti, hogy bár a protestáns egyházak is adnának ki schematismusokat. Feljegyzi, hogy utmutatók, jelző-táblák kevés helyen, csak a havas-erdélyi részekben vannak. Beszél a helyesebb erdőgazdaságról, a természet kincses adományainak fölkereséséről és okszerű kiharználásáról. Felhívja a figyelmet a gyergyói székely tájnyelv tanulmányozására. Felöltik, hogy tán ide s tova beáll szüksége a gyergyói nép kivándorlásának. Ő azt nem hiszi, mert reméli, hogy a szükség megtanítja őket élni. Fejtegeti a határőri szolgálat befolyását az elszegényedésre.

Sok érdekes ethnographiai megfigyelést közöl a székely házról, öltözetről, házasságról, népjellemről. Hiszen ezekre a közélet emberének mind szüksége van. Azt hiszem, főként azért is utazott, hogy megismerje Erdélyt s tudja, mit és hogyan kell tenni érte.

A második közlemény *Fel- és Al-Csik* czímet visel.

Használja Benkő *Specialis Transylvania-ját* s Lenk *Siebenbürgens Lexicon-ját*.

Rajzolja az egymástól független és egymással többnyire új-jat húzó politikai és katonai hatóság hátrányát a közdolgozókra s a nemesi önzést és nembánomságot. Fel kellene karolni a hazai iparczikkeket, pl. a cserépedényeket. A csiki turából kivitelre kellene gondolni. Fejtegeti az Olt-hajózás és keleti kereskedelem fontosságát a székely népre nézve. Fejlesztetni kellene a tutajozást. Kikel a szalmafedeles házak ellen. Majd a követküldési jog érvénytelenségéről panaszkozik. Szól alkalomszerűleg a remetéskeedés ellen. Kiterjeszti figyelmét a bűnökre is s a társalkodás hasznára.

A bevezetésben elmondta az író, hogy ilyen munkáknál a részletekben elkerülhetetlen a tévedés. Kéri az olvasókat, hogy igazítsák helyre. Szentkirályi név alatt *Viszhang Vándorhoz* címén valami földig okos ember aztán ingerülten főleg Csiksomlyóra vonatkozó apróságokat igazít helyre. (1841. I. 14—15.)

Kár, hogy e becses munka többi része elveszett. Hiszen, mint Jakab Elek mondja, a cenzura e közleményekből is sokat törölt. Érdekes volna, ha az eredeti kézirat előkerülne.

Szentivánit a sok munka, a sok csalódás, izgalom megtörte. Különben is beteges ember volt, májbajos. 1842 decz. 10-én meghalt, a vármegyeházában levő lakásán. Halálos ágyán mellette ott virrasztott egyik legkedvesebb barátja Gálfy Misi, a kihez, kivált élete végén, megható gyöngéd szeretettel ragaszkodott. Magas, sovány, fekete arczu, hosszú, vékony orru ember volt. Májbaja miatt mellét feltűnő módon kivetette. Ezért gögösnek tartották. Kétségkívül önérzetes, de nem volt gögös, hanem ingerlékeny, könnyen haragvó férfit, ami bizonyára betegségéből magyarázható meg. Az *Erdélyi Híradó* (99. sz.) így bucsuztatja: „Forrón szeretett elvbarátunk, lelkünk meghittje, a szilárd keblű fiatal polgár, fáradhatatlan buzgalmu munka- és bajtársunk, bizakodva fiatal erejében, a megyei hivatalok legterhesebbikén, a szép literaturai és politikai irodalom mezején, a nemzeti élet csatahelyein versenyre kelt a legerősebbekkel s szorgalmával megpuhítá pályatársait. Ismertétek benne a vasszorgalmu megyetisztet, szigoru bírót, a nemzeti élet és irodalom hív s erős fiatal bajnokát, a baráti és társas-körök vidám kedélyü tagját; mi a fáradhatatlan pályatársat, ki feledve jelent s jövőndöt, elismerést s habozást, megtagadva kényelmeit, elzárkózva korának örömeitől, élt a magasabb czélnak, mely keblét feszíté, mig sorainkból kidölt, melynek disze vala. Mig a gyarló test roska-dozott a szenvedés és munka terhe alatt, lelke folyvást emelkedik magasabb tetőkre“.

Hirlapírói munkásságának másik közege a Brassai-féle *Vasárnapi Ujság* így emlékszik meg róla: „Igazságszerető ember és népbarát volt. Kis körben sokszor áldás kísérte lépteit“.

Deczember 12-én temették el Farkas Sándor hamvai közelében. Kriza temette, ő könyörgött koporsójánál, a sirnál pedig

Bíró Miklós bucsuztatta „a buzgó hazafit, természetszülte geniális költőt s a fiatalság egyik lelkes tagját“. (Regélő Pesti Divatlap 1842. 102. sz.) Barátai és rokonai 1845-ben diszes emlékkövel jelölték meg nyugóhelyét. A siremlék képe később (1856) meg is jelent a budapesti Vasárnapi Ujságban (45. sz.)

S már 1843-ban az ev. ref. kollegium könyvmű-intézetében készül a költő arcképe, halotti maszkja is emlékezet után. Az Erdélyi Hiradó (31. 11.) azt írja róla április 18-án: „Az ábrázat alsó része jól van találva, ajkai mintha most is mondanák: nekem Erdélyre egyetlen és utolsó reményem az unió. De szemei nem fejezik ki a humorban szikrázó szemeket és homloka nem a nyugalmat, melylyel a szász mozgalmak *quousque tandem*-jeivel szembeszáll“.

De mindjárt halála után művei kiadására is gondoltak. A Honderü már 1843 elején (22. sz.) hirdeti, hogy Szentiváni munkái nemsokára sajtó alá kerülnek s bevezetésül Kemény Zsigmond báró életrajzot ír, Simó meg arcképét rajzolja köre. Összes műveit három kötetre tervezték, de csak egy kötet jelenhetett meg: Szentiváni Mihály munkái. Kiadták Kemény Zsigmond és Kriza János. Első kötet Kolozsvárt, a kir. lyceum betüivel, Tilsch és Fia bizománya 1843. A 205 oldalas könyv jellegéül a költő verseiből idézve:

Engem is szent tárgy hevite,
 Árva hon fiát;
 Föncsapongó láng lobogta
 Bátor keblen át.
 Érted éltem szent szabadság!
 Érted, drága hon!
 Ihletésed élni-halni
 Lelkesítve vont.

Öt elbeszélés van a kötetben: Mindenütt rossz, de legrosszabb otthon. Étvivő leány. Megbüntetem az atyáknak vétkeket a fiakban, A vig társak. Nászkaland. De az életrajz és arckép innen is elmaradt. Noha arcképe külön, valóban megjelent.

Kéziratban is több kész munkája maradt, valamint töredékek, melyekről az *Erdélyi Hiradó* nekrológja is megemlékszik: „Mi ismertük nagyobb dolgozatokra kedvencz terveit. halomban leltük megkezdett munkák töredékeit“. Nagyérdekű lehet levelezése is. Kéziratai azonban valószínűleg mindörökre elvesztek, nagyrészből legalább. Jakab Elek (Figyelő: 4.) azt mondja, hogy Szentiváni iratai, barátja Gálfi Misi kezébe kerültek. Gálfi maronosi házát a szabad ságharcz alatt az oláhok feldúlták. Ez iratok is akkor pusztulhattak el. Ha pedig mégis megmaradtak volna, mikor Gálfit elfogták, hogy aztán vértanuhalált haljon, házkutatást tartottak nála, minden írását elvitték, soha semmi sem került többé vissza.

Kár, nagy kár! Bár még mindig reménykedhetünk, hogyha nem is minden, de valami csak előkerül, ha az irodalomtörté-

neti hagyományok iránt erősebb, élénkebb érzék fejlődik ki közönségünkben.

Szentiváni jeles tehetség, de tragikus sorsu ember, akinek semmi sem sikerül, folyvást csalódik. A szülői ház nem kedves, meleg fészek, de kedvetlen, sivár, került világ. Boldog gyermekemlékekre nem tekinthet vissza. Az életbe lép. Érti tehetségét. Tele van nemes becsvágygyal, lelkesedéssel, ideális törekvésekkel és munkakedvvel. Megakadályozzák, hogy tanár legyen. Szülőmegyéje mellőzi. Követválasztáson megbukik. Kedvese elhagyja. Lelkét e fájdalom égeti, testét kór gyötri. S fiatalon sirba száll.

Igaza van a Vasárnapi Ujság nekrológiójának: „A sors soha embert átalkodottabban nem üldözött, soha egynek is leg gondosabban készített terveit, legforróbban ölelt reményeit gyakrabban és kegyetlenebbül nem sikertelenítette, mint az övéit“.

Kövári László is e mindenütt való csalódást, sikertelenséget emeli ki, *Szentiváni Mihály mint költő* című cikkelyében. (Nemzeti Társalkodó 1844. I. 1.)

Csak sajnálhatjuk, hogy ez az izmos tehetség nem fejlődhetett ki teljesen és nem érvényesülhetett a nagy nemzeti és irodalmi küzdelmek mezején.

(Vége.)

A sárospataki ev. ref. főiskola története 1531—1661-ig.

Irta: Szinyei Gerzson, a sárospataki főiskola nyug. tanára.

(Hetedik s befejező közlemény.)

Jótekonyságának és a közművelődés ügye iránti lelkes buzgóságának legnagyobb bizonyosságát adta a sárospataki főiskola bőkezű pártfogásával. Férje halála után Zsigmond fiával ide tevén át lakását, özvegysege napjaiban legfőbb vigasztalását abban találta, hogy ez intézet szellemi és anyagi jólétét előmozdítsa, hogy abban a muzsafiak kényelmesen és boldogan lakozhassanak. Számos intézkedései tanuskodnak erről. Comeniust, a nagy morva tudóst, aki egészen új oktatási és nevelési rendszerével európai hirre tett szert, nagy költséggel ide hozatta és részére oly fizetést rendelt, melynél nagyobbat csak *Klobusiczky* András, minden jószágainak főigazgatója kapott udvarában. A férje által megállapított tanári fizetéseket, valamint a tanulótság élelmezésére szolgáló 40 köböl búzát, négy hordó bort és négy hizott sertést pontosan kiszolgáltatta. A Comenius által felállított négy gymnasiális osztály számára külön-külön tantermeket építtetett. A tanítás sikerének biztosítására és az iskolai tudományos élet fellendítése czéljából itt Sárospatakon 1650-ben nyomdát állított, hol *Comenius* új tankönyvei s kiválóbb tudósok művei, jobbára az ő költségén láttak napvilágot. Hogy jóra való tanároknak foglalkozást ne szenvedjen az iskola, férje példáját követve, évenként több ifjút neveltetett külföldön. Azt a 12 darab szőlőt, melyet az iskola az erdőbényei, sárospataki és erdőhorváti hegyeken birt, az ifjuság kérésére 1659-ben két rendbeli szabadalomlevele által a dézma és mindenféle terhek alól örökre felmentette. Ezek voltak Erdőbényén: a Mogyorós, a Messzelátó, a másik Messzelátó, Bencsik, Vető-Mály, Középszőlő, Fejérföldü; Sárospatakon: a Nagy-király, Kis-király, a forrókúti és a megyeri Koneczszőlő; Erdőhorváthiban az a szőlő, melyet Palóczy Horváth György adományozott az iskolának. Végrendeletében, mely 1659 okt. 30-án kelt, a királyhelmecezi és dobóruszkai uradalmakat fiának és mind két ágon levő utódainak kihalása esetére, a sárospataki főiskolára hagyta, ugy intézkedvén, hogy az a Zemplén-, Abauj-, Ung-, Szatmár- és

Szabolcsmegyék ref. nemességének és papságának ellenőrzése mellett, egy arra való becsületes ref. nemes ember által kezeltessék és jövedelméből évenként 20 szegény nemes ifju ingyeren kapjon asztalt a sárospataki főiskolában. A jövedelem fenmaradó része az akad. és gymnasiumi tanárok fizetésének emelésére és külföldön tanuló ifjak gyámolítására fordíttassék. Meghagyja fiának és maradékinak, hogy ezt a jószágot sem részben, sem egészben el nem adhatják, sem el nem zálogosíthatják. Mit ha mégis megtennének, felhatalmazza a fentemlített bármelyik megye alispánját, hogy egy szolgabírót és esküdtet magához vévén, az eladott vagy elzálogosított jószágot, a sárospataki iskola számára lefoglalhassák. Szívére köti fiának és maradékinak, hogy a jószágabeli egyházakat, iskolákat, különösen pedig a sárospatakit, azon rendben és állapotban tartsák, melyben azok halálának idején voltak. A papoknak, tanítóknak, diákoknak eddig élvezett jótéteményeiket fogyatkozás nélkül megadják. Legyen a sárospataki iskolában mindenkor annyi akad. és gymn. tanár, mennyit a szükség kíván és az előljároság rendel. Ha pedig fia vagy maradéki a pataki tanárok megszabott fizetését akármi okból is megadni nem akarnák: akkor az említett vármegyék uri és egyházi rendei, a királyhelmecei és dobóruszkai jószágot a sárospataki iskola számára azonnal lefoglalhassák. Meghagyja végre, hogy fia vagy maradéki évenként két ifjut tartsanak külföldön, hogy az iskola tanároknak hiányt ne szenvedjen. Lelkiüdvösségére kényszeríti fiát, hogy tiszta ker. vallásában legyen buzgó és állhatatos s gyermekeit is abban neveltesse. Az igaz ker. vallás követőit, szeretőit és előmozdítóit szeresse, becsülje s abban segítse, mondván: „hogy mások is példát vévén rólad, annál nagyobb szorgalmatossággal építsék az Istennek anyaszentegyházát“. „Végy példát édes atyádról és én rólam, édes anyádról. Semminek mi nem köszönhetjük, Isten irgalmassága után, e világi jókban való előmenetelünket, hanem egyedül csak annak, hogy az Istennek tiszteletét, igaz ker. vallásunkat, a mi erőnk s tehetségünk szerint előmozdítani és azt oltalmazni igyekeztünk“.

Végrendeletének megtétele után már csak néhány hónapig élt. Életének utolsó éveiben kemény megpróbáltatásoknak volt kitéve a bánatos özvegy, melyek közt csak Istenben bizó erős vallásos hite mellett tarthatta fel lelki egyensúlyát. Nem elég, hogy kedveseit, férjét, menyét és fiát Zsigmondot, kit végrendeletében „az ő szerelmes és kedvét kereső fiának nevezett“, négy év lefolyása alatt egymás után elvesztette: azt is meg kellett érnie, hogy egyetlen fia György fejedelem lengyelországi háborújával kockára tette minden vagyonát, életét és a család egész jövőjét. Mennyi álmatlan éjszakát tölthetett el ő e miatt gyötrő aggodalmak és keserves könyhullatások közt! Hányszor fohász-kodhatott fel Istenéhez a hívő lélek bizodalmaival és remény-ségével, várva a segítséget és szabadulást!

Sok keserőséget okoztak neki felekezetének papjai közül azok, kik egyházkormányzat dolgában is makacsul ragaszkodván a fenálló rendhez: rossz néven vették tőle, hogy a szatmárnémetii zsinat által elítélt *Tolnai D. Jánost* és társait, a presbyteri rendszer híveit, pártfogásába vette. A ref. egyház tanainak hivatalos védői annyira ragadtatták magukat elfogultságukban, hogy legnagyobb jóltevőjüket képesek voltak rágalmazni, vallásujítónak csufolni, egyházi gyűléseket tartani ellene, bevádolni a polgári megye előtt, sőt az egyházi fegyelmet is éreztetni vele, amennyiben egy husvéti alkalommal az urvacsorája felvétele nélkül volt kénytelen elhagyni az Isten házát. E méltatlan sérelmek szenvedései közt olykor-olykor így panaszkodott: „Ugyan keresve-keresik ama papok, érti *Verőczy* Ferenczet és *Miskolczy* Istvánt, ami bosszúságunkat és busulásunkat, talán kopersónkban is azon volnának, hogy bosszúság szenvedésünkkel bocsájtánának“. Majd megnyugtatta magát azzal, hogy „Isten ostora ez, melyet békévet kell szenvednünk“.

Még nagyobb fájdalmat okozott neki végnapjaiban az általa édes anyáilag szeretett és dédelgetett tanuló ifjuság rakoncátlan magaviselete s fellázadása az előljáróság és a törvények ellen, az iskola koresháza miatt. A sárospataki főiskola igazgató-tanára akkorában minden birtokostól, akinek a sárospataki hegyeken szőlője volt, egy-egy köből bort kapott dézma képen és hogy borát értékesíthesse, meg volt az a joga is, hogy annak egy részét az iskola koresházában mérhette el. A tanuló ifjuság ebben jövedelmi csokulást látván, az úgy vélt visszaélés és jogbitorlás ellen tiltakozást adott be és követelte a gyakorlat megszüntetését. A vitásügy az egyházmegyei közgyűlés elé került, hol a régi gyakorlat erősített meg, amit *Lorántffy Zsuzsánna* is helybenhagyott. E határozatba kénytelen-kelletlen már belé nyugodott volna az ifjuság, de az előljáróság, épen ebből az alkalmából, hogy az ifjuság szigorubb korlátok közé szoríttassék, jónak látta a régi törvény átnézését s annak újabb pontokkal való toldását. Midőn az új törvény 1660 január havában felolvasatván, kihirdettetett, a szilaj ifjuság nagy zajongások közt ellene mondott annak, szerzőjét *Medgyesi Pált*, ki bizonyára felsőbb helybenhagyás mellett, a hivatalos formásokat elmellőzte, rágalmazta, szidalmazta, magát a törvényt gunyos megjegyzésekkel illette. Hiába hivatott össze ez ügyben még ugyanazon év február havában az egyházmegyei közgyűlés Sárospatakra: a nagy számmal összegyűlt egyházi és világi atyáknak nem sikerült lecsendesíteni a felbőszült ifjuságot, amely inkább, mint sem hogy alá vesse magát az új törvényeknek, bosszúságában elhagyta az iskolát, egyrésze *Tallyán*, másrésze *Gönczön* telepedvén meg.

Az ifjuságnak ezen meg gondolatlan és vakmerő fellépése, mondhatni hálátlansága, mélyen sértette a fejedelemasszonyt, ki már ekkor különben is nehéz betegen feküdt ágyában és egy

hónappal azután jobblétre szenderült 1660 április 18-án épen azon a napon, melyen azelőtt 44 évvel lakodalmi ünnepét tartotta. *Tarczali* Pál zempléni esperes és akkori iskolai gondnok, a fejedelemszony halálát összeköttetésbe hozza a diákok zavarásával. Azt állítja, hogy *Zákány* András udvari tanácsos, midőn a fejedelemszony koporsójára a fedelet sajátkezüleg szegezte, „sűrű könyhullási orczáján és vén szakállán aláfolyván“, ily szavakban tört ki: „Ah átkozott diákok, ti öltétek ezt meg, ti fosztátok meg az szegény magyar nemzetet e drága kincstől“. Ugyancsak ő hagyta emlékezetben, „hogy midőn őt, mintegy hat nappal halála előtt magához hívatta a fejedelemszony és mintegy 2 óráig négy szemközt beszélgetett vele, ottan sirva fakadva így szólt neki: „Idvezült urammal ifjuságomtól fogva istenesen éltem, de sem ennek, sem édes kedves fiamnak Rákóczi Zsigmondnak halálán annyit nem sirtam, keseregtem, mint az ifjuságnak ez rajtam esett méltatlan cselekedetén. Te látod Isten, mint az édes anya magzatit, az dajka az ő kicsinydedit, úgy igyekeztem nevelni Istennek és szegény hazánknak szolgálatjára, de sok dajkálkodásomat mi mivel fizetik“.

Temetése körülményeiről csak annyit tudunk, hogy hült tetemeit ezüst kapesokkal kivert koporsóban, a Perényi-féle, most róm. katolikus templomba helyezték édes atyja, *Lorántfy* Mihály mellé. Koporsóját kegyetlen kezek feldúlták, ékességeit elrabolták, de áldott emlékét, dicső szellemét meg nem semmisíthették. Élete és példája egy eszményképpé magasztosult, hogy örökké ragyogjon a magyar nők előtt, buzdítva, intve őket az egyszerűség, háziasság, családiasság, vallásosság, jótékonyosság és a hazaszeretet erényeire.

Ujfalvy Sándor Emlékiratai

1854 és 1855-ből.

Az erdélyi Muzeum-egylet kéziratárában fekvő bekötött eredeti után közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

— Hetedik közlemény. —

Wesselényi Miklósban a szerencsétlen *Dániel*-vér s a kényeztető nevelés meglevő hatásukat, a legnagyobb fokra emelvén benne az indulatosságot. Véralatnak tulajdonítani lelki hiányainkat, annyi, mint gunyiratot írni az erkölcsi székről magasztalt emberi szabad akarattal. S mégis nincs különben. A páratlan lelki erejű *Wesselényi* Miklós csendes pillanataiban erkölcsi vétkeknek tartá indulatosságát s annak fékezésére mindent elkövet: szeszes itallal vagy fűszerrel soha nem él, húst ritkán eszik, télen-nyáron hideg jeges vizet iszik, fejét és mellét azzal szüntelen locsolja: de ereiben forró vérét mindezek nem képesek csillapítani s az indulatosságán ezerszer könnyezve bánkódó erős férfi a legelső alkalommal újra nem ura önmagának, mert a heves vér ördöge gunyjátékot űz lelki erejével. Indulatosságában imádva szeretett nejét s egyetlen fiát sem kímélte; dühe csillapultával pedig mindent elkövetett hibája helyrehozatalára. Élte pályája telve van az ily jelenetekkel: följegyzek néhányat közülök; hadd okuljanak azokon — főképp unokái.

1845-nek végén ifjabb *Wesselényi* Miklós barátom levélben megkért Kolozsvárt kormányzó gr. *Teleki Józseffel* tudatni Miklós fia születését s e fölötti atyai nagy örömét. Mint mindig, úgy most is készséggel teljesítém kérését. Követségem előterjesztését szokása szerint hidegen hallgatta végig gr. *Teleki* s hidegen viszonzá:

— Én az atyai örömeiket nem ismerem ugyan, de Miklós barátomnak szívesen kívánok azokhoz állandóságot; s úgy hiszem gyermekkori neveltetése mostohább részeim okuland, simább utakon vezetni be első szülöttét az élet eléggé rögzös utain.

Itt gr. *Teleki* szokása ellen beszédesebb lőn s a szokottnál derültebb arcot váltta. Ekkor tordamegyei egykori főispán, *Ugron István* szokott szeles léptekkel toppant be gr. *Teleki* elébe; sajátságos hajlongásai és zavaros szónoklat közt mutatván be Sándor fiát. Gr. *Teleki* hidegen mutata székét, de felém fordulva folytatá:

— Miklós barátom atyai örömeinek velem tudatásával alkalmat veszek magamnak ön előtt, mint aki Miklóssal szorosabb viszonyban áll, egy gyermekkori jelenetet föllebbteni. Miklós barátom boldogult atyjával közel rokonságban állottunk. Egykor szülőim magyarhoni szüretjókra utazván, én s két fivérem a kolozsvári tanodában maradtunk. Wesselényi unokabátyánk nevelőnkkel együtt a szüreti szünnapokra Zsibóra vitetett. Vigan telt az első nap, változtatott kedvtelések között. Jön a második nap: kezdetében hasonlóan az elsőhöz; nagybátyánk többnyire köztünk mulat, olykor tudományos értekezletekbe bocsátkozva. Észrevételeinkkel elégtünk látszott s így szólt, „Ugy látom, öcsém, életkorotokhoz eleget tudtok; az én Miklósom fiatalabb ugyan, de ő sincs elmaradva; sokat tud már a kujon és elmésségét néha magamnak is bámulnom kell“. Rögtön hivatja Tökést, fia nevelőjét és megrendeli fiával azonnal próbatételt tartani. Kívánata rögtön teljesítették: s apa és anya örömkönyükben uszó szemmel foglalnak helyet a nagyteremben, szép reményű fiok idő előtti észfejltsége tudatában; de várakozásuknak az eredmény most nem felelt meg; mert a hosszú egyedüllét után a velünk élvezett változatos játékok annyira elfoglalák Miklósunk figyelmét, hogy nevelőjének minden iparkodása daczára is feleletei mindinkább hiányosak és zavartabbak lőnek. Atyja elkomorodék s előbb csendes, de később heves hangon inté őt rendre; de Miklósunknak sehogy sem sikerült figyelmét rendbe szedhetnie. Rendkívül sérté ez atyja ambícióját, míg bosszusága dühre változott: tele torokkal kiáltá fel a hajdu-tizedest, fiát *vasra vereté* és fegyver között a kastély börtönébe kísérteté.

Testvéreim s nevelőnk magunkon kívül tántorgánk szállásunkra: szelid neveltetésünk után ily bánásmód túlhaladá képzetünk határait. Később mellékutakon a bárónéhoz mentünk, sirva esedezvéen előtte fia kiszabadításáért.

„Fiaim! — mondá szokott nyugodt hangján — még nem jött el ideje, de ha csillapul atyjának haragja, tudatni fogom veletek“.

Egy idő multán magához hivatván, mondá: „Férjem indulata lejárt s kérésötök sikeres leend“... Reszketve közeliténk mi nagybátyánkhoz, ki esedezésünkre derüs arcczal viszonzá:

„Nem érdemli a gaz poronty... feleletjeiből azt lehetne hinni, hogy mit sem tanult, pedig sokat tud, s épen azért nem értem az ilyes tréfát: csakugyan most az egyszer értetek szép öcsém“... Ezzel lekiáltott s Miklós fegyveres hajduk között felkísértetvén, a vasmól kivétt és szigoru megdorgálás után szabadon becsáttaték. Azonnal játékhoz fogtunk: és Miklós barátunk oly vidáman játszadoza köztünk, mint szigoru büntetése előtt: ami bennünket azon gyanura vitt, hogy nem egyszer kelle neki e szigoru büntetésben részesülnie.

Ezt beszélé nekem ily aprólékosságokra terjeszkedve annyi foglalkozásai között a komoly kedélyű gróf Teleki . . . gyáva elleneink állítása szerint Erdély utolsó főkormányzója. Mily le-
verő ennek gyakori hallása, szintoly vigasztaló azon remény,
mely nélkül a szerencsétlen erdélyi magyarnak élni nem lehet,
élni nem szabad . . . hogy jön még idő, midőn a szerencsétlen
Erdély lelkes fiai önválasztott kormányzójuk alatt élvezhetik a
velők született s vérökbe gyökeredzett szabad élet magasztos
örömeit.

Följegyzek ide *Wesselényi* dicsvágyából eredett más indu-
latossági jelenetet. Családi köre után legtöbb figyelmet pompás
lóistállóra és ménésére fordított. Tavasszal a szép ménesnek a
teelő aklokból legelőre hajtása rendszerint sajtáságos ünnepé-
lyességgel történt meg. A kolompokkal és csöngettyűkkel rakott,
veres posztóval és szalagokkal fölékitett kanczákat és csikókat
maga, fia, tisztjei, lovászaí s vendégei mind lóháton, csinosan
öltözködve, harsona hang mellett kísérek ki a zsibói páratlan
legelőkre. Ez nála a kikelet ünnepélye volt: mit főként földmi-
velő népnek soha sem kellene elmulasztani: mintegy hálaadásul
a szép örömekért, melyben a természet ura részelteti azokat,
kik felkeresni akarják és felfogni képesek e szép örömek élveit.
Wesselényi fővonása az eredetiség lévén, ezen ünnepélyt mindig
saját módorában ülte meg. Egy ilyenem magam is jelen voltam.
Harsona riadás s ostorpattogás közt vonult el a diszes menet
Zsibó tágas utczáin, midőn a zajtól néhány, a mostani szesz-
gyáron alóli kertek mellett aluvó sertés sajtáságos rőfögéssel
föltrezzenvén, erre az ifju *Wesselényi* tüzes paripája oly hatalmas
oldalszökést tesz, hogy a rajta ülő fővel hull a kemény görön-
gyök közé s azonnal elájul. Néhány perczig halottnak hívók őt.
Atyja lováról leszökvén, a kétségbeesés hangján adja bánata
tanuságait: mig utóbb halottnak vélt fia heves ölelése közt e
rendkívül erős férfiú hanyatt egyberogyik. Mi hideg vízzel locsol-
juk az ifjut, ki néhány percz mulva eszméltre jó. Az örömhan-
gokra magához tér az apa, fia pedig talpra szökik. Az atyai
kétségbeesés most a harag tulságába csap át, s fia eszméltre
jöttének örömet tulsulyozza a lóróli lehullás szégyene. Fiát dü-
hösen mellen ragadja s ökleivel fenyegeti a szégyenért: mit
még ájulással, a gyöngö s elpuhult testalkat e járványával mert
tetézni. Csak sok kérlelés, esdeklés után sikerült az elevenére
sértett apát lecsendesíteni. Utóbb az ünnepélyes menet tovább
vonult s be is végződött a szokott vigalommal. De *Wesselényi* a
fia esetét soká nem feledhette s bosszusan emlegette fel, mint ő
nevezé . . . a nagyon gyáva esetet.

Indulatosságának többnyire családi és házi köre volt kitéve;
idegenekkel szemben tudta magát mérsékelni. — Középszolnoki
főispáni helyettes korában, mindamellert, hogy a hivatalos tár-
gyalásokra kitünő figyelmet fordított, hivatali körében nem volt

indulatos. Hihetlenséggel határos, hogy kit családi vagy társalgási körben oly hamar lehetett dühre lobbantani, a hivatalos téren kivétel nélkül csendes vérrel működött. De minden tette, szava, sőt mozdulatja és nézése is a legnagyobb eredetiség bélélyegét hordván magukon, ezen eredetiségeket hivatalos körében sem igyekezett szabályozni. Zsibón a tiszti üléseket többnyire a nagy lovardában tartotta: elrácsozott és zöld asztallal és székekkel ellátott körben *Laskay*, *Bölöny* alispánok s több közpöszolnok megyei tisztekkel: mialatt ott legkitünőbb paripái lovagoltattak. Jóllehet a hivatalos tárgyalások körül észrevételeit a legcesekélyebb tárgy sem kerülé ki, de mind amellett körül lovagló lovászai hibás mozdulatait soha sem hagyta megrovás nélkül: — „Ferkó! egyenesen ülj!” — „Peti! szedd jobban össze a Rárót”. — „Térd be, sarok ki!” sat. — „Folytassa, főjegyző ur!”

De indulatossága sehogy sem tört ki: csendes kedéllyel nézett s hallgatott el mindent; s jóllehet a lovardai körlovaglás nagy ellentétben látszott a hivatalos komoly tárgyalással: de mindamellett derekabb határozatok hozattak, mint némely gyalár (igy) tiszti ülés zárt termeiben.

Hivatalán kívül is voltak bizonyos tekintélyek, főképp a vénebbek és nők, kiknek társaságukban indulatát fékezni tudá. Egykor *Wesselényi István* és *József* firokonai nejeikkel együtt látogatására jöttek. Ebéd felett szóba jött Carnot hazafias jelöleme; de a két rokon Carnot ellen nyilatkoztak. Miklós haragra lobbán s hirtelen az asztalt fölforgatván, poharat, tánygyért s mindent öszetör. István feddő hangon szólítja meg:

— Ha minket nem, tekintené ke'd a nőket; mindkettő megáldott állapotban van, s az ily ijedtség nem válhat hasznukra.

— Patvarba! Hát mért nem mondták ke'tek előbb? . . .

Azonnal térdre hullva kért bocsánatot s e pillanat óta egész nap megelőző gondossággal udvarolt nőrokonainak.

Más alkalommal Drágba érkezik *Wesselényi Farkas* nagybátyja látogatására; szokása szerint délczeg paripán.

— De nézze csak, bátyám, e csikót: most tanul, de pár hétre a világ legnagyobb embere is megülheti.

— No ennek ritka párja, — felelé bátyja — születve van ur alá . . .

— De arra is készül ám. Bonaparte fogja ezt mielőbb lovagolni s a félvilágot beveszi rajta.

Erre békételen rázza meg fejét a bátya s komolyan mondja:

— Ez már nem járja, öcsém! Ne feledje ke'd, hogy Bonaparte a mi királyunknak ellensége; még azt sem, hogy még áll Kufstein . . .

A feddő szavak dühbe hozzák az ingerlékeny Miklóst; szája tajtékszik, lovát hirtelen megfordítja s szató nélkül kiszáguld a kapun; de egy idő mulva csakugyan visszatér:

— Bátyám! igazságtalanul bánt ke'd velem. Istenemre, mástól nem szenvedném; de az ősz fürtöknek megbocsátom.

E szavak után egész nap szótlan és könnyben uszó szemekkel ült székén; érzékeny hangulatban, de indulatkitörés nélkül.

Más alkalommal a gazdag gr. *Károlyi* meglátogatja Zsibón Wesselényit; itt kedve lön Drágban *Wesselényi Farkast* is meglátogatni. Wesselényi gyorsfutárt küld előre nagybátyjához; de az sértve érze magát, mintha előtudatás nélkül nem leendett volna képes a gazdag Károlyit illően fogadni. A bejelentett vendégek a kijelölt estvére berobognak a drági kastélyba; de a házi ur belszobájában maradván, udvari hajdujával tudatja, hogy „kenyere s bora van, ezekkel szívesen szolgál, de ő maga nem megy ily nagy urak közé”. — Károlyi ingerülten, de Miklós nyugodtan hallgatá végig az udvariatlan, bántó izenetet.

— Hallod! vidd válaszomat! — kiált Wesselényi a hajdura — ha más tesz ilyet, bizony légerőpitem kastélyával együtt . . . de bátyámnak jó éjt. Gróf Károlyit az életbe soha, de engem még látand akárhányszor; egyébiránt kenyerét és borát költse jó kedvvel; adott Isten nekünk is . . .

Az árnyékot, mit Wesselényi jellemére az indulatosság vetett, jellemének más két nemes vonása, a tántorithatatlan honszeretet és rendületlen személyes bátorság szétüzék, mint ködöt a nap sugarai. E két vonást, mint Vesta tüzet őrizé keble szentélyében s végsóhajjaiban is hálát rebegett érte, hogy e két tulajdonát tisztán, sértetlenül viheti teremtője elibe.

Főlemlítve a két Wesselényi egyaránt kitünő személyes bátorságukat, nem hagyhatom a képnek e tündöklő oldalát bővebb világítás nélkül.

A férfias bátorság — nemzeti büszkeséggel állithatom — nálunk nem ritka tünemény. Történelmünk lapjai telvék hősi tettekkel s közel multunk ezekkel mutatja fel a bátrakat, kik nem tekintve életet s vagyont, hősiezen harczolva s bátran halva el, dicsőség habérjával örökíték emléküket. A bátorságot az eredeti magyar jellem főtulajdonának tartom, s mind e mellett a sok bátor jellem közt kitünő fényben első helyen előttem a Wesselényiek állanak.

A két Wesselényinek nem jutott osztályrészökbe a nemzeti férfias tettek korában élhetni . . . az ők kora már az elpuhultság tétlen kora volt. Hol látjuk e korban, főkép idősb Miklós korában, nemzetünk értelmiségét és előkelőségét? A tevékeny részt hivatalszobák porlepte irományai közt vesztegelve: elhitelve önmagával, hogy honáért megtett mindent, ha annak adóját beszedte, a közbátorság eszközlésére pár gonosztevőt börtönre ítelt, vagy néhány ujonczot katonának besorolt. S hol volt s mit tett országunk előkelősége? Bécsben. Mig magyarságát jól elfeledte s ha ebben czélt ért s ősei való érdemmel szerzett javai nagy részét elfecsérelé, ekkor bejött hazájába hosszan himzett

frakkjával s magasra behajporozott czopfjával s honmaradott gyarlóknak mintául szolgálni; s ha szükség vagy pénzhiány ösztönzé, Bécsben nyert befolyásukat arra felhasználni, hogy hasonló módon elfecsérlett ősi javait joggal vagy jog nélkül visszaperelje. S az elfajulás e szomorú korszakában a két Wesselényi képes nemcsak kiválni kortársaiktól, hanem önmaguk erős jellemében — felelevenítve multunk szebb emlékeit — példányképét állítani fel a rendületlen személyes bátorságnak, mely a vész minden nemeivel hősileg daczol, s ami rendkívüli testi erővel párosulva, gyakran tulszárnyalta a hihetőség határait. Láttuk őket megszilajult paripán, ugaron, árkon, mocsáron, bokron át futtatni: az így elvadult lóval több öl magasságról a Szamosba ugratni, s azt átusztatva s a tulpart meredekjével megküzdve, tovább száguldani. Láttuk kedvtelésből radnai borvizkut melletti szirtesücs tetőre, hová legelni a szarvasmarha soha fel nem járhatott, délczég paripán felmászni s e nyaktörő meredekségen paripáján visszaereszkedni. Láttuk őket szilaj lovaktól megragadott szekeken csendes nyugodtsággal ülni, mint triumphanst s nyugodalommal nézni szembe a kikerülhetetlennek látszó semmivé léttel . . . Így Zsibón tul Rónánál a Szamosba veti magát s kedvtelésből az egy jó mértföldre eső Czíkó aljáig uszik s itt sietve feöltözvén, a társaságba oly kimerülés nélkül lép be, mintha kocsija kényelmes ruganyairól pattant volna le.

Máskor a Balaton hánykodó hullámai uszásra hangolják s Tihanynál a Balatonba ereszkedve, hatalmas neptuni karjaival bátran küzd a bösz hullámok erejével s Füredig uszik, mely távolság a Bosporus szélességénél nagyobb s itt a fürdői fényes vendégek között oly kimerültség nélkül társalog, mintha mi sem történt volna.

Az 1838-ik évi pesti árvizkor daczolva az ár böszült hullámaival, Wesselényi lóra pattan s egy vezeték paripa kíséretében, ezer veszéllyel küzdve s minden perczen koczkáztatva életét, 38 órán át éhen, szomjan százakat mentett meg a bizonyos haláltól . . . Párbajban mint ércszobor állt, arcának legkisebb változása nélkül . . . Ország- és megyegyűléseken, hol lelkes hangjának viharával ellenpártja egész hadát szenvedélyre lobbantá, a megtámadások fürgetegét nyugodtan fogadá, mint kihívó kesztyűdobást. A kufsteini és budai börtönökben foglárjai között mint parancsosztó uradalmár lépett föl mindkettő s bátor rátartásukat pillanatra sem változtatván alárendeltté, csak tapasztalt szem ismerheté ki a fogolyt s várparancsnokot.

Egy pozsonyi országgyűlés alkalmával egy udvari estélyen a fölség feddő hangon szólítá meg:

— A báró ősei közül sok egyén választá tévutat s lön szerencsétlenné; igyekezzék kerülni azoknak hibáit.

Wesselényi Miklós eldődeinek iránti kegyelele felforrallá vérét s büszkén emelve fel fejét, szólt:

— Fölség! őseim közt, igaz, voltak szerencsétlenek, de ártatlanok, kiket az erőszak csak szenvedni tanított meg, de félni nem; s a kiszenvedett ősoket az unokáktól kegyelet, de föddés nem illeti . . .

Én a két Wesselényit ijedten soha, sőt csak megrebbenve sem láttam, sem senkitől nem hallottam. Hosszas éveim alatt, akiket — mondom — volt módom közelebbről ismerni, azt bár egyikről sem mondhatom el.

(Folytatjuk).

ADATTÁR.

Toldy Ferencz hátrahagyott és kiadatlan apróbb írásai.

Dr. Toldy László szivességéből közli és ismerteti: dr. Kardos Samu.

— Első közlemény. —

E folyóirat szerkesztője igen örül annak, hogy sikerült neki Toldy Ferencz összes meglevő hátrahagyott s eddig kiadatlan apróbb írásait közlés czéljából megszereznie. Ugy véli, hogy ezzel nemcsak érdekes adalékokat nyújt olvasóinak azon időszakokról, melyekről azok szólnak, hanem az irodalom és főkép az irodalomtörténet minden barátjának, kiknek ezzel alkalmat ad mélyen bepillantani Toldy fejlődésébe, gondolkozásába, s megismerni e jelesünk karakterét, szokásait, életmódját.

A sort Toldy naplóival és naplószerű jegyzeteivel kezdjük meg.

I.

Naplók.

Az oly férfiaknál, mint Toldy, kiknek van mondanivalójuk, a napló a legértékesebb és legbecsesebb irodalmi műfajok közé tartozik, részint azért, mert valódi képei a kornak, melyben irói éltek, s így közvetlen tudomásból írják feljegyzéseiket, részben mert gyakran kellemes, tanulságos, élvezetes olvasmányt nyújtanak.

Toldy, ugy látszik, már igen fiatalon kezdett naplót írni. Legrégibb ilyenmü írásai közt az a „*Napkönyv*“-e, melyet 1821 augusztus 12-én kezdett meg, tehát akkor, mikor két nappal elébb élete 16-ik évét betöltötte.

Ugy látszik azonban tanulmányai s később hivatalos elfoglaltságai nem engedték, hogy ezt a megkezdett munkát megszakítás nélkül folytathassa. Erre mutat az, hogy többször kezdett bele a naplóírásba, de mindig csak egy ideig folytatta s azután ismét hézag állott be.

Toldy életének utolsó éveiben több ízben említette, hogy szorosán vett napló helyett, minthogy annak írása ugysis gyakran megszakadt, „*Emlékrajzok*“-at szándékozik írni, ha majd tervbe vett egyéb nagyobb és fontos munkáival, főleg pedig „*Nagy irodalomtörténetével*“ el fog készülni.

Egy töredéket meg is irt 1872-ben s ez „Életem legnevezetesebb éve“ czimmal meg is jelent.

Örök kár, hogy 1875-ben bekövetkezett halála nemcsak egyéb terveinek kivitelében, de „Emlékrajza“-inak megírásában is meggátolta.

Mielőtt e naplók közlését megkezdjük, néhány megjegyzést kívánunk tenni.

Érdekes például az, mindön a naplót olvassuk, hogy minő belső küzdelmen ment át a nyelv fejlődése is; látjuk irányában a sok idegenszerűséget, ódiságot, de látjuk azt is, mint vetkezik ki irálya lassanként ezekből, mindaddig, míg végre felemelkedik az irodalmi nyelv tiszta régióiba. Érdekes, midön kiérezzük gyermekded őszinteségét, melylyel előadja minden gondolatát, érzését, szerelmi fellobbanásait, azoknak reá való hatását, apró, ártatlan kalandjait, majd ismét azon benyomásait, melyek emberekkel való érintkezéseiben s különféle dolgok láttára benne keletkeznek stb. De hát szóljanak maguk a naplók, melyek hű képét mutatják elébb az ifjunak, majd a meglett férfinak.

*

Megjegyezzük még, hogy a szöveg közlésében a mai helyesírást követjük ugyan, de meghagytuk azon összes sajátosságokat, melyek irányának jellemző vonásai.

Még csak egyet. A szövegben előforduló *dült betűs* szók és részletek a közlő pótlásai, azon czélból, hogy ezek által a szöveg, ahol ez lehető volt, kiegészítettessék.

Kérjük olvasóinkat, vegyék szívesen e közleményeket, melyek, néhány részletet kivéve, most látnak először napvilágot.

Napkönyvem.

Augusztus 12-dikétől 1821. Íram Pesten.

Az örök rend megáll.

Kis János.

Ha valaki egykor napkönyvemet találná kezéhez kapni s azt forgatni, még a legkisebb feljegyzésen se akadjon meg, s azt oly hitványnak ne tartsa, hogy ok nélkül álljon itt. Amiket elfelejteni nem akarok, ami nekem emlékezetre méltó, aminek tudása nekem alkalmatosságot szerez, azokat jegyeztem fel, s így semmi benne előttem nem nevetséges; másnak nem irtam, másnak se legyen nevetséges.

S. F. J. (*Schédel Ferencz József.*)

1821 augusztus hava.

12. *Vasárnap.* Meghalt Brunkala Román, a Tudományok Egyetemében az állatorvosi intézetnek igazgatója, a sebészet és

állatorvosló tudománynak mestere s tanítója, midőn szárazba betegeskedett.

14. *Kedd.* Eltemetett 6 óraker. A Tudományegyetembéli ifjuság jelen volt.

15. *Szerda.* Ma magamat igen jól mulattam. Olvastam Révai latin alagyait, melyek nagy érzéseket gerjesztettek. Egy szó sincs bennök, mely nem használna valamit az egésznek tökélyére. Estve felé elmenék Wiezerhez s véle az ugynevezett goromba Miklóshoz. Sok emberek voltanak ott, mások közt Lepage-né is. Osztán ismét Wiezerhez térvén, igen sokat nevetünk és ekkor írta magát M. (*Matild?*) emlékkönyvembe.

16. *Csütörtök.* Ma 10 és 11 óra közt feleltem filozófiából és numizmatikából, jól. Délután Elenyák úrnál valék és köszönetet vittem latin beszédbe. Berzsenyi „Képzelődés“ nevű ódáját különösen dicsérte. Osztán Czinkéhez mentem, kit mégis otthon nem találék. Este Wiezernél, ki is ma levelet kapott Bécsből Z.-től. Ugy örültem, mintha engemet illetve.

17. *Péntek.* Jól mulattam, alig hogy nem egész nap Wiezernél. Ma küldtem el N.-nek Bécsbe az 1. és 2. levelet.

18. *Szombat.* Küldtem el leveletem Stradának Korneuburgba.

21. *Kedd.* Ma délelőtt Bajzával báró Orczy kertjében voltam, hol is jól mulattunk. Délután pedig 5 és 6 óra közt Czinke próbatételén voltam, hol is versengtünk s ő engem malus patriae filiusnak nevezett. Azután tisztelendő Virág úrhoz mentem. Estve Wiezernél voltam. Osztán pedig az asszonyámért a théatrumba. Ma irtam le ebéd körül Szabó Dávidnak életét.

22. *Szerda.* 8 és 9 óra közt Spech L. J. az auditoriumba nyilvánosságosan mondott egy beszédet ellenem, mely nem más, csak a debreczeni csúfító szavak értelm nélkül való gyűjteménye volt. Osztán Bajzával báró Orczy kertjében valék. Délelőtt Virág úrnál valék és Molnár verseit néki elolvastam, de nem tetszetek. Később Kép úrral mulattam a hidnál. Végűre Wiezerhez menék és véle sétáltam.

23. *Csütörtök.* Ma reggel kezdődött fizikából a próbatét. 10 óraker defenzió volt. Ekkor leltem Munkácsynak egy szatiráját asztalomon. Délelőtt 5 óraker Kitaibel halálára halotti szószólatot tartott dr. Pfisterer.

24. *Péntek.* Reggel Munkácsy „Hunyady Lászlót“ offerált. 10 óraker fizikából defenzió volt. Délután értekezett Schönbach káplány a törvényekből a hercegprimás előtt. Ezután beszéltem Fügleinál. Este Stradánál voltam. Ott M.-mel játszottam variációkat. Ma ajándékoztam Bajzának Szabó D. biografiáját. Ma ajándékozta nekem tettes Kovács úr a „Histoire sacrée“-t.

25. *Szombat.* Ma Virág úr ügyében Trattnernál voltam. Estve Wiezerrel mulattam és Lessarnál voltunk. Ma ada atyám 10 óra előre hónappénzt.

26. *Vasárnap.* Ma Munkácsy adá Virág Hunyady Lászlóját és Horatius Epódjait, nemkülönben Horvát könyvét Verseghy ellen és Kazinczy Poétai Levelét Vitkovicshoz. Ma reggel bucsuztam el Bajzától. Estve Wiezernél és vele goromba Miklósnál voltam.

27. *Hétfő.* Ma reggel vettem Ivanicsnál Révai nagy grammatikáját. 9 óra tájban Bajza eljött az iskolába, hol is „Idillek“-et adott és most láttam utólszor. 10 óra után feleltem fizikából elég jól. Osztán Trattnernál Berzsenyit vettem. Délután mene el Bajza. Délután találkozék öszve Sztrakay professzor úrral. Este Hinkánét kísértettem haza. Visszajövetelembe elmenék Wiezerhez, hol is N.-től levelet kaptam. Ma hoztam Wiezertől az esztetikát.

28. *Kedd.* M.-nek ma reggel tréfából egy babát vittem vásárfiául és ő délután egy falovast. Délest Wiezerrel voltam a budai szőlőkbe, hol is a szőlők igen kicsinyek és éretlenek. Estve zálogost játszottunk. Ma nekem atyám kalapot vett és ma írta magát M. emlékkönyvembe. Ma kezdtem Czinke ellen intézett iratom.

29. *Szerda.* Ma kezdtem írni Z.-nek és Bajzának és ma is kezdtem fordítani Flórian vigjátékát.

30. *Csütörtök.* Ma ajándékoztam Munkácsy úrnak Lucius „Horvát és dalmát historiá“-ját.

31. *Péntek.* Ma összeszedtem némely heverő irataimat és egy könyvbe írni kezdtem. Thyrzisz nevű idillt ma költöttem. Ma hoztam el Trattnertől a Tudományos Gyűjteményt. Ma délután jött ki Haller levele magyarra fordítva Guzmics Izidor által, ki Pannónia hegyén benediktinus. Árultatik 30 krajczáron.

Hetedhó (Szeptember).

1. *Szombat.* Ma reggel fordítottam két fabulát Galaunerből. Későbbben főtisztelendő Sztrakay úr jött látogatásra. Ő tegnap, azaz 31-én konkurzust állt ki a Tudomány-Egyetemenél mathezisből a zágrábi székért. Véle még egy volt, Kertész nevű világi ember, de ez ki nem tartotta. Tehát a pesti Tudomány-Egyetemről csak ő lesz feltéve. Szószólása tetszett. Nemkülönben arra kérendi a filozófiai kart, hogy tagává tegye. Holnap elutazand. 10 órakor Luczenbacher János a királyi tábla jegyzője tartotta versengését a törvényes tudományokból, de nem igen jól; mégis doktornak neveztetett. Ma Sztrakay nálunk ebédlett.

2. *Vasárnap.* Ma reggel Imrichsel voltam Orczy kertjébe, esttel pedig az ugynevezett goromba Miklósnál. Strada bennünket vacsoráztatott. Ott volt Koronay s Lászlóvszky is.

3. *Hétfő.* Ma ment el egy levelem Bécsbe Z.-hez. Ma 10 órakor Nemicsovics János pesti kispap és elvégzett theologus nyilvános vetélkedést tartott az egyházi törvényekből s ugyan

most doktor lett. A vetélkedés jól ment. Dr. és professzor Vass inpugnálta és igen tüzesen. Osztán pedig professzor Markovics, Vuchetich rektor helyét foglalta dr. és professzor Schmidt.

4. *Kedd.* Ma reggel esküdt meg Thalherr Mária Millerrel Budán. Délután ferdőbe voltam és osztán Budán Hinkánál. Este Stradánál jól mulattam M.-vel s későbben Wiezerrel. Ma délelőtt öszvejövetelem volt Takácscsal.

5. *Szerda.* Ezen mult éjszakán halt meg Bobori tisztartó úr. Ma ismét itt volt Sinner. Ma 10 órakor vala a Tudomány-Egyetembéli szalába nyilvános vetélkedés a theologiából, melybe Andráscsik János professzor, Vass, Deresik s Orgler által impugnáltatott s doktor leve; 12 órakor vége volt. Ma láttam Haller Lajos Károly levelét, ismét fordítva más valaki által, kijött pedig Esztergamba Beimel betüivel s az első könyv, mely Esztergamba jött ki. Ha nem hibázom, Döme Károlyt vélem ezen fordítónak. Délután Popol dékántól hoztam el testimoniumomat. Ezután Trattnernál voltam, ki is egy iv szépliteraturát (*Szépliteraturai Ajándék*) ajándékozott. Wiezerhez mentem, véle ki a Hajós-utczába Blessnerhez, innen visszakerültünk a hidra, hol is gr. Szécsennel járkáltunk s innen ismét Wiezerhez. Ma nyájaszkodtam M.-vel és kegyes volt. Különös tüzzel vetélkedtünk én és Wiezer, én azt védelmeztem, hogy az ugyneveztetett olasz nyelv nem vala még Cicero alatt divatba. Végtire különös ideákra jöttem. Ma délután olvastam Horácot s az episztolának hathatóságos stilje, kivált elején, nagyon emelt. Ma a gimnáziumban a poéták és rétoroknak próbatétek volt. Az előbbieik közül Borsiczky Dénes egy szószólatot tartott, mely ki is jött, 4-rétben, Pest, Trattner, 8 lap. De nem ő lehete ennek szerzője, sokkal máskép gondolkoz egy nemlogikus, mintsem hogy fejibe megférnének azon gondolatok, melyek benne találatnak.

6. *Csütörtök.* 10 órakor vetélkedés volt a Tudomány-Egyetembéli szalába; tartotta Hamvay Károly abszolustus theologus, az egyházi törvényből; doktor lett. Oppugnálták Schönbach dr. és Markovics. Budára mentem Hinkához és itt ebédlettem. Onnan elmentem öreg Paulerhoz, de senki se volt otthon. Innen Czinkéhez, ki ugyan magát aláírta a testimoniumnak, de nem szólt semmit. Innen Képhez, s innen haza. Ekkor nálunk voltak Müller József feleségével, de nem találta otthon senkit. Elenyákhhoz mentem, de ez nincs itthon. Osztán Blessnerhez, honnan is elhoztam a flótámat. Wiezerhez, kivel sétálni voltam a hidon, hol is az ifju Markovicsot láttam Hajnikokkal. Esttel Stradánál, csak egy kis üdöre voltunk Lessárnál, de itt nem lelénk senkit otthon.

7. *Péntek.* Ma délután Budán voltam asszonyammal Müller-nénél. Innen Képnéhez menék, de csak az öregebb kisasszony vala otthon. Nemsokára elmenék s hazajöttem kis üdöre, osztán pediglen színjátékba, hol ezt játszották: „Zemire és Azor“,

nékem nagyon tetszett. Mellettem ültenek a két Török kisaszonyok.

8. *Szombat*. Ma csak olvasással s muzsikával mulatám magamat. Estve irtam azon poémát, mely M. emlékezetére van költve. Ma mene el Váradra Mátrafalvi Munkácsy J.

9. *Vasárnap*. Ma Pápay Litteraturáját forgattam szorgalmasan. Esttel Wiezerrel sétáltam s pedig a vácsi dammon s a közel mezőnek azon helyén, hol egykor Z.-vel mulattam.

10. *Hétfő*. Ma, ebéd előtt 10 órakor az orvosi tudományból nyilvános vetélkedést tartott Entresz Ferencz. Elég jól. Oppugnátorok: dr. Boehm, dr. Kovács, dr. Habermann, dr. Neichel. Ma láttam a Bécsi Magyar Zsebkönyv 2-ik kiadásának hirdetésnyét először, ámbár a mult hó 17-én költ. Ma délután kaptam Bajzától levelet s Idilleket s feleltem is neki mindjárt. Gyönyörű tiszta volt esttel az ég, a hold egész méltóságában fénylett. Wiezernél valék esttel.

11. *Kedd*. Ma kora reggel szörnyű eső esett, nem érthetem, miként szedheti magát öszve rövid idő alatt annyi eső. Ma is irtam még több sorokat tegnapi levelembé s elküldtem. Ma látogatáson vala nálam tisztelendő Füglein úr. Délután philosophiae dr. Keresztúry Mátyás József professzor fia vetélkedést tartott az egész törvényből s igen helyesen. Esttel tisztelendő Virág Benedek úrnál valék. S estve Wiezer barátommal a hidan keveset sétáltam.

12. *Szerda*. Ma reggel elmentem tisztelendő Virág úrhoz s véle jó sokáig sétáltam a budai hegynek kerteiben. A Várba keresztül a másik, t. i. a dunai részen visszajöttünk. Délután ismét, már 4 órakor nála voltam s Mártonfalvi könyvét vittem el. Később elmentem tettes Horvát István úrhoz, ki is ezeket mondta: „Jöjjön el vasárnap reggel, majd beszélünk együtt, most nincs időm“, t. i. mert valaki nála volt. Innen mentem Wiezerhez s véle sétáltam a hidon jó mulatással s osztán véle a játékszinbe mentem, hol ezt adták elő: „Die schweizer Familie“. Egészen el valék ragadtatva; a gróf, az öreg Richard, Emeline különös szépséggel játszottak. Haza jövén, a holdvilágnál kényemre énekeltem pamlagomra ledülve, s egy kis vacsora után, t. i. most, álmoknak indulok . . .

13. *Csütörtök*. Ma erősen dolgoztam Czinke ellen való iratomon. Délután irtam egészen ama kis értekezést, mely G. L. a h-ról irt jegyzetét czáfolja. Esttel Virág úrral Kulcsár kertében valék, hol is a filagóriában három Hunyadyt láttunk. Tegnap délután halt meg orvos dr. és professzor Auer Károly.

14. *Péntek*. Ma igen csúnya idő járt. Délután szüntelen esett s pedig nagyon. Esőben vala dr. Auer temetése, hol én is jelen valék. Ma Kép Károly úr ebédlett nálunk.

15. *Szombat*. Tegnap ölta minden szünet nélkül és az eső. Regdéllal Bajzához irtam egy teljes félivet.

16. *Vasárnap.* Ma a Sóház-kápolnába voltam. Regdélel Horvát István úrnál, kivel is többfelét beszélgettem. 11 óra tájba Budán Ő főhercezségénél eskedt dr. Sattler, ki a Nemzeti Muzzeumnál a természeti ritkaságok örje lett. Délután ismét Horvát-nál s pedig kétszer, de nem lelém otthon. Osztán Tomacseknél mulattam, hol Wawra úrral is megismerkedtem. Esttel Wiezerrel színjátékba valék, hol is a „Rosenhütchen“ játszattott. Theátrum előtt félórával tudta meg Bereczky barátom, hogy tanító-helyet nyert.

17. *Hétfő.* Ma regdélel Bereczkynél voltam, hol is áltvettem Ponori Thewrewk József iratait és pénzt Kelemen munkájának vételére. 12 óra tájban ment el Bereczky úr Pázmánra. Délután Wiezer s Füglein urakkal sétálni voltam a váczy emelt uton s a temetőbe, ahova egy 77 éves kiszolgált katonát temettenek. Estve kaptam levelet Z.-tól.

18. *Kedd.* Ma küldtem leveletem a dato 15-dike, Bajzának. Ma feleltem Z.-nek. Reggel hoztam el Tomacsektől Thewrewk iratait. Délután Horvát úrnál voltam, de nem volt otthon, innen Wiezerrel Sztatini kertébe. Estte M.-del játszottam flótán, ő pianofortén.

19. *Szerda.* Ma reggel Wiezernél voltam, hol a filozofiát forgattuk. Osztán Kulcsárhoz mentem, de minthogy gróf Dessewffy József ott vala, előbb Haliczkyhoz mentem, s innen Kulcsárhoz, ki meg is igérte értekezésem kiadását. Délután mindig olvastam és irtam.

20. *Csütörtök.* Ma délután Wiezerrel valék s az egész éjszakát a báróné táblaszobájába részint, részint M.-mel a hálószobában töltöttem.

21. *Péntek.* Ma reggel több poémát irtam az éjféliekre. A méltóságos báróné mindig igen nagyon rosszul volt. Délesttel igen helyes egészségben volt, csak estve egyszerre oly rosszul lett, hogy lelkét már csak nyelvén véltük. Elszaladék a plébániába, hol harangoztattam s így vissza Jenischhez, hol egy kevés mulatás után haza siettem, hol megmondván az állapotot, ismét visszatértem Jenischhez. Itt megismerkedtem páter Augusztinus szervitával, ki igen derék ember. Éjszakát ismét itt töltém. Itt volt dr. Habermann is. Csak négy óra előtt hosszú nyugalma után a báróné oly rosszul lett, hogy már öt meghalni véltük, de még megtartották mindenféle szellemeknek kenetével stb.

22. *Szombat.* Fügleinnel s Wiezerrel sétáltunk. Esttel ismét asszonyámmal Jenischnél maradtam. Ma Szentiler asszonynál is voltam.

23. *Vasárnap.* Az éjszaka mulattam is magamat sokat M.-mel. Reggel közelebb megismerkedtem dr. Habermannal s ő oly szives indulattal volt irántam, hogy megmondaná: járnék el hozzá. Véle mentem egészen az orvosi kollégiumig. Beszéltünk mindenfelét, mások közt dr. és professzor Schordannt igen dü-

csérte s ötet nagy fiziológusnak mondta. Megkérdeztem tőle, hogy a Vaterländisches Almanach kiadójával van-e szerencsém szólni, de ő azt másnak s pedig budai lakosnak mondta. Kulcsárnál voltam, de nem beszélhettem véle, mert az expedícióval elkésvén, sok dolga volt s elrendelt engem szerdára. Ezután a szervita templomba voltam, hol M.-et láttam. Innen Wiezerrel a leopoldhostádi templomba, hol a Lászlóvszky-familia volt. Délután Wiezer s Füglein urakkal Orczy kertbe voltam. Ezen utolsóval igen jól mulattam magamat, mindenféleképp beszélgetvén. Esttel M.-nek vittem czukrocskákat s ő keblébe dugta. Erre poemát írtam.

24. *Hétfő.* Ma szerencsém volt ismét nálam látni tisztelendő Füglein urat. Osztán Budára mentem; a budai hegy lábán Virág urral jöttem össze s egy rövid beszélgetés után elváltunk. Midőn a Várba jöttem volna, elmentem Thalherrhez s itt ebédlettem. Cousinéim elmentenek Kalocsára multság okaért, hol még két hétig maradnak. Ott vala egy kisasszony, ki segítgetett tantémnek. Délután véle mulattam s 5 óra volt midőn még hármat véltünk. Mindenféleképp beszélgettünk. A magyar könyvekről is s én ígértem néki többet olvasásra. Elmentemnek utána a bástyán Koronayra akadtam, kitől kértem egynehány románt s azokat meg is ígerte.

25. *Kedd.* Reggel Wiezerrel Budán voltam egész 12-ig. Délután kezdtem fordítani Daphniszt Genlisből. Este egy keveset a hidnál voltam. Ma reggel megharagudtunk.

26. *Szerda.* Nálam volt Koronay, ki danámat írta Kulcsár számára. Osztán elmentem Kulcsárhoz, innen Budára; Hinkánál ebédlettem, innen Képhez s osztán tant Thalherrhez. L. n. v. o.¹ Innen haza s ismét vissza Jenischhez. Egész éjszaka ott maradtam asszonyámmal. Dr. Habermannal igen jól mulattam. M.-mel megbékéltem; igen sokat tréfálgattunk még.

27-ben *csütörtök* reggel elváltunk. Már Habermann igen barátságos velem. 9 óra előtt jöttek el Zarembo és Schweiger asszonyok, ez utóbbik pedig fiával. Ma mene el levelem Bécsbe Z.-hez. Ma esttel 10 óra előtt eljött Orbán asszony gyermekeivel s Schweiger Emánnal. Ezen éjjel osztán báró Jenischné nem aludt s 4 órakor reggel, azaz:

28-ba *péntek* reggel nyugtalan állapotba jött. Ma Haliczkynál voltam, kitől testimoniumot kaptam, ezután a volt dékán Popolnál, de ez nincs Pesten; osztán báró Jenischnél, hol ismét dr. Habermannal jöttem össze. Este Füglein úr volt nálam. Bonyhádi Perczelnek írtam.

(Folytatjuk.)

¹ Ez valószínűleg annyit tesz, hogy L. (az a kisasszony, kiről fentebb a 24-iki naplójegyzésben szól) nem volt ott.

Üdvözlő beszéd II. Rákóczy Ferenczhez.

Sáros vármegye főispáni székébe történt beiktatásakor
elmondotta: **Usz Gábor** vm. főjegyző.

Közlő: **Dvortsák Győző.**

I. Rákóczy Ferencz hirtelenül bekövetkezett halála után a megye rendei 1676. évi július hó 20-án tartott közgyűlésen a még gyermek II. Rákóczy Ferenczet örökös főispáni jog czimén főispánjuknak elismerik. Ezen időtől kezdve 1688-ig a főispáni jogokat, hol *Zrinyi* Ilona követei, 1683. évben *Kazinczy* Péter, 1684-ben *Kapy* Gábor, hol *Tökölyi* Imre követei, 1684-ben *Keczer* András, 1685-ben *Szirmay* István gyakorolják. 1688. évi augusztus hó 4-én Lipót király gróf *Erdődy* Györgyöt nevezi ki Sáros vármegye ideiglenes főispánjává. Kinevezését azzal indokolja, hogy Erdődy György is Rákóczy család sarja s így az örökös főispáni jog gyakorlásán nem esik csorba.

Végül 1694. évi márczius havában kelt megerősítő levelében Lipót király elrendeli az immár nagykoruvá lett II. Rákóczy Ferencz főispáni beiktatását. Az előkészületek megkezdődnek. Erdődy György május hó 4-én értesíti a megye alispánját, hogy „Méltóságos Fejedelem Rákóczy Ferencz Urat,“ ő Felséghe kegyes Attyáskodása által mind maga jószágainak birásában, mind penigh a Tekintetes Nemes Vármegye örökös Főispánjának hivataljába való belépésében confirmálta s neki kegyelmesen megparancsolta, hogy őt a Tekintetes Nemes Vármegye Gyülekezetének színe előtt installállya s prezentállya, miért is ad ejusmodi installationem per agendum pro die 25 mensis May a Nemes Vármegyének gyűlést publicállyon“.

A főispán helyettes intézkedéséhez képest a megye rendei össze is gyűlnek a megye székhelyén, Eperjesen s a „certis ex rationibus“ Nagysároson a fejedelem kastélyában megtartandó ünnepélyes beiktatás határnapjául junius 3-ikát tűzik ki. Ezen határozatukat *Nagy-Szombathy* György követük által adják tudtára az ifju fejedelemnek. Majd megállapítják a 10 pontba foglalt főispáni hitlevelet, amelynek az installáló közgyűlés napján leendő bemutatását 8 tagu küldöttségre bizzák.

A beiktató közgyűlésen ősi szokás szerint a megye főjegyzője *Usz* Gábor üdvözölte a hivatalába lépő fejedelmet, aki gróf

Erdödy György kíséretében jelent meg a megye rendei előtt. Az üdvözlő beszéd betűszerinti másolata a következő:

„Ez Nagyságtok Szerencsés és jó Egészséges bejövetelin, az Tekintetes Nemes Vármegye szivessen Örvendez, kívánván Isten Nagyságtokat továbbis fris és Virágzó egészségel szerencsésen aldgya, előtte való dolgait successussal prosperallya, az elkezdet Solennis és celebris Actust penig fordicsa maga szent Nevének dicsőségére, Császár és kegyelmes koronas kiraly Urunk eő Felsege szolgatlynak promotiojara s az köz jonak tova való megtartasara s megmaradassara.

Méltóságához Groff Erdödy György uram, ugymint ezen Nemes Vármegye Főispánságának eddigh való Administratora. Hogy Nagyságod ezen Méltóságos Tésztul bucsuzása által, dicséretes Uri szokása szerint mostanis kívánta megh adni becsületét Nemes Vármegyinknek, nagy obligatioval vette s viszi Nagyságodtul az Tekintetes Nemes Vármegye és követvén aláztatossan Nagyságodat, minden fogyatkozásokrul, ha mellyek tempore intermedio, vagy in Communi vagy in particulari Nagyságod Méltósága ellen estenek és eshettek volna, reciproce a Nemes Varmegyeis bucsuzik ugyan Nagyságodtul, de Nagyságodhoz tartozó köteleességitul, mellyel Nagyságod ezen Méltóságos Főispánságh Tésztének Administratelaja alat hasznos directiojával, Exemplaris Accomodatiojával és az jó Correspondentiainak dicséretes megtartásával divincalta(s) s obligalta, ezen divinctirul el nem bucsuzhatik s nem is bucsuzik, mely dicséretes functiojáért, noha Nagyságodnak illendő és elégséges hálát nem rependalhat, kíványa mindazáltal, hogy az szent Isten Nagyságodra mindennemü áldásait s kegyelmit terjesztvén nagy érdemes volta és hasznos meritumi szerint juttassa és léptesse be ezen functionál Meltóságosab Dignitasoknak kormányára és valóságos administratelajara Nagyságodat.

Továbbá Méltóságos Fejedelem kegyelmes Urunk ez jelen levő Méltóságos Groff Urnak, bő Declaratiojából s kiváltképen az eő Felsőghe praevie publicat kegyelmes Parancsolattyából bőségesen értette és erti az Nemes Vármegye, hogy az Néhay Méltóságos fejedelem Rákóczy Ferencz, jó emlékezető kegyelmes Urunknak halálával, ennek az mi Nemes Varmegyénknek Fő Ispansága Nagyságodnak tellyes Authoritassal praevio tamen consueto Juramento kegyelmessen conferaltatot, az Nagyságod Méltóságos személyének Installatioja penigh eő Nagysághának committaltatot s deferaltatot. Igy azért első Tekintettel is az mi kegyelmes Urunknak eő Felsőghinek örökké való hűségés szolgaltalattal és devotioval tartozunk ezen Attyai provisiojáért, hogy tudniillik ez fellyeb elmúlt veszedelmes időknék alkalmatosságával Nagyságodat ex publicis et communibus Regni periculis eripialvan nemesak ad legitimos aetatis Terminos conservalni, hanem ezen méltóságos Tisztreis resolvalni s deligalni kegyelmessen méltóztatott eő Felsőghe. Ennek utánna, hogy Nagyságod más

méltóságosabb és hasznosabb Functioknak előtte, ezen mi Nemes Vármegyénknek Fő Ispanságával megh. elegendett s per consequens ennek ugy az egész haza Törvényének oltalmára s az köz csendességnek és Securitasnak propositiojára obligalta magát, ezt Nagyságodban minnyájan approballyuk s recognoscallyuk. Quo ex Capite Országunk Törvényét, Immunitassét, Diplomait, Nemes Vármegyénk Privilegiumit, Statutumit Nagyságodnak Serio et submisso recommendallyuk s vagyunk is oly reménységben, hogy Nagyságod mind ezeknek sem maga praejudicialni nem igyekszik, sem másokkal praejudicialtatni nem enged, hanem az haza Törvényének s Vármegyénk Statutuminak méltóztatik magát accomodalni s azokat illibate observalni. Commendallyuk Nagyságodnak az Concordiatit, az az Vármegyénk Fő Tagjaival s közönségessen Vármegyénkkel való egyenes egyező értelmet és szép Harmoniát, Concordia etenim parvae crescunt, discordia vero, decrescunt et dilabuntur maximae. Illendő submissioval, ezt nem praeterealhatjuk, hogy az főispánságh noha maghaban nagy Tészt es nagy Méltóságh, mindazáltal nem valami Monarchia, és absolutum Dominium, melyben valaki magának absoluta Jurisdictiont eoncludalhatna, hanem csak az meddig Országunk Törvénye engedi és bocsátta, hollot másként is omnis Potestas procedit à DEo, sed non ad subjectivam praegravationem, verum justitiae communis et distributivae Propagationem Bonorm utpote virtuosorum conservationem, Et orbitantium vero servatis de jure Servandis Correctionem et ad meliora reductionem.

Elhisszük Méltóságos Fejedelem, hogy Nagyságod mint oly Méltóságos személy, az melyben az Fejedelmi vér és Méltóságh nem ma vet eredetet, hanem Tartományokat moderalo dicsőséges PraedeceSSIONTUL (kik is az Sacri Romani Impery Principatust mégh ennek előtte in Anno 1645. az Felsőghes Austriai Háznak kegyelmes Collatiojabul dicsőségessen obtineáltak) derivaltatott és ingeraltatott, mindezeket oly consideratioban véstzi, hogy Nagyságod directioja s Méltóságos Fő Ispanságha alatt, ezen Nemes Vármegye, mely másként nevezettel *Saáros*, ne legyen actu et re ipsa etiam Saáros, hanem retroversis characteribus legyen inkább, *Rosass* az, mely az igazságnak ki szolgáltatásával és szép rendtartással minden rendeknek kedvesen illatozon. Másodszor legyen *Orass*, avagy igazábban *Ora*, mely valamint hogy az eő szokot folyásával az Napnak és Északának részeit distingvallya s megh is határozza, ugy ezen Nemes Vármegye is az Igazságnak szabad folytatásával Szegényeknek, Boldogoknak, Felső, Közép, Alsó rendeknek, nagynak és kicsénynek indiscriminatum s edgyirant való ki szolgáltatásával, az jot az gonosztul discernalhasssa, és ez által legyen maghais az igazságnak kiszolgáltatására, serkentő draga Ora. Harmadszor és utolszor legyen *Áross*, de nem bető szerint való értelemmel, hanem ezzel, hogy legyen Becses, az azaz az szép rend tartással, köz Igazságal jó Correspondentiaival

s kegyelmes Urunkhoz eő Felségéhez tartozó hűségnek illibata Conservatiojaval Isten és az Keresztyéni világh Politiaja előtt, legyen és lehessen mindenkor kedves, becsülettes és kelemetes.

Mind ezeket azért, az midőn ezen Tekintetes Nemes Vármegye tellyes bizodalomal reménli és supponallya, praemissa solenni soliti Juramenti depositione, Nagysagodat az Főispansagh Tisztében illendő submissioival acceptallya, jó Egésseghes hoszu életet s ezen Méltosaghos Functiobul nagyobakra valo által mentelt kivanvan animitus Nagyságodnak, ugy hogy ezen Méltóságos Functio legyen Nagyságodnak első Zengéje és Garadicsa, más nagyob és méltóságosb Dignitasoknak el éréssére s Consecutiojára, mely Eminentianak és el érendő Dignitasoknak az Felséghez Austriai S'aasnak szárnyai alatt az az, az hatalmas és győzhetetlen Austriai Monarchianak Guberniuma s Protectioja alatt, napról-napra légyen nevedetté s örögbedetté és soha örökké ne légyen véghe.

(Eredetije Sáros vármegye levéltárában.)

Báró Jósika Miklós levelei Fejérváry Miklóshoz.¹

Közlő: Ujhely Géza.

— Első közlemény. —

I.

Brüssel, nov. 1. — 1852.

Kedves barátom!

Szept. 19. irt leveledet október 9-én vettem; elég rövid volt, de mivel jó nő szives volt helyedet elfoglalni s bennünket érdekes levelével megörvendeztetni — wollen wir Gnade für Recht ergehen lassen — s ez által elfogadván a mentségeket annyi árban, a mennyit azok érnek, — megkegyelmeztünk nota bene nem aufs Pulver und Blei — hanem egy ezen levelemre irandó, hosszú és érdekes levélre. Ezen ügy eszerint el lévén intézve, a tulajdonképeni levélhez fogok. Gyanitom, kedves jó Druszám, hogy mikor e levelem Brocklinba érkezik, tégedet tüzelőd körül kedveseid körében talál s gazdagabban, ha nem pénzben, legalább tapasztalásban.

Előre örülök levelednek, melyre legrosszabb esetben, s beszámítván a haragos tengert, legkésőbb 10 nap múlva számítok. Örülnék, ha Ujházyról s a többi refugienti politici-kről találnék valamit leveledben, ha még Jovában vannak. Itt újra megszaprodott a társaság, fájdalom csak *ideiglenesen*, mert *Teleky* Laczi — ki különösen reám bizta, hogy a legszivesebben köszöntselek — *Lukács* Móricz, *Csekonicsné* és *Orczyné* itt vannak. Laczi igen jól néz ki és jó kedvű, de kedélye mind a mellett nem nyugott. Lukács is jobban néz ki mint otthon, de hipochondriában szenved, s halni készül, *Csekonicsné* sokat betegeskedik. A két nő közelebb ismerve s többször látva *nyer*; ezt a tapasztalást tettük Julievel; *Orczynénak* kedves leányai vannak. Ezeken kívül itt van *Asztalos* volt ezredes és *Reményi*. Az utóbbi sok tökélyre vitte művészetét s itt nagyon tetszik, csakhogy szegény eddig ingyen játszott, Brüssel egészen blasirozva lévén zene dolgában. A régiek — a régiek, semmi sem változott. *Ludvigh* ugy látszik szerelmes ősz

¹ E levél-sorozat tulajdonképen folytatása annak a két levélnek, amely a R. O. L. T. mult évi 1. és 2. füzetében „Báró Jósika Miklós kiadatlan levelei“ czim alatt olvasható. (Szerk.)

feje daczára s a minap nálunk Bron orvos neje körül, térdeit álláig felvonván és hüvelykéből és mutató ujjából madár fejet képezvén, leirhatatlan fidelis kacsintgatások közt — stentori hangon — játszta a cascá mortot és csapta a curát — nagy mulatságomra. A kis doktoricza az egész patikát előszedte, hogy a kifogyhatatlan fleurettekre felelhessen. *Timáry* és *Ludvigh* szivesen köszöntenek. Az utóbbi elvárja ígért, hosszú, részletes és terjedelmes leveledet. *Timáry* pedig azt izeni, hogy az első zsebkendő küldeményt indítja hozzád. Szivesen kéret általam, hogy szerezz neki valami jó comissionáriust, ki a küldettel eladásában eljárjon, hogy ezen úzelem czélszerűen elintéztethessék és rotációba jöjjön. Én részemről egyesitem kérésemet az övével, mert *Timáry* igen becsületes ember és honorábilis azért, mert igyekezik magát oly állapotba helyezni, hogy másokra ne szoruljon. A zsebkendő spekuláció nem a legrosszabb eszme. Itt Brüsszelben van egy ur, ki ezt évek óta üzi — s ügyszólván semmiből annyira vitte a dolgot, hogy most háza, földjei s equipageja vannak. — Ha sikerülne neked *Timáry*nak e részben segítségére lenni, azaz utat nyitni eladásra, mi is érdekelve lennénk annyiban, hogy siker esetében, s ha Isten valahonnan, valahára egy kis összeggel megáldana, szeretnők ezt hasonló czélra szánni.¹ Az irodalom a mostani viszonyok közt, meddő tehén: mert még mindedig az ígéretek és remények terén állunk — valóban óriási munka és igyekezet után, Heckenast ezelőtt hat héttel reménnyel kecsgetett — azóta hallgat újra. E folytonos munka-siker reménye nélkül — valami kedv és élet emésztő! Oroszországban *Jósika István* regényemet *Julie* fordításában confiscálták — részben csak e névért sem árulni, sem venni nem merik; — s így van ez mindennel, ami az én firmám alatt kél és készül.

Fiaim is a régiben vannak — miután — ihr Schäfchen in trockenem ist — pénz helyett lamentatiókkal tractálnak. De elég erről ennyi. Austriában a fogdosások még mind nagyban folynak, s amint sajnosan hallottuk, az aristocratia nagyon kezdi beadni a derekát. A lovagi rend sokkal becsületesebben s hazafiasabban viseli magát, a népet pedig egyhanguan dicséri mindenki. Az emigratióban a szakadás károsan terjed s most újra egy nagyobb készül: a brech-et Szemere nyitotta meg — *Batthyányi* — *Görgey* — K. — czimü könyvével, melyben nyíltan fellép Kossuth ellen. Hallom *Perczel* M. — hasonló lerántásban sántikál — s így lassanként minden érvé tétetik — mi az egyetlen nevet — mely népünk közt hangzik, megfossza nimbuszától.²

¹ Jósika azzal lépett az idegen földre, hogy „a munka nemesít“, az nem szégyen. A száműzetésben tehát üzlethez fogott. U. G.

² Szemere tehetetlenséggel vádolja, Perczel pedig minden tehetséget megtagad tőle. Mind a kettő az önvédelmi harc előzményeiért Kossuthot teszi felelőssé és a függetlenségi nyilatkozat megtételét kárhóztatják, az utána bekövetkezett események ódiáját pedig Kossuthra akarják háritani.

A külhon pedig azon szomorú spectaculumban részesüljön, — melly a lengyel emigratiót oly rossz hitelbe hozta. — No de veszekedtek otthon, veszekednek itt — s bármely fél kerekedne felül — veszekedne siker esetében a tricolor alatt is. — Szomorú azok számára, kik még remélni tudnak, — szánalmas és szégyenítő azokra nézve, kik nem remélnék semmit — *mint én és többen.* — *Almásy P.* és neje, *ki nem ideiglenesen jött* ki, hanem osztozni akar férjével a számkivetés sorsában, gyermekeikkel együtt Nizzában vannak — igen lehangolt kedélyvel, miként azt mindketten írják. Még el nem határozták végtelepedési helyüket s nem választottak Páris, Genova és Brüssel közt. Bár Brüsselt választanák, ez még a legnyugodtabb pont eddig.¹ Mi történik tovább? — a jövődó titkai közé tartozik. Hónapok óta más miniszterium készül, de minden siker nélkül, a király nem képes azt összerónni. Liberalist lehetetlennek nyilatkoztatnak a pártok, a clericalis még jókor volna, tehát neutre és mirte a firma, melly alatt az új miniszteriumot kezdik össze dobolni, míg a violentebb rész — *apel à la Watirut* emleget, nagy ijedelmére az epicié-knek, kik ebben nem ok nélkül — forradalmat látnak. *Franciaországban a császárság* bizonyos — s e nemzet soha még aljasabb servilitást nem tanusított, mint most. — Ami ott foly, pökedelem! De hiszen osztrák honban is épen így megy a dolog, csak hogy arról nem irnak a lapok, mintha valami ellenállhatatlan modor tartaná őket távol a már üres zsebű szemtelen és vérengző kormánytól, melyben à Capite kezdve mind — handabandáznak.

Talán nem tudjátok még, hogy Franciaországban egy szélesen terjedt katonai összeesküvés nyomára akadtak, mellyből nagy titkot csinálnak a szájkosaras lapok; de mi itt a szomszédban tudjuk, hogy szinte 400 katonát több tisztekkel együtt gyanura fogtak s hogy Napoleon furiosus és szerfelett meg van szeppenve.

Ti boldogok vagytok a szabad földön! s távolról nézitek mi fő és tajtézkik ebben a vén foltos üstben, mellyet Európának neveznek. K. L. úgy látszik lemondott — a *prófétai szerepet kivéven* — minden egyébről mert semmit sem hallunk, hogy készülne: róla pedig magáról általános némaság uralkodik.² Isten veled — jó druzsám — talán jövő levelemig török vagy szakad valami s jobbat vagy rosszabbat irhatok. *Ha valamit tehettél munkáim anglisálására nézve, ird meg.*

Hü barátod

Jósika.

Julie levelét ide rekesztve küldöm s kedves nődet szívesen tisztelem.

¹ Ő tudta, ő beszélhetett így, mert: bejárta Páris, Londont, Drezdát.
U. G.

² Kossuth Angliában élt, de nem pihent akkor sem, hanem a hazája javára szolgáló felolvasó köruttra készült.
U. G.

II.

Brüssel, decz. 1. — 1852.
Rue St. Alphons 53.

Kedves druzsám!

Láthatod, hogy az én — néha talán unalmas — pontoságom most sem czáfolja meg magát, — bár mitagadás benne, igen nagy restantiában vagy: mert a mult holnapban sem én, sem Petit Marie¹ nem kaptunk levelet tőled. Ez, amit természetesen fogsz találni, nem csekély aggodalmat okoz itt mindnyájunknak. A számos hypothesisek közt, az enyém az, hogy talán Jovában, kedved szerint földet nem találván, nem akartál két utat tenni s tovább mentél, tehát még nem voltál novemberben New-Yorkban. *Timáry* azt hiszi, hogy Pieree ur választatását akartad bevárni, hogy a Democratia e nevezetes — bár úgy hiszem nem nekünk kamatozó — diadalát tudtukra adhassad mint bevégzett tényt. Lodovicino Cascamostino² pedig úgy vélekedik, hogy a nyergek és szuronyok mozgásba jövén, a közép-tengeri Flottát akarod leírni, s velünk Cuba és Haity bevételét a Zankyk által tudatni. Már mindezekből hány zsákból telik, nem tudom s mint x-et az equatióban felhagyom; annyi mindazonáltal fait accomplie, — *hogy levél tőled nem jött és azt óránként várjuk.* *Timáry* elküldvén zsebkendőit, mellyek e hold 8-ig alkalmasint megérkeztek, nagy feszültséggel várja a resultatumot. — Én mindig vigasztalom jó reménnyel: végre is a dolog egyszerű, csak abból áll: egy vagy két házat találni, hol áruja tetszik, azaz, *neki piacot szerezni* — voila tout. Ez pedig jó. és *aránylag* jutányos árukra nézve, gondolom olly kereskedő városban, mint New-York, nem elérhetetlen czél, mint a Ludvig h két személyes táblai ülnöksége. Minket is élénken érdekel a dolog, mert mihelyt piac, azaz vevő van, alkalmasint első kis nélkülözhető pénzünetet forgásba hozzuk, — ha illyen tudni illik lesz.

Napoleon császársága már tény s bár még ma 1-ső és nem második Deczemb. biztosan irhatom ezt: annyi mindenféle császár és király volt már egyszer s másszor, hogy egy iparlovag imperator is elmehet a többi után. Mi lesz ezen esemény legközelebbi következése, senki sem tudja: Ludvig általános conflagratióval kecsegteti magát, s tele látja az eget honvédekkel és septemvirekkel. Én azonban attól tartok, hogy újra egészen valami más fog történni, mint a világ hiszi, s az uj császár időt

¹ Jósikának, mint későbbi leveleiből látni fogjuk, szokása volt némely egyéneket ironizálni. Ezeknek neveit sajátosságosan elferdíti. Néha talán túl óvatosságból — nem írja ki a nevet, hanem jellemző tulajdonságából állit össze neki nevet, így csak ő és a levél czimzettje tudták, hogy ki rejlik e név mögött. Ilyen költött név a fenti is. U. G.

² Lásd előbbi jegyzetet.

enged magának, jól be bölesődalozni előbb császári, királyi collegáit, aztán fog kapálozni kézzel-lábbal. Annyi igaz édes druzsám, hogy akár mit fecsegnek a lapok, gyalázatos servilitással megválasztották a jámbort, s ha pressió volt, miképen valóban volt is, még pedig annak legencyicusabb s legszemtelenebb neme, *anélkül is meg lett volna*. Itt Belgiumban az új miniszterium, egy igen simplex sajtótörvényi indítvánnyal lépett fel, alkalmasint ijedtében az új császártól s annak 450,000 pretorionussaitól. Ha a Camara megszavazza ezt, akkor szervusz neked *Nation* és *Reforme de vervier*; — majd itt is köménymag levessel tractálnak, mint in casa patria. Hazuról a hírek nem javulnak semmi tekintetben. Most hallom, újabb complottokat fedeztek föl: természetes, mert a feladás kenyérkeresetté válván, anyag soha sem fog hiányozni. A Times, valami B. grófnőt említvén, kit mint nőtény harámbasát elfogtak, attól féltünk, hogy azok az ijedt s okos németek Bathtyány Kázm. grófnét csípték el, de szerencsére ez nem történt, mert ő már *sauve et saine* Párizsban van s alkalmasint valami Bekné vagy . . . féle donna Diana került horogra: talán inkább evolutiók, mint revolutiók miatt. Fiam Geiza ellen is vádaskodnak az oláh ficsurok, hogy a külfölddel levelezik: no, de én lévén a külföld, azt hiszem, hogy a Caesarok utódjai az illy insinuatiokkal nem nyernek monétát, s csak a mamaliga¹ mellett maradnak.

Egészségi tekintetben jó híreket vettünk s ez is ér valamit. Erdélyben 4 év óta most állították fel a törvényszéket, — gondolhatod, minő procátor világ lesz — in Westen. *Teleky*, ki szívesen köszönt, Lukács, Csekonicsné és Orczynyé még mind itt vannak, de a napokban indulnak. Csekonicsné igen beteges, nagyon oda van. *Lukács M.* alkalmasint itt tölti a telet. Szegény öreg Kossuthnéról, alkalmasint megírta *Timáry*, hogy halálán volt, s már papot is hittak, de csak megmaradt még ezuttal.²

Ezek után a komoly tárgyak után, mint mulattató rovatot írhatom, hogy a szalmaözvegy és nőtlen emigratió egytől-egyig a szerelem rózsalánczait viseli. *Timáry* egy fiatal hölgyet imád, *pro paratis et numeratis (de el ne árulj, mert titok, még pedig nagy)*. Ludvigh — szeretetreméltósága daczára — szerencsétlen cupido, mert R.-né, kinek vesztére kivetette háloít, egyáltalában nem látzatik magát megfogatni. Ez okon Ludvigh barátunk jelenben melodramai minőségben jelenik meg, s néha úgy el van kényseredve, hogy az embernek szíve megesik rajta. *Horn* — a petit elastique, mint Josphine nevezi, — egy magánál másfél fölvel magasabb magányos *dámával* játsza a halberzwölfet s igen boldog:

¹ Tengeri lisztből készült étel, puliszka.

² Még ez év (1852) decemberében meghalt. A rendőrség félvén a tüntetésektől, nem engedte meg, hogy nappal temessék. Éjjel temették tehát. A fáklyafény mellett haladó temetői kíséret mellé oda szegődött Brüssel apraja-ragya.

egyébiránt a rendőrség sem zaklatja. Mi ugy élünk, mint mindég, csendes békeességben, munkával elfoglalva s várván jobbat a jövőtől, ha akad valami jobb egykor számunkra? Ludvigot csak hétfőn látjuk, mint restauransok. *Timáry* kétszer-háromszor meglátogat egy héten. *Teleky* s a többiek is töltenek néha egy estét nálunk; de mióta ti és Almássiék elköltöztetek, az aranjujezi napoknak vége van! *Almássy* P. Genévebe megy nejével s gyermekeivel, kiknek végre sikerült lerázni a Lizi-féle anyai kormányt s az osztrák kalodát. *Teleky* is oda megy. Ott igen kellemes társaság lesz együtt: *Batthyányi* Ant. *Grofnő*, *Almássyék*, *Teleky*, *Horváth* püspök és *Puky*. Ha biztos jövedelmünk volna, s nem függenénk a könyvtárosok s a honniak kegyétől, e jó társaság nagy inger lenne, hogy mi is oda vonuljunk: de így — messzi sánta ebnek Buda vára! Ezuttal, látod édes druszám, hogy nagyon üres a táskám, annál inkább várom, hogy tőled jöjjenek hírek. Amint hallom — *Wass Samu* New-Yorkba jő: — ha látod, mosd meg californiai arannyal bélelt fejét, hogy leveletem válasz nélkül hagyta. Ő eleget irhatna, ha akarna és érdekest.

Tudod-e, hogy az itteni radicalis lapok, rémitő reményeket kötnek *Pierée* ur választásához, a democratia s Európa emancipatiójára nézve, a dinasztiai csaptató alól? Én azt hiszem, hogy nektek az államon tul, több eszetek van, mint hogy más dolgába elegyedjetek, — azért nem sokat várok, — vagy inkább *semmit sem várok*.

Julie szivesen köszöntet benneteket, én pedig nődet szivesen tisztelvén, vagyok, aki mindig voltam és leszek barátod

Jósika Miklós.

Borsod vármegye levéltárából.

Közli: dr. Magasházy Kálmán.

I. Besze János — szülővárosa Szendrő előjáróságához¹ — otthoni gyermekkori emlékeiről.

Szeged, 1885. február 5-ike.
Iskola-utca 31-ik sz.

Kedves felejthetetlen szülővárosom mélyen tisztelt
Előjárósága!

Mentül közelebb biczeg sirjához az öreg ember, annál inkább felébred keblében a szülőhely eránti gyermekiesen ömlengő szeretet.

Ezen érzet kötelességemmé tette, hogy ezen levéllel együtt megküldjem azon politikus hatytyu dallu munkácskám, mely a legközelebb nemzedék számára e czim alatt: „Történelmi bölcsészet vázlata“ könyvárosi uton nem kapható, azért viseljék gondját, míg törvényhozóilag napirendre nem kerül.

Szándékom Szendrőnek minden tekintetben 70 évek előtti statisztikáját a város archivuma számára leírni s azt majd, ha idővel Szendrő ismét a haladás nyomába lépve, egy biographus által megismertetésre méltatik, hasznát fogja vehetni. Most gyermekiesen ellágyulva előttem lebegtetem az öreg jóízüt pipázgató Gróf Jánosnak, a szenvedélyes Szalay József és atyámmal tarokkzógató Bakkay esperest, s utána az ájtatos buzgalmu Cselkő plébánost. Az öreg Demény tanítomat, midőn 1817-ben még a parochiával szemben lévő iskolába jártam. Ez évben épült a németvárosi iskola, melyet a jótorku Berkes Antal kántor vett át; látom a száraz, vézna Salkovics harangozót, mint czibálja a templomban rakoncátlankodó fiuk boglyas fejéit. Ez évben kapott toronyórát és Privilovics lakatos direkziójára bízott, kinek az óklastrom czelláiban lakó kopasz Szibert kötéljártó volt e nagy funkezióban segéde. Látom a vidék híres vászonfestő és minden társaságban magát alkalmazni tudó így méltán

¹ Besze János híres népszónok, a szabadságharcban. Született 1811-ben. Meghalt Aradon 1892.

szeretett Mazurka Antalt, ki, midőn Ferencz fia mint novicius klerikus hazakészült, (kinek kezesókolására rohantak a vén asszonyok Nani bába vezérlete alatt) oly hetedhét országra szóló dáridót csapott szőlőjében, a sok mindenféle vasszegekkel aztán kiczifrázott ajtaju borházában, hogy a 70 évek előtt már 70 éves Placskó János, gróf Csáky István szőlőpásztorának, a sok puffogatásba szétszakadt a puskacsöve. Látom a becsületes szorgalma után gyarapodott Glatter Izsák nagyboltost, Moysli, Náczi és 10 gyermekével, — az öreg szentéletű középboltost Szoboszláyék szomszédságában, átellenébe Csontosékkal, a paróchiával szemben a Grinbaum kisboltost, Simont, a pusztuló s 1818-ban leégett fogházban lakó trabális pálínkafozót s vele szemben Tapsi vagy Musilitének nevezett özvegy haszonbérelő nejét, kit Magyarország első prókátorának ismert a vidék. Ismerem fejenként az izraelita gyermekeket és szülőit; összes lélekszáma akkor 56 volt az izraelitáknak. Így ismerem én az akkor élő gazdákat s tudtam ki? és mit? bir a Pást körül, a Bikatánczon, a Kálvária alatt, a Kantrába, Csákányba, a Csehi-malom körül. A nép összes adója, pedig csak a munkásnép fizetett és így egy nemes se és egy haszonbérelő se, — évenként váltó azaz Rhénes forintokba ritkán közelítette meg az 1200 forintot, mi most 480 forintot teszen. Szeretném tudni, hires-e még a Szulyák kutja? Mesteremberek voltak: Ns. Pap Dani asztalos. Privilovics lakatos, Hirt suszter, Fayerkauf az állás melletti kovács, Varga János kovács, Debreczenyi szijgyártó az állás mellett stb. — 1816-ban a legiszonyatosabb éhség dühöngött, fűrészpont is keverték a czékla, kalarábé, burgonya — és ha volt — korpa közé, 1818-ban megégett a városháza, mit Rubiné, a hires kofa vett észre. Posta Miskolcztól Kassáig egyenes vonatban nem volt; a szendreiiek Vadászon át Szikszóról kapták leveleiket. Szilastól kezdődött Tornáig csak az országut, aztán Kassáig Szent-Jakabon, Csécsén át ép oly nyaktörő s állatnyuzó volt, mint a kakasülői ördögkisértő. — Doktor Miskolczon három volt, Tornán egyetlen, Hofforg nevezetű sebész.

No de elég ezen gyermekies ömlengésből ennyi, kevés ember érzi az ily kegyeletet.

Átküldött munkácskának írója enyeleg így kinevetés kezé-
káztatása nélkül is.

Minden mennyei áldás csatornái nyiljanak meg kedves Szendrőm felett.

Mindnyájok szeretve tisztelőjük

Besze János s. k.,
szendrei születésű honpolgár.

II. Báro Wesselényi Miklós, mint borsodvármegyei birtokos.

2751/kgy/1830. Alább irottak alázatosan jelentjük a Tekintetes Nemes Vármegyének, hogy Méltóságos Báro Hadadi Vesselényi Miklós Ur Eő Nagysága, Méltóságos Gróff, Császári Királyi Kamarás Csik Szent Királyi Andrássy György Ur Eő Nagyságának Megyebeli Martonyi Helységében fekvő Birtokát az előnkbe mutatott szabad Királyi Pest városában Méltóságos Székhelyi Majláth György Personalis Ur aláírása alatt közelebb mult Pünkösd Hava 28-ikán költ Örök levél erejével megszerezvén, tisztelt Gróff Ur Eő Nsga ezen volt Birtokát maga Halmai Tiszttye által, tisztelt Báro Ur Eő Nagyságának folyó Junius 16-ikán, a Hely színén által adva, a Méltóságos Báro részére pedig Tekintetes Vadnay Gábor Ur, mint e végre meghatalmazottja, előttünk és jelenlétünkbe valóságos birtokába vette; — ezek szerint tehát Eő Nagysága Megyebeli birtokossá válván, s hozzám alább irt fő szolga Biróhoz irt Levelébe magát az Ország Gyűllésére Különös Kegyelmes Regalisok által meg hivatlando Mánások száma közzé Eő felsége Kegyelmes szine eleibe terjesztetni kívánván, e végett tesszük ezen alázatos Tudósításunkat. Miskolczon, Junius 29-ikén 1830-ik Esztendőben T. N. Borsod Vármegyének fő Szolga Birája Miskolczy Péter m. s. k. és Ord. Esküttye Törös Tamás m. s. k.

Közlemények a borsod—miskolci muzeum ereklye-gyűjteményéből.

Közlő: Leszih Andor.

— Harmadik sorozat. —

I. Szemere Bertalan — a miskolci színház diszletei ügyében.¹

Arról értesíti a színházi bizottságot, hogy a Bécsben megrendelt diszletek elkészülvén, utnak indítottak. Tett intézkedéseit magyarázza s az új diszletek használatára nézve tanácsokat ad

Bécs, augusztus 21-én. 1836.

Tekintetes Küldöttség!

Folyó hónap 16-ára a megrendelt függönyök elkészítvén, azok e mai napon Pestre szállítás végett hajóra rakatnak, honnét Sztribernyi F. áruszállító által fognak Miskolcra küldetni. Óhajtom a jeles művészre s magamra nézve is, de kivált a tktes Küldöttség s a borsodi egész közönségre nézve, hogy azon képek, mik a várakozó képzeletben alakodtak, kellemes meglepetés által megvalósodjanak.

Küldöm a festész iratát /.. mely egyszersmind nyugtatvány az alku-összeg átvételéről. Ebből kitetszik, hogy átvett 406 frt 28 krt. ezüst pénzben. A festésért kapott 261 frt; a vászon ára 130 frt 48 kr.; a fák, mikre a függönyök fölhengerítetttek 5 frt 40 kr. S ezen összeghez, mely tesz 397 frt 28 krajczárt, járult a körülbelől 18 láb hosszú ládáé, 9 frt pengőpénn.

És miután a Wiener színházbérlő a festőnek helyet nem adhata, a Józsefvárosit a szinmesternek adott egy kis ajándékkal lehetett megszerezni s ez tesz 5 p. frt. Egyébiránt ez embernek több fáradságával éltünk s a berakásnál, mi a mi bajunk volt s fölrakásnál is segédül volt. — Bátorkodtam biztosítani is a függönyöket, mely, a mint szintén a Józsefvárostól a hajóhoz szállítás is, (a hajós szekeren történvén) a vitel-bérrel együtt hon lesz kifizetendő.

¹ Szemere Bertalan idevonatkozó első levelét a R. O. L. T. idei 3-ik (márcziusi) füzetében közöltük.

Mint hogy a pénz kezünkhöz még nem jutott, *Barkassy* Imre udvari ügyvivő ur, ki hatvan mértföldnyi távolságban is közel viseli szívéhez kedves hazája emlékét, szives vala a festést teljesen kielégíteni s előlegesen hordozni a többi költség terhét is (=411 frt 28 kr.).

Szabad legyen még tennem néhány részint mentő, részint másnemű észrevételeket.

Miután a formák választásában legfőbb szahályul kellene tartanom, hogy azok karakter nélküliek legyenek, azaz minden, bár rokon, de e rokonság mellett is egymástól igen különböző karaktereket fölvegyenek, megvallom, e szabály mellett, miután az itteni színházakban a szindarabok szerint készítettnek a függönyök és így igen meghatározott karakterben — nehéz volt a választás. Sok formát ép azért kelle elvetnem, mert igen szép volt, sokat, mert gazdag, legtöbbet, mert szorosán egy darabhoz van mérve. E szerint a leküldött függönyök formái többekből vannak kiválasztva s egy egészbe összerakva. Azonban mind e mellett is reményem van, hogy talán érdemesek leendenek némi tetszésre, bár, ha betegségem 4—5 hétig szobámba nem szögez, egy-kettőn egy-két rész még többet fogott volna nyerni a változékony s tárgyhoz alkalmazkodó proteus-tulajdonából.

Fölfedezem egyszersmind, hogy a függönyök karaktereinek meghatározásában egy lépést bátorkodtam tenni. Volt rendelve: *Halle* és volt rendelve *Säulengang*. Miután e kettő ugyanegy képen használtatik; miután a csarnok vagy oszlopszat ott tesz hatást, hol mögötte különösen e czélből készült függöny eresztetik le; hozzájárulván azon fontos ok, hogy a jobbadán kiszeldelt függöny festése oly drága, mint amelyen legtöbb munka van, holott ezen a perspectiv festés kis részben használtathatván, ez otthon is készíthetetik; végre meggondolván, mi igen sok darabban előfordul: a kert, mezei lak, park s erre függönyünk nincs: az oszlopszat helyett bátor voltam egy villát festetni. A szép lak oldalt azért van elhelyezve, hogy ha igen gazdag volna a darabhoz képest, álló fákkal lugossal eltakartassék.

Azt hiszem, a közönség, mely lapos vászonra laposan festett képeket látta eddig, a perspectiv szabályai szerint készített e függönyökben gyönyörködni fog. Azt is hiszem, hogy azon néhány jó függöny, mely van a többi rongyos közt, ez ujak mellett oly rútnak fog látszani, hogy a közönség szükségét fogja érzeni, miképen mind ujjal pótolassék.

Hogy ama gyönyörködésnek hasznát vegyük s eme szükségét kielégítsük, engedelmével a tktes Küldöttségnek, bátorodom javasolni, hogy vagy műkedvelő társaság, vagy a legelőbb jövő szinésztársaság által s talán kissé fölemelt bér mellett adathatnék két este két darab, s egyikben is négy, másikban is annyi függöny jönne használatra, s e két estre jövedelme ujak festésére fordíthatnék.

A régiiek költöző társaságnak vagy eladhatnák, vagy használtathatnák oldalajtókra, szikladarabokra, melléképületekre, kapukra stb., melyek hijával van színházunk, s melyek p. o. minden függönyhöz hasonlóan oldalajtók elmulthatatlanul szükségesek.

A leküldöttekre nézve szükség megjegyezniem :

1. A függönyök és diszfalak mind egy nagyságuak ; tehát ha szükség belőlük elvágni, nem al-, hanem felrészéből lehet csak s kell elvágni.

2. A diszfalakon megvannak a számok 1., 2. stb. ; s az 1. szám a muzsikakarhoz legközelebb esik, jobbról és balról is 1. és 1. szám és így befelé 2. és 2-ik stb. — Azon oldal, melyen a szám van, befelé esik, a másik oldal a színhely felé s ez oldal a rajta lévő forma szerint kimetszetik s fára, deszkára ragasztatik, de nem enyüvel, hanem más ragadékkal.

3. A függönyök rámára feszítésénél nagy gondra van szükség, mert a ránczbatörés elrontja s megrutítja.

Sőt azt tartom, hogy ha a színház romladozott födele ujittatni fog, végét, miután a miatt néhány függöny megtörés nélkül föl nem vonathatik ; akkint lehetne igazittatni, hogy ez kikerültetnék.

4. Az ajtók kivágásánál szinte figyelem kívántatik, hogy csak az vágattassék ki, mi ajtó, nem pedig az ajtófél egyrésze is ; p. o. a parasztszobánál az ajtó a pléhszélíg tart.

5. Ha utközben por szállná meg, vagy ha a színhelyen is, elég a függönyöket egy darab ruhával megcsapkodni, ami foltnak, pecsétnek látszott, elmulik.

6. A városhoz van egy vízmeder (bassin). Kérésre ingyen csinálta a festész. Így jobban emeli a csalatást, mintha a függönyön volna. A függönytől 4—5 lábnyira szögeztessék ; s hol a vizokádó állat van és legalul, néhány mécsesrel világittassék meg (természetesen hátulról) ; ez igen elősegíti az illusiót.

*

Teljesen akkor fogok örülni megbizátásomnak, ha tudandom, hogy a közönségnek gyönyörüséget szereztem ; ellenkező esetben fájdalommal telném el. De örömben is, fájdalomban is tisztelem azon bizodalmat, mellyel megajándékozta a tekintetes Küldöttség

alázatos szolgálját

Szemere Bertalant s. k.

(Eredetije a borsod—miskolczi muzeumban.)

II. Szemere Bertalan levele szüleihez Frankfurtból,

melyben az ott szerzett tapasztalatait adja elő.¹

M.-Frankfurt, nov. 27-én. 1836.

Kedves Szüleim!

Vattától számolva 200 mérföldnél nagyobb utat tevék, azonban ez csak a testre nézve nagy távolság, lelkemre nézve nem nagyobb, mintha a kert alatt volnék s mint egykor, porból csirkéket halmoznék. Szándékom volt ismét Carlsruhen, Strassburgon (Bonaparte Louis hőstette helyén) átmenni Párisba, de eddig is fölötte kellemetlen utam van; az egész természetet vagy eső vagy hó fedi s annak mi szép, csak tövisei látszanak. Ezelőtt egy pár nappal valék Casselben s a világszerte híres Wilhelmshöhe-t csak téli mord köntösben találtam, s nyári illatozás helyett egészségtelen ködöt pipázott az eléktelenült hegy. Négykézláb másztam fel a havon s fagyon Herkules roppant várába, jobbra-balra iszonyuan orditoztak a farkasok (azaz farkasok nincsenek Németországban, de hegyen, erdőben, hóban járni s farkasordítást nem említeni, nem volna költői) s midőn a hideg időben, meleg izzadás közt felértem, mit láttam? igen keveset; hol köd nem lépé el a vidéket, ott havat láttam, hol köd lépé el, ott csak ködöt láttam. Tehát szomorú utazni, midőn a természet téli ágyába menendő lévén, bájékeiből kivetkezett, midőn az eső, sár vagy hó vagy hideg, de ezek közül bizonyosan egyik, kinossá teszi az utczánjárást. Ha fűtetek, a pénz fogy s mit nyertem, ha meleg szobában ülhetek? Ülni otthon is lehetett volna. Az utczát pedig itt sem fűtik. Egyszóval a meghalt természetből kisietek, be az életteljes Párisba, hogy ott éljek magamnak s célzajaimnak s majd csak otthon másoknak is.

Frankfurtban ma délóta vagyok, tehát róla mit irnom nem lehet: hogy a lángelmek királya Geothe itt született, az közönségesen tudatik, a házat még magam sem láttam. Ugy sejtem — mert a veszedelmes köd s *egyetmás* most is borítja a környéket — szép vidékü város: a szantóföldeknek az országutra dülő része almafákkal van beültetve. Ismét másfél nap alatt a divatok városába vagyok s úgy esem a tömérdek népségbe, mint esőpp a tengerbe.

Casselben tovább mulattam, mint tervem vala, részint és főként, mert a diéta megnyitására várakoztam, részint, mert szives emberekre találék, pedig ez a fő, embereket ismerni, sziv-vagy fő szerint jelesek, a kincstárak, képtárak, gyűjtemények látása rövid időre gyönyörködtetik a szemet s midőn ezt bezárja

¹ Szemere Bertalannak ugyanezen külföldi utjáról Londonból szüleihez írott levelét a R. O. L. T. idei 2-ik (februári) füzetében közöltük.

az ember, mindazt kizárja. Más a szív, ez amit befogad, azt csak a halál hatalmának adja ki. Szives embereket találván, hazánkat véljük birni s én így birtam a távolban is hazámat. Szászországban egykor, Hassziában másodszer. Szinte megszegyenite a nagy szivesség, mivel fogadtatám. Beledőltem a világba ajánló-levelek nélkül, de bizodalommál keblemben, hogy emberekre akadok. Nem csalt meg e legdrágább hitem, mit ezentul megpróbált s próbát állott hitnek tartok. Kedves Szüleimnek is emlékezetükbe ajánlom e kedves neveket: Director *Vogel*, Oekonomierath *Wendesroth*, Justizrath *Heer*, Oberhofprediger *Ammon*, Jedge, az Uránia költője, Director *Haxsung*, dr. *Közte*, Director *Kopf*. Ezek ugyanannyi erősségek, hogy higgyek emberben.

Szüleimet s talán Miczit is, de bizonyosan Laczit érdekelni fogja a Trenek név. Az ő hőse volt s beszélvén nekünk, miénk is. De, hogy legény vala, magam is tanuságot tehetek róla; mert Magdeburgban az ugy nevezett földerősségbe tilos uton bejutván, ott találtam a tömlőczőt, mely egy szük, sötét szobából s pitvarkából áll. A sánczba van építve, mint egy puskaporos toronyka; Trenek lyány testvére építetté. A sáncz legalább is 15 öl széles s ezt ásta keresztül. Fridrik képét falra festé s nem rosszul, mint most is látható. Lafayette a citadellében volt fogva, de odajutni bajos, mert a parancsnokvezér oly pedáns-bigott, hogy vezértársait is alig akarja bebocsátani.

Sokszor látok otthoni ismerőeimhez hasonlót p. o. ma utaztam egy ifju asszonynyal, ki sokat hasonlít a Miczihez; Director *Vogel* pedig mintha testvére volna tiszteletesünknek. Mondják meg neki szives üdvözetem mellett, hogy egy jeles emberhez hasonlít. Ilyenkor, midőn t. i. otthoniakhoz hasonló kép jön előmbe, ugy történik velem, mintha hazavarázsoltatnám. Alig vannak ismerősim, kiknek párját nem láttam, honnan az következik, hogy a természet sem kimerithetetlen formákban, mert ismétli magát.

Sokkal ismerkedik az utas, s talán senkivel nem ismerkedém meg, ki Magyarországon vagy nem járt, vagy magyarral nem beszélt. Az ispán talán haragudnék, ha tudná, hogy a külföld nem tudja s nem tartja a bajuszt magyar bélyegnek. Engem p. o. tartottak görögnek, lengyelnek, oroszoknak azért, mert bajuszom van, de magyarnak azért, mert bajuszom van, senki sem ta,ta. Áldott földünk hírét ismerik, de minket, a népet kevésbé; mindamellett találtam férfiakra, kik különös melegséggel éreztek a magyar iránt s a jövő történetében nagy szerepet játszódnak hiszik.

Általában véve, nem állunk oly hátra, mint véltem, vagy helyesebben mondva — nem állnak oly magasan külföldön, mint képzeltem. Legbélyegesb immár köztünk és a külföld közt, hogy itt bármi kevés ismerethez műveltség járul; nálunk gazdag ismerettel is durva mód szövetkezik. Ámbár itt is mindkét állításom

végére óvást teszek, mert népből általános itéletet mondani nem lehet.

Azt hívém, Frankfurtban levelet veszek otthonról, de a posta, bár kértem, semmit sem adott. Óhajtanék jó hirt tudni Szüleimről, Micziékről, s különösen Lacziról, mint kit betegem hagytam. A levél küldésre nézve alkalmaztassák magukat kedves Szüleim a megírt módhoz. Reményilem, Geniről sem feledkeznek el, s addig míg Isten hazavezérel, míg többet tehetünk, míg sorsát jobbra intézhetjük, enyhítik kedvetlen életét. Hogy maga oka sorsának, az az égtől felelet; a szülei sziv nem így érez. Egyébiránt az is kérdés, egészen maga-e oka; — azonban körülbelül meglakolt.

Mintha látnám, miként kérdezi Anyám: mikor jössz haza? Mikor pénzem elfogy. És ez nem oly határozatlan felelet, mint Anyám gondolja, mert erszényem nagyon határozott s minden felől igen rángatnak, bár összehuzóm magam a tövisek közé, mint a sündiszó. A télen kimeritem magamat, mint a talpat nyaló medve, s haza ballagok.

A vattaiakat tisztetem a 60 évesen felül levőkön kezdve az egy esztendősig. Alkalmasint többször emlékezem rájuk, mint ők rám; oka az is lehet, hogy én tudom őket hol keresni, nem viszont ők engemet. Különösen Náczi bátyámnak ajánlom szolgálatomat, ha a párisi faiskolából darabokat kíván. Bérmentesen irjon Bécsbe Barkassynak, ki nekem elküldi: de pénz nélkül bajosan tehetem, hogy vegyek, mert nekem óvakodnom kell, nem tudni mi érhet.

Reményilem, k. Anyám egészségben tölté a szüretet s örömmel néz a tél elébe. A felház tele van füllengekkel s dióval s ha Miczi gyakran nem jön látogatni, az eltart. De Laczi is hon van? No így bajos. Egyébiránt adná Isten, ő enné meg mind, csak javára válnék. Csókolván Szüleim kezeiket, Laczit, Samut, a hegedüst, Miczit a hárfást, vagyok k. Szüleimnek
engedelmes fíjok

Sz. Bertalan s. k.

(Borsod—miskolczi muzeumban 5. sz. a.)

III. Kossuth Lajos — Vukovics Sebőhöz.

Kossuth Lajos értesítése. „Az ország kormányzója Vukovics Sebő igazságügyminiszter urnak“. — Tudatja, hogy Mosony megye „magyarok kezében van, pár nap mulva Pozsony is oda kerül és hogy a két megyére, melynek nagy részét az uralkodóház tagjai birták, különös gond ordítandó és hogy Mosonyban salétrom termelhető és Mosony megyébe biztosul Imrédi képviselőt, Pozsonyba pedig Ujházy László főispánt kéri kiküldeni.

6628.

k.

Az ország kormányzója

Vukovics Sebő igazságügyi miniszter urnak.

Moson megye már alkalmasint kezünkben van, Poson megye rövid napok alatt, mint remélem, szinte birtokunkban lesz.

Poson megyének népét jó szelleműnek ismerem, *Poson város* polgárságát azonban rossznak s különösen itt néhány egyéniségekre kell, hogy különös figyelem fordíttassék.

Moson megye azért igényel különös tekintetet, mert egyrészt annak nagyobb részét a volt uralkodó család egyik tagja bírta, másrészt pedig azért, mivel a salétrom termelésre igen alkalmas elannyira, hogy amint tudom az óvári uradalomban salétrom *plantage* is van.

Sürgetőleg szükségesnek látom tehát, hogy a két fent nevezett megyében a reconstitutióra nézve a kellő lépések haladéktalanul megtéssenek.

Moson megyére nézve még a mult idők tapasztalásából tudom, hogy *Imrédi* képviselő biztosi megbízatásának tökéletesen megfelelt.

Poson megyére nem tudom, nem lenne-e tanácsos ott hosszabb ideig működött s a körülményekkel ismeretes *Ujházi László* főispánt újból kiküldeni.

A kiküldendő biztosoknak különösen szívökre kötendő az ujonezállítás.

A mosonyinak pedig figyelme felhivandó lesz, hogy az ottani volt uralkodócsaládi uradalmak s az azokban található épületek és ingóságok — a nép által ne talán tehető rombolásoktól megóvattassanak s az álladalomnak sértetlenül adassanak át.

Azon esetre, ha *Szemere Bertalan* miniszterelnök s belügy-miniszter ur még meg nem érkezett volna, a fentebb érdekelt körülmények felette sürgős volta tekintetéből felhivom igazságügyi miniszter urat, hogy a kellő intézkedéseket haladéktalanul megtenni sziveskedjék.

Kelt Debreczenben, május 5-én. 1849.

Kormányzó

Kossuth Lajos.

(Borsod — miskolci muzeumban 33. sz. a.)

IV. Szemere Bertalan — Vukovics Sebőhöz.

Szemere Bertalan levele Vukovics Sebőhöz, melyben tudatja, hogy Perczel a régi engedmességet megtagadta, ezért kéri az ügyben az intézkedést.

Perczelnek egy uj levele jött, talán még olvashatod Stullernél. Ismét a régi — megtagad minden engedmességet.

Péntekre irom a conferentiát.

Kérlek gondolkodjál a mondandókról. Majd én folytatom és az ülésben csakugyan kell szólanom.

Arról szólj, hogy miért hívtuk össze és az urbérről, hogy ha akarják conferentiában rághassák.

Sz. B. (Szemere Bertalan.)

Kivül: Vukovics miniszter urnak.

(Borsod — miskolci muzeumban 46. sz. a.)

Tóth András szobrász leveles ládájából.

I. Vahot Imre — Ráth Mórhoz.

Pest, október 23. 1858.

T. cz. Ráth Mór urnak.

Szerző Váلكai Imre megbizásából van szerencsém Önnek az ő *Daguerreotypok* című munkáját megtekintés végett átküldeni. A magyar írók és művészek ezen kegyeletes s eléggé hű és szelleműs élet- vagy inkább jellemrajzait szerző Bécsben 1000 példányban nyomatá, 600 előfizetője volt s a többi példány is mind elkelt. Buzdítva a résztvétől, most javítva és bővitve második kiadásban akarja azt közzétenni. Én megígérttem, hogy ajánlani fogom Önnek. Ő e második kiadást átengedné Önnek 100 pftért. 1000 példány 1 pftjával bizonynal elkelné még belőle. Ha tehát vállalkozni kedve volna Önnek: sziveskedjék ez iránt pár nap múlva értesíteni engem, hogy megbizásomat teljesíthessem. Tisztelettel maradvan

kész szolgálja

Vahot Imre.

II. Szendrey Julia Horváth Árpádné levele — ismeretlen nevű nőhöz.

Pest, május 20. 1866.

Tisztelt Nagysád!

Hosszas volna mindazon okokat előszámolni, melyek mentésemül szolgálának, hogy megtisztelő felhivásának csak most teszek eleget; arról azonban, kérem, legyen meggyőződve, hogy fölötte sajnálnám, ha elkésésem miatt már nem felelhetnék meg Kegyed óhajtásának.

Fogadja őszinte tiszteletemet

Horváth Árpádné
szül. *Szendrey Julia.*

III. Szilágyi Dezső — Altenburgerhez.

Tisztelt Uram!

Miniszterelnök ur Ö Nagyméltósága megbízásából van szerencsém felkérni, hogy úgy a magyar, mint a közös állampecsét tervezete körül teljesített munkálataiért járó tiszteletdíj összegéről engem értesíteni sziveskedjék.

Egyszersmind arra is kérem, hogy miután a magyar állampecsét egy újabb rajzára (színezve) szükség van: engem értesíteni sziveskedjék, vajjon hajlandó-e annak minél előbb leendő elkészítését elvállalni.

Szives válaszát várva, üdvözli

B.-Pest, 1893. február 24.

kész szolgálja

Szilágyi Dezső.

IV. Ihász Dániel levele.¹

Baraccone di Collegno, September 14-ik. 1880.

Mélyen tisztelt Honfitárs!

Kedves Doctor Ur!

Nem hanyagság az oka válaszomnak oly hosszú időre történt elodázása, a pusztáni lakás nem ad annyi kényelmet, hogy a küldött tárgyak átvételében pontosan járhasson el az ember a' legjobb akarat mellett is.

No, hanem most már minden az illetők kezeik közt van; — a mint becses levelében tetszett irni, úgy a fényképeket, mint az ünnepélyről irt 5 diszpeldányt a megnevezetteknek kézbesitettem, a többi 5 példányt pedig *Csudafi* és *Eberhardt* tábornokok, *Dunyov* ezredes, *Mennyei* a felső olaszországi vasuti hálózat főszámvevőjének és *Gunszt* Urak közt kiosztottam. Fogadja szeretett kedves Doktor Ur mindnyájuk őszinte köszönetünket.

A' mi a' költséget illeti, az Ön, és polgártársai különös megbízásából, bátorkodom azt ide mellékelve a tisztelt illetőkkel közölni.

Az én kiadásom az idemellékelt jegyzetből látható: teszen 4 franc 71 Centimet, borralalóval együtt 5 frank.

Az ifju Kossuth Lajos kiadása 9 frank 50 Centim, a' róla szóló jegyzéket nem tartotta meg s így azt ide nem zárhatom. Összesen teszen tehát olasz pénzben 14 franc 50 Centesimet.

A szallagokat már többen bámultuk s' minyájunk tetszését aratta.

Kormányzó Ur, nemkülönben *Rutkayné* ö Nagysága is, ugy szinte *Kossuth Ferencz* (ki jelenleg körünkben van) és ifju *Kossuth Lajos* őszinte szívélyes üdvözetüket küldik.

Részemről fogadja mint őszinte tisztelője s honfitársa kézszorítását.

Az ég oltalma öröködjék fölötte 's a' gondviselés áldja meg minden törekvését.

Ihász Dániel.

¹ A levél boritéka hiányzik, — így a czimzett ismeretlen.

Egykoru feljegyzések

Kossuth Lajosról, Perczel Mórról és Szatmár városáról.

— A debreczeni főiskola kéziratárából. —

Közli: dr. Barcsa János.

A debreczeni ref. főiskola könyvtárában R. 472. sz. jelzéssel van egy kézirat gyűjtemény, melyet *Sarkadi Nagy Mihály* gyűjtött össze, részben pedig az ő egykoru feljegyzéseit foglalja magában. A XIX. század közepéről e férfiú, ki Szatmár város multjával is foglalkozott, sok értékes adatot jegyzett fel. Ime kettő;

„Hazánk jelesebbjeiről nem éréktelen tudni olyakat is, miket a történetíró fel nem jegyez. Álljanak tehát itt e gyűjteményben némely tulajdon tapasztalatim után tett jegyzetek Kossuth Lajosról s Perczel Móriczról.

Kossuth Lajossal az 1832—6-ik országgyűlésen ösmerkedtem meg, midőn az ottani országos tárgyakról írott heti tudósításokat készítette s 8 pfrt havi előfizetés mellett az országban szétküldözgetett.

Divatba jött azon országgyűlésen eleve kidolgozott hosszú beszédek tartani. Hallottunk gazdag, de külömben gyenge fejű ifju követektől remek munkákat szavaltatni. Látszott, hogy nem önerejükön szántanak s a közhit azt tartotta, hogy jutalomért Kossuth készíteti mondandóikat. Ez annyival hihetőbb lett, mivel az ily követek körülte kitűnő barátsággal forogtak s ha néha magok fejtől összefüggetlenül, röviden adták elő véleményüket, az a Kossuth Országgyűlési Tudósításában bővebben, szabatosan jelent meg. Bizonyos tárgy, mely felett a két tábla több üzenetet váltott, újra felment a főrendekhez. A *vén nádor* előtte való estve conferentiában elhatározta, többé nem vitatkozni, hanem a szokott: non moramur mellett az alsó tábla üzenetét felkiáltással elfogadni. Ugy is lett. Ámde gróf *Andrássy* György még akkor tapasztalatlan ifju, azt vélé, hogy a régi vitatkozások ismételtetni fognak, azért írással jelent meg, melyben a főrendek eddigi ellenző okai elsorolva, részletesen czáfoltattak. Azért, bár a Nádor a köz elfogadást kimondotta, ő írását elővette s akadozva felolvasta. Hallottam — ugymond — mondatni ezeket, s

ezeket sat. Hallottam ezt is sat. Mikor ekép felelek sat. De mint-hogy azokat senki ellent nem vetette, az egész beszéd nevetséget okozott, főkép midőn a hallgatók közül ily kiáltás esett: Bizony Isten, a Kossuth munkáját olvasni sem tudja.

Az országgyűlés vége felé Kossuth ujjabb-ujabb szép tajték-pipákkal jelent meg a követek által naponként látogatni szokott halászkapui kávéházban, melyekre az ajándékozó követek nevei vesve valának. *Bezerédi* István, tolnai jeles követ, mint jó barátja kezdte meg az ajándékot s folytatták azok, kikről az volt a vélemény, hogy Kossuthal készítették beszédeiket. Magam hallottam, midőn egy ifju megyei követet társa Kossuth jelenlétében tréfásan azon okból szólított fel ajándékozásra, mert különben beszédjét szóról-szóra ugy veszi be az országgyűlési tudósításba, amint valósággal elmondotta. A pipagyűjtemény megért egy pár ezer forintot.

Kossuth Lajos szerette a *sakkjátékot*. Magam is sokszor játszottam vele. Abban is kitetszett eredetisége. Ő mindég támadólag ment s a legerősebb játékost is védő állapotra szorította. Lépéseit kevés gondolkodás után mindig határozottan tette. Amely pontot eleve kinézett, tisztjeit mind oda irányozta, azokat kiméletlenül feláldozta s e kép tisztjeit vagy hamar elveszítette, vagy ellenfelét elébb megverte, sem mint a magáit helyökből ki-mozdithatta s használhatta volna. A futókat rendesen legelebb feláldozta. A lovak használásában nem volt párja.

A sétatéren egy igen fiatal magyar leány válogatott gyümölcsöket árult csinos fabódéjában, hova rendesen Kossuth Lajos s utána több követ belátogatott. E leány legörömebb s tárgy-avatottan beszélt az országgyűlési tárgyakról. Ősmerte a követek gondolkozásmódját s a szerint szabta ki gyümölcsei árát. Ön — ugymond — royalista, azért ezen pár alma egyikéért fizet 12 krt. Ön pedig oppositionalista és így 6 krt fizet. Kérdezve, hol vette e megkülönböztetést, felelte, hogy ő Kossuth tanítványa, a szabadság leánya s ki Kossuthal nem tart, nem jó hazafi, ő beszélni sem szeret vele. Hogy ez eredetiség mindkét részről vásárlókat gyűjtött, magától érthető.

Perczel Mór az 1843—4-ik országgyűlésen ősmertem meg. Demokrata a tulságig. Nyilatkozataiban a legmerészebb volt. Az akkor gunyosan hangzó *osztrák* szót ő kezdte legelső használni, s ennek kormányát igen vastag színekkel festegette. Elveiben hajthatatlan s ha azoktól bár barátja, bár csak némi módosítással eltért, azt kiméletlenül megtámadta, mit *Klauzál Gábor*, *Beöthi Ödön*, *Szentkirályi Mór* s követtársa e szelid lelkű jó hazafi, *Bezerédi István* többször tapasztalt. E miatt utoljára párt nélkül egymaga állott s magányéletben is társalgása inkább mellőztetett, mint kerestetett. Egyébaránt a fanatizmusig szerette hazáját, nem egyes osztály, hanem az összes népség boldogságát s mindannak viszonyaival ősmertes. Az osztrák kormányt gyűlölte és azt min-

den alkalommal nyilvánította. Nála buzgóbb hazafit nem kívánhatni s már 1843-ban ott állott, hova mások 1848-ban jutottak.

Szenvedélyesen szerette a sakkot, de társainak béketűrésre volt szüksége, amennyiben ő vonásait hosszas gondolkodás, combinatio után tette. Ha az első parthiet elvesztette, némi belső megindulás látszott rajta, szórakozó, szótlan lett s azután gyengébb játékos is megnyerhette. De ha először győzött, mindég nehezebb lett megnyeretése. Velem is történt, hogy első játéka vesztésével a figurákat szétütötte s az asztaltól szótlan, komoran eltávozott.

Rómában a sz. Péter magasan álló festett képe távolról igen szép, méltán vonzó, de minél közelebb megy hozzá a néző, annál több eltaszítót talál rajta“.

Szatmár városra vonatkozik a következő feljegyzése :

„1849 május, december hónapokban két oly világítás volt a Szatmár városi piacon, melyhez hasonlóra városunk történetkönyve nem emlékezik. Májusban állított fel a piacz közepén a szabadság fája, tetejéig kivilágositva. Deczember 20-án ugyanott készített katlanban égettetett meg 1.375.000 pengő forint erő ügynevezett Kossuth bankjegy, mely összeget t. i. a városiak s vidékiek nyugtatványozás mellett a helybeli sóháznál beadni tartoztak. Délelőtt 10 óraker kezdődött a jegyek tűzbe hányása pakétként s 12 óráig tartott. Az egésznek 2 óraker lett vége“.

Kisfaludi Sándor életéhez.

Mezőkövesdi Ujfalvy Sándor följegyzései — Kisfaludi Sándorról.¹

Közli: Darnay Kálmán.

1831-ik év nyarán néhány feledhetetlen napot mulattam Sümegen *Kisfaludi* Sándornál, akkor még életben lévő neje *Szegedi* Róza társaságában. A hajlott kor tulajdona, hogy gondolatjai a jelen helyett többire a multan révedeznek. Kisfaludi is feltárá előttem gazdag multját. Én áhitattal hallgatám nemzeti nyelvünk tisztas apostolát s híven véstem emlékembe. A szó katonai pályája kezdetéről folyt, miről következőket beszélt:

Történt, hogy nagybátyja, ha jól emlékszem, *Hertelendi* Mihály a Lipót huszár ezredes, Erdélyből szabadsággal haza menvén, Zala megyében időzött, hol szokott katonás nyers hangon pörölt Kisfaludi Sándor szülőire, hogy mire a sok fiu gyermek itt egymás hátán? alig fér már a házba, ki a nagyobbikkal a puczikból, akár akar, akár nem, viszi magával katonának s embert farag belőlle.

Kisfaludi Sándor saját szavai szerint vontatva s nagyon rossz kedvel lépett a feszes pályára, mert még öltözetbe sem szenvedhette, ha szorita. És a független szabad élet eszméi már mélyebb gyökeret vertek volt ifju szívébe.

De engedett szülői kívánságuknak. Levert kedélylyel ment nagybátyja után az ezredhez.

A Királyhágó tetőn az erdélyi zord havasok s a végnélküli sivatag erdők látására megborzadott, busan tekintte vissza a magyar föld kies rónáira s áhitattal borult le az elhagyandó földre. S mint mondá, soha azután se tudott megbarátkozni Erdély bozontos alakjával.

A hadfi Udvarhelyszéken Etéden, egy derék székel faluba lön beszállásolva. Egy estve a fárasztó katona gyakorlat után bágyadtan dőlt kemény ágyára. Gondolatjai busan tévedeztek Balaton virányos partjain, Sümeg páratlan kiességein, az apai ős lakon. Felzudult érzései könyeseppекbe törtek ki, de gondosan

¹ Ujfalvy Sándor, ki Kolozsvártt 1866 július 16-án halt meg 74 éves korában, ez érdekes följegyzéseket még 1859 febr. 11-én írta le egy külön ivre. (Szerk.)

elrejté harcziás székely gazdája elől, mert ez hasonló alkalommal az érzékenykedést katonához illetlennek nevezve, a férfiatlan módot darabosan megróttá volt.

Ez alatt felgyülekezett a falusi fiatalság a székely szokásos fonóba. A mese mondó, az ily falusi összejövetel multhatatlan kelléke: a tüzhelyen helyet foglalt s lelkesülten mesélt az őskor harcziás s az újabb idők szegény legényies jeleneteiről. De mindez Kisfaludira nem sokat hatott, hanem a mesélőt az ifiak pajzán-sága s a szép székely leányok mind fellebb hangolák. Kisfaludi figyelni kezd, a mese szövegét átlengő televér székely kifejezések s a felmerült tájszavak kellemes hangzása a busongó figyelmét hovatovább felkezdé csigázni. Végre a „*rengeteg*“ szó, melyet éltében most hall először, oly kellemesen csenge fülébe s egyszerre felpattant s kéré a mesélőt a rengeteg értelme kimagyarázására. Egészen új, eredeti világ nyílt fel most lelke előtt. Ezután szorgalmasan eljár a fonóba, a mesélő mellett a tüzhelyen helyet foglalt, írónnal kezébe s minden ismeretlen szót gondosan feljegyzett. Tavaszra 182 új magyar szóval gazdagodott tudványa.

Mint Kisfaludi megvallá, a székely nép egyszerű, éneményes, magyaros költészete örök befolyással volt lantjára. S ha verseit e hatás nem is lengé át, de regéi megírásába sok lehet, mit e kedves emlékek köszönhetünk.

(Eredetije Darnay Kálmán sümeghi muzeumában.)

A széki gróf Teleki család Históriaja

1609—1839-ig.

Szász Péter m.-vásárhelyi professor kiadatlan kéziratai alapján

közli és ismerteti: dr. Kardos Samu.

— Hetedik közlemény. —

1784-be 15-a Octobris. Délután négy óraker Gróf Bethlen Judith, Gróf B. Bethlen Elek és Vas Julia leánya Gróf Széki Teleki Domokos Ur ő Nsága második felesége Ferencz és Anna nevezetű gyermekeit maga után hagyván, világi életének 34-k, páros életének pedig negyedik esztendejében meghal és Torda vgyében a sárpataki egyik temető boltha eltemtetik 24-a Oct. Gróf Urnak 20-a Oct. költ levele szerint.

1784-be 4-a Decz. Született Gróf Teleki Sofia asszony ő Nsága, néhai á. e, Gróf Gubernialis Consiliarius és Statuum præsicens Széki teleki Teleki Lajos Ur és Gróf Toldi Sára asszony ő Exjok egyik leányok; néhai kedves emlékezetű elébb Tabulae Regiae Assessor, azután Gubernialis Consiliarius Gróf Teleki Josef Ur ő Nságának hirtelen elrepült 15 esztendőig, négy hónapokig és 2 vagy három napokig volt élete kedves párja; 8 Teleki grófi gyermekeknek u. m.: Istvánnak, Károlynak, Juliánnának, Gábornak (ki 1822-be meghalálozott), Domokosnak, Borbárának, Sofiának és Josefának (kik Istennek jóvoltából éltenek és a jövődjő jó reménység alatt kegyesen és okosan neveltetnek) ritka drága édes anyok.

1784-be 18-a Januar. Gróf és Generális Teleki Sámuel Ur Hfálnán eltemtetett katonai pompával.

1784-be 14-a Mart. Tiszt. Borosnyai L. Simeon Uram Sáromberkén Gróf Teleki Sámuel urfiatskát eltemeti, aki 2-a Mart. Szebenbe holt vala meg, volt a Gróf és Cancellarius Teleki Sámuel Ur ő Exja fija.

1784-be 12-a Aug. Kereszteltetett meg Gróf Teleki Klára, Gróf Teleki Domokos Ur Leánya a mezőbándi ref. pap által.

1784-be 20-a Mart. holt meg Kővár vidékén Hfálnán 1-ső Gróf Teleki Imre 2-ik szülött fija Elek, szoptatós dajkája álmosága miatt, szoptatás közben éjjel megfuladt.

1785-ben 28-a April. Szebenbe költ levele által Gróf Teleki Sámuel Ur ő Exja a néhai volt udvari Cancellarius a királyi Guberniumtól elbucsuzott, a Gubernialis Consiliariusságát elvégezvén.

1785-ben 7-a Febr. Kolosvárt született Gróf Teleki Rozália sármási Gróf Teleki Josef Ur és Gróf Mikes Mária asszony leányok, aki megholt 11 hónapos korában.

1785-be 19-o May. Morva országban Straasnitzban született Gróf Teleki Kristina, volt Kapitány Gróf Teleki Sámuel Ur és Gróf Serényi Francziska Asszony leányok.

1785-be Aug. A k.-lónai temető boltban B. Hadadi Wesselényi Mária a felső Dobokával egyeztetett belső szolnok vgyei fő Ispánynak, Gróf Széki Teleki Adámnak élete szerelmes párja, ki 14 gyermekeknek volt anyja, eltemettetett, holt volt meg gyermek szülést követett erős vérfolyás miatt 26-a Julii reggeli 6 óra tájba, életének szinte 37-ik esztendejében; minekutánna férjével szinte 19 esztendőket töltött.

1785. 20-a Mart. Gróf Teleki Sámuel Ur ő Exja második Josef császár kezeibe Bétsbe le tette a Juramentumát a Bihar vgyei actualis fő Ispányságról a nagy-várad Districtusbeli Regius Comissariusságról és az actualis Intimus Status Consiliariusságról. — NB. a Császár ő felsége a taxákat kegyelmesen mind el engedte; a legelső generalis gyűlést Bihar vgyében tartotta 16-a, 17-a és 18-a Junii.

1785-be Nagy-Váradra szép szolennitással és nagy ezere-moniával érkezett meg május 19-kén.

1785-ben 25-a Junii, Gróf Nemes Susánna asszony ő Nsága Gróf Gubernialis Consiliarius és Tabulae Regiae Praeses hidvégi Nemes Ádám Ur és Tordai Susánna asszony ő Exjok leánya. Id. Gróf Teleki Imre Ur ő Nagyságának az első felesége, világi életének 45-k esztendejébe, meg holt Hidvégen s ugyan ott a néhai édes attya mellé 24-a Julii el is temettetett.

1785-be 20-a Febr. Gróf Teleki Domokos Ur ő Nsága fiatskáját Gróf Teleki Ferenczet Tiszt. Borosnyai L. Simeon Uram el temette.

1785-be Novembris Gróf Toroczka Pál Urfi ő Nságának Gróf Széki Teleki Lajos Ur és Gróf Toldi Sára asszony ő Nagyságok egyik leányokkal, Gróf Teleki Juliánna kis asszonnyal Szilágy Horvatiba volt lakadalma celebraltott.

1785-be 16-a Junii a bihar vármegyei fő Ispányságba instelaltattott, bé iktatattott, ekkor lett a nagyvárad akkori Districtusnak királyi Comissariussává (ennél fogva keze alatt Arad, Csanád, Csongrád, Békés, Bihar, Szaboles vgyék és a 6 hajdu városok) Gróf Teleki Sámuel Ur ő Exja, aki annak utánna az erdélyi nagy fejedelem részéről udvari Cancellariussá is lesz.

1785-be Királyi korona őrző Gróf Széki Teleki Josef Ur ő Exjának két fiai Gróf Teleki László és István urfiak tudós men-

torjokkal, oktatójokkal Comides Daniellel a külső országi akademiákra indulván s a gottinai Universitásba másfél esztendeig tanulván, Németországot, Angliát, Hollandiát, Franciaországot és Helvecziát megjárták.

1785-be Májusban Gróf Teleki Domokos Ur ö Nsága a Gróf Teleki Lajos Ur és Gróf Iktari Bethlen Kata asszony ö Nságok fiok Gubernialis Secretarius lesz — a fő hadnagyságot el hagyván.

1787-be 19-a Junii. Gróf Teleki Lajos Urfi (a Gróf Teleki Mihály Ur és Gróf Földvári Drusiánna asszony fiak) a vásárhelyi ref. Collegium tagjává lészen.

1787-be 26-a Febr. reggeli 7 órakor született udvari cancellarius Gróf Teleki Sámuel Ur és Gróf Iktari Bethlen Susánna asszony ö Exjok Ferencz nevezetü fiu magzatjok Nagy-Váradon.

1787-be 18-a Maj estve Gróf Teleki Sámuel Ur ö Exja a grófnéjával és három gyermekeivel együtt Bétsbe megérkezvén 21-a máji a cancellariusi hivatalához kezdett az előtt való nap költ egy missilis levele szerént.

1787-nek a végén Gróf Széki Teleki Josef Ur és Roth Johanna Asszony ö Exjok fiak Teleki László és Teleki István Urfiak a külső akademiákról és utazásokból hazaérkeznek.

1787-be Nov. Gróf Széki Teleki Sámuel Ur ö Exja az egyesült felséges magyar Cancellária egyik vice Cancellarius, a vice Cancellarius mellett Ns. Máramaros vármegye fő Ispánnává tétetett, második Josef Császár által (Magyar Curir pag. 739.)

1787-be 24-a Máji. Morvaországban Strasnitzban született Gróf Teleki Josef Ur volt Kapitány Gróf Teleki Sámuel Urnak és Gróf Serényi Francziscának a fiak, aki a 4-k könnyü lovasok ezereében fő Hadnagy volt 1809-ben 22-a Maji, midőn az asperni ütközetbe halálos sebet kapván, 30-a Maji meghalálozott.

1787-be 13-a April 3498. és 3499. gubernialis számok alatt költ jelentés szerént Gróf Teleki Sámuel Ur Erdélyország részéről bétsi vice Cancellarius lett; látni lehet a Nemes Maros Széki Arkhivumban.

1788-ban Septemberben Gróf Teleki László Ur a Gróf Teleki Josef Ur ö Exja nagyobb fija feleségül veszi elsőben Gróf Teleki Máriát, Gróf Teleki Adám és Wesselényi Mária egyik leányát, kiknek is lakadalmi pompájok volt 8-a Sept. Magyarországon Szirákon: azon esztendőben 22-a április mátkásította vala meg; ezen alkalmatosságra verseket irt Sipos Pál, melyek Pesten kinyomtattattak.

1788-ban 21-a Julii a Mehadiánál volt táborban rothasztó hideglelésben Széki Teleki István igen jó reménységű Gróf Urfi, Gróf és volt korona őrző Széki Teleki Josef Ur és Királyfalvi Roth Johanna asszony ö Exjok egyik fiok, mint az Alvinczi gyalog regimentbeli fő Hadnagy (Locumtenens) meghal uri szüleinek nagy bánatjára.

1788-ba 9-a Apr. Gróf Teleki Domokos Ur 3-k feleségül veszi Gróf Kendeffi Susánnát, malomvizi gróf Kendeffy Elek Ur és Gróf B. Bethlen Kristina asszony ő Nságok egyik leányokat.

1788-ban 27-a Febr. Id. Gróf Széki Teleki Klára asszony ő Nsága 63. esztendőskorában meghalt.

1788-ban 6-a Junii Kolosvárt 12 óra tájban megholt életének mint egy 54-k esztendejében, minden maradék nélkül borbereki Mlgos Báró ifj. Alvinczi Gábor Ur, Gróf Teleki Kata asszonynak Generalis és Gróf Teleki Ádám Ur és második felesége Toroczka Klára leányának a második férje; temetési czeremoniája volt a kolosvári belső farkas utczai ref. templomba 22-a Junii délelőtti 10 órakor.

1789-ben 18-a Julii volt királyi korona őrző Gróf Teleki Josef Ur ő Exjának László nevü nagyobb fijától és Teleki Mária nevezetü menyétől való első Unokája Teleki Ádám született.

1789-ben 5-a Mart. Gróf Széki Teleki László Ur, a királyi korona őrző Gróf Teleki Josef Ur ő Exja fija az erdélyi felséges királyi Guberniumnál honorarius secretariussá lett.

1789-be Nagy Sármáson született Gróf Teleki Mária, sármási Gróf Teleki Josef és Gróf Mikes Mária leányok, aki megholt két esztendőskor és nyolcz hónapos korában.

1790-ben 24-a Oct. Gróf Teleki Josef, Gróf Teleki László Urnak első feleségétől, Gróf Teleki Máriától 2-ik fia született.

1790-ben 4-a Mart. Bruckental Mihály Ur, a Gróf Teleki Kristina Asszony férje, a szász nemzet grófjává választatván; azon esztendőben 15-a Julii említett hivatalába bé is iktattatott.

1790-ben Gróf Széki Teleki László Ur a Gróf Teleki Josef Ur ő Exja fia az ország gyűlésén Máramaros vgyében választott követ volt; a kolosvári reformatum Collegium részére is Curatorrá választatott.

1790-ben született Gróf Teleki Ádám Ur ő Nsága a Gróf Teleki Sándor Ur és B. Győrfi Mária asszony fia (a tsak most tisztelt Gróf Ur mondásából tudom). — 1790-ben 20-a Apr. Morvaországban Strasnitzban született Gróf Teleki Paula Ferencz Ur volt Kapitány Gróf Teleki Támuel Urnak és Gróf Serényi Francziska asszonynak a fajak, aki 1827-ben az Erdélyi udvari Cancellariánál Consiliarius volt.

1790-ben 17-a Maji reggeli ötödfél órakor Gróf Iktari Bethlen Kata Gróf Széki Teleki Lajos Urnak az elsőnek az özvegye, életének 66-k bétöltött esztendejébe, özvegyiségének pedig 32-k esztendejében Ns. Thorda vgyében Sárpatakon megholt — jelentette a fia Gróf Teleki Lajos Ur, aki idővel Statuum Praesidens is volt.

1790-ben d. 4-a Aug. született Gróf Teleki Imre és felesége Krausz Mária 3-k fiak Elek estvéli 7 órakor; megkereszteltetett Kövár vidékén Hosszufalván praedicator Werestói Josef tiszteletes által.

1791-be 5-a Dec. Gróf Teleki Mária, kövári Kapitány Gróf Széki Teleki János Ur és Vaji Borbára asszony ő Nságoknak az egyik leányok néhai Báró Bánfi Péter Ur özvegye életének 77-dik, özvegyiségének 40-ik esztendejében Karatsonfalván meg hal.

1791-be 18-a Nov. Bruckental Mihály Ur, a Gróf Teleki Kristina asszony férje báróvá tétetett.

1791-be Gróf Teleki László Ur, a Gróf Teleki Josef Ur ő Exja fija királyi Camerariussá lett.

1791-be 4-a Julii. Magyarországon Nagy-Váradon erdélyi udvari Cancellarius Gróf Széki Teleki Sámuel Ur ő Exja, Királyi biztos Gróf Brunszvik Josef Ur ő Exja által a Ns. biharvgyei fő Ispányságba bé iktattatott, Gróf Teleki Domokos Ur a Teleki Sámuel Ur ő Exja fia azon Ns. vgye kívánságára a Ns. vgye tábla-birái közzé béeskettetett. Láthatni azon Esztendőbeli Magyar Kurir nevü ujságot pag. 876. 877.

1791. 28-k Feb. 2749. szám alatt költ udvari Rendelésnek 6-k pontja szerint második Leopold Római császár által Gróf Teleki Sámuel Ur az Erdélyi udvari cancellaria Praesidensévé ki-neveztetett addig is, még az erdélyi státusok udvari Cancellariust választottak volna vagy candidáltak volna.

1791-be 24-a Sep. 8229. Gubernialis szám alatt költ jelentés szerint, mint lehet látni a Ns. Marosszék Archivumába Gróf Teleki Sámuel Ur Erdély részéről udvari Cancellariussá tétetett.

(Folytatjuk.)

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori napló feljegyzései.

— Közli és ismerteti: Dr. Kardos Samu. —

— Hetedik közlemény. —

1828. Február.

1. *Péntek. 1-a febr. r.* lábfájás. Sétálás Ragályiékkel, casino; ott ebéd 5 fl. D. u. Sartory. Theatrum 1 fl. Casino.
2. *Szombat. 2-a.* Fecht Nro. 4. Casino sessio versfutásba. Ebéd Társaságba 11 fl. Bál Telekyné. Fiacker 2 fl. NB. Döbrenteinek 12 fl. 30 kr. Levél Keleментől.
3. *Vasárnap.* Éjél nagy fülfájás, de reggelre kifokadott. Casino dolgába közgyűlés. Disputa; ebéd ott. Pálffy Ferencznél. Estve Rézi Ortyz bál. Fiacker 2 fl.
4. *Hétfő. r. Privau.* Jager contoja 7 fl. 30 kr. Néki fizetés és costpénz usque 1-a Mart. 42 fl. Ebéd Zichy Ferencz. D. u. Budára. Voznél s fiacker 2 fl. Estve Crescence. Bál. Döbrenteinél háltam.
5. *Kedd.* Marie. Zichy Károlynál Győrrivel, hogy actionarius legyen. Délbe vissza Pestre. Ebéd Cziraky. Fiacker s viznél 3 fl. Estve casino 4 fl. Irtam haza Nro. 3 és Kelemennek.
6. *Szerda. Privau.* Ebéd Budán Marienál. D. u. visiták. Estve Csákyknál bál, reggel 5 óráig ott; ajándék 2 fl.
7. *Csőtörtők.* Döbrenteinél irás. Ebéd casino Atzállal. Estve Budára redoutba s még éjjel vissza. Voznél 2 fl. Képeket vettem 30 fl.
8. *Péntek.* Gyűlés a casinoba a versfutás iránt. Ebéd Gyulai. D. u. Budára. Marie beteg. Estve Károlyi bál, de csak 10-ig. Estve casino fiacker 2 fl. Voznél 2 fl. Széchenyitől a Tomsont és Padit megvettem.
9. *Szombat.* Széchenyivel Fótra. Ebédre haza, casinoba 14 fl. D. u. Prényi, Somsits. Estve vacsora 1 fl.
10. *Vasárnap.* Az egy holnapi házbért megfizettem 50 fl. A fáért. 10 fl. Irtam bátyám Csereynek. Casinoba ülés; ott ebéd 2 fl. D. u. poor Széchenyi. Irtam Andrásynak. Eszterházy, Mihálynak, Horváth Jánosnak. Estve Győri bál. Ajándék 1 fl.
11. *Hétfő.* Jókor Heinrichhez. Reitschul. Sartory Geschwied Budára Marie. Döbrentei, Ebéd. D. u. ülés casinoba versfutásért. Estve illum (inatio). Fiacker tegnapi 2 fl., máiak 6 fl. Voznél 1 fl. Vacsora 2 fl. Irtam haza. Nro 5.
12. *Kedd. Fecht Nro 5.* Széchenyiné. Casino. Irtam Eszterházy Károlynak, hogy a kanczát megveszem. Künn a lovaknál. Ebéd casino 4 fl. D. u. visiták. Estve Czirakynál bál. Fiacker 7 fl.
13. *Szerda. r.* Torok fájás és kifokadás. Kiküldöttség ülése casinoba. Ott ebéd. D. u. ülés Győrinél, estve casino. Ebéd s vacsora 7 fl. Ajándék 1 fl.
14. *Csőtörtők. Fecht Nro 6.* Casino. Irtam haza Nro. 6. Parfume s bajuszkenő 5 fl. Két sutora 5 fl. Künn istállóba. Ebéd casino 2 fl. Estve Stainlein bál. Fiacker 6 fl.

15. *Péntek.* r. Budára Tottishoz. Viz 1 fl. Fiacker 4 fl. Ebéd casino. 4 fl. Ülés. Póstára s recepisse 4 fl. Sarkantyu 8 fl. Levelek hazonnat. *Percip. Eszterházy Károlytól 300 fl.* Nyikoliczától Sabel által 250 fl. Irtam Eszterházy Károlynak. Kelemennek.

16. *Szombat.* Irtam haza Nro 7. *Fecht* Nro. 7. Jager contója 42 fl. 35 kr. Széchenyi kanczáinál. Keglevits Sándornál 2 assaux. Ebéd casino. 14 fl. D. u. Teleky, Perényi. Casino. Vacsora 1 fl. Világosit. Ajándék 2 fl.

17. *Vasárnap.* Ebéd casino. D. u. Pestre. Víznel 2 fl. Estve bál Csákyknál. Marie.

18. *Hétfő.* Víznel 2 fl. Ülés a casinoba. Kiküldöttség. Ebéd casino. D. u. Pestre gyalog, fel a Misericordianusoktól. Estve bál Feri Ortyu. Fiacker 2 fl.

19. *Kedd.* Ebéd Laczi. D. u. Blanche, estve Hunyadiné. Redoute. Vacsora 3 fl. Fiacker 2 fl.

20. *Szerda.* Óttinger. Haller. Vizen által 2 fl. Ebéd casino. Irtam haza Nro. 8. Ülés Győrynél casino dolgába.

21. *Csötörtök.* Fecht schuhl 13 assaux; ebből tizet egymás után. Ebéd casino, bor és hus nélkül. Posta pénz 3 fl. Ajándék aki a pipámat kiszivta Gergelynek 5 fl. D. u. Teleky József.

22. *Péntek.* *Fecht* Nro. 8. Győry. Casino cassáját visitaltuk. Válasz Eszterházy Károlytól. Ebéd Gyulay. D. u. visiták. Estve casino. Étel conto 26 fl. Fiacker 5 fl. Fütésért szakácsnének 6 fl.

23. *Szombat.* r. *Fecht* Nro. 9. Casinoba ebéd 15 fl. Kések, csattok 5 fl. D. u. Győrynél ülés; egész nap eső, irtam Mührnek s haza Nro. 9.

24. *Vasárnap.* Assaux. Templom. Kleinman. Ebéd casino. 5 fl. Fiacker 3. fl. D. u. Kazintzy s más visiták. A kancza Eszterházy Károlytól megérkezett. Estve Czyráky.

25. *Hétfő.* Assaux. Kappelnél. Lovamnál. Vásároltam :

3 pokrócz	22 fl.
3 trinzi, 1 köfőfék	16 „ 15 kr.
3 heveder	6 „
Kések	5 „
Nyakravaló, 3 kravatti	11 „
Festékek	7 „
Pipák	5 „
Parfüm, füsü etc	20 „

Ebéd 3 fl. Víznel 1 fl. D. u. Budára. Crescencenal soirée. Estve vissza.

26. *Kedd.* Fechtmeister 115 fl. A kanczát kivittem Heickhoz. Eszterházy lovászának 10 fl. Fiacker 2 rendbeli 10 fl. Ebéd 2 fl. 38 kr. D. u. Győrynél ülés, estve casino.

27. *Szerda.* Jager Contoja 4 fl. 40 kr. Mosónének 20 fl. Sziogyártó szek., igazítás 16 fl. Pöllnitznek vásárlás 115 fl. 45 kr. A lovaikat leindítottam, a 2 embernek a 2 fl. 30 kr. napjára 50 fl. A lovak tartására 50 fl. Kötőfék pénz 10 fl. Casinoba kiküldöttség ülése s directorok választása. Ebéd Horváth Mukinál. D. u. bucsuzó visiták. Fiacker 3 fl. Budára. Visiták. Fiacker s víznel 3 fl. Percent a gyöngyökért Tottistól 1500 fto, tőle kölcsön 250 fto.

28. *Csötörtök.* r. Casino. Fechtschul. Egymás után 12 fleuri s két spadon assaux. Ebéd casinoba 2 fl. D. u. 3-kor Hemethois. Estvére nagyon rosszul. Bélgyluladás. Érvágás. Nagy kin.

29. *Péntek.* Beteg. Sok látogatók. NB. Eszterházy Károlynak Wechsel által per Kappel küldöttem a lóért 2000 fto.

Márczius.

1. *Szombat.* Beteg. Irtam haza Nro. 10.

2. *Vasárnap.* Beteg, de jobban.

3. *Hétfő.* Jobban. *Percent Battistól 100 tt. vcz.* Azon legénynek, kit Keglevits Stefi mellém adott volt 23 fto.

4. *Kedd.* Jobban.

5. Szerda. Délbe legelőbb ki a Casinoba; ott ebéd, több napi étel 10 fl. Festetits logényének ajándék 20 fl. D. u. visiták.
6. Csőtörtők. Chyrurgusnak 30 fl. Dr. Birlynek 100 fl. Visiták D. u. Budára. (NB. fiacker 16 fl. Sztaray fizette meg) Estve Telekyné. Casino 5 fl. Házbér s fűtés 38 fl. Szakácsné 7 fl. Hausmeister 5 fl. Holzel-nél lovamért 5 fl.
7. Péntek. r. 9-kor el. 7-kor Abony. Forspont etcet. 13 fl. Hálás 4 fl.
8. Szombat. Abonyból 6-kor el. Estve Kisujszállítás. Forspont etc 16 fl. Hálás 4 fl.
9. Vasárnap. Kisujszállításról 5-kor el. Estve 9-kor Deretske. Forspont etc. 18 fl.
10. Hétfő. Deretskéről 5-kor el. D. u. 4-kor Margita. Forspont etc 20 fl.
11. Kedd. Margitán ajándék 5 fl. Onnan 6-kor el. 2-kor Somjő. Onnan 3-kor el. Lóval 8-kor Sibón. Forspont Somjőig 10 fl. Onnan 9 fl. Somjón s Széplakon a fogadóba a lóért 4 fl.
12. Szerda. Lovak, juhak nézése.
13. Csőtörtők. Lovaglás. Juhak. D. u. irás.
14. Péntek. r. jókor irás. D. u. is: Jenicherinek, Széchenyinek. Zichy Laczinak. D. u. Lóval mezőre. Estve házba oltás.
15. Szombat. r. Ménes. Kert. Ciceroval mezőre. Oltás. D. u. Soly-mosra. Szalonkára; egyet hallottam. Nagy eső. Irtam Farkasnak s Ken-deffynek.
16. Vasárnap. r. templom. Eső. Hadwigertől percept. róka bőrökért 135 fl. 10 öl fáért 50 fl.
17. Hétfő. D. e. lóval Nyírsédre, juhakhoz. D. u. 4-kor vissza. Lóval mezőre. Estve snepfre. Lőttem 1 szalonkát.
18. Kedd. Igen rűt idő, s a lábom is fájván, délig ágyba olvasás. D. u. kert. Lóval mezőre. Szalonkázni. Irtam Bánffy Miklósnak.
19. Szerda. Juhász Andrisnak kölcsön 16 fl. Kétszer mezőre lóval. D. u. oltás. Solymosra lóval. Snepfre. Szép idő.
20. Csőtörtők. Rút havazás. Házba olvastam. Estve szalonkára.
21. Péntek. Reitschulba izzasztás. D. u. olvasás. Estve szalonka. 1 szalonka. Kertba.
22. Szombat. Reitschulba. 7 ló. D. u. oltás. Malomba, a molnár a kerék alá esvén. Estve gyalog szalonkára.
23. Vasárnap. r. lóval malomba. Teplom. D. u. oltás. Künn olvasás. Igen szép idő. Gyalog szalonkázni. 1-et lőttem.
24. Hétfő. r. Nyírsédre lóval. A cigányi tón, csak 1 mohsnepfet; estvére haza szalonkázni. Szép idő. Irtam éjjel Somjőra.
25. Kedd. Gyalog vizlával szalonkára. Lóval Solymos. D. u. hajtó-val, egyet lőttem. Estve Horváth János. Meleg idő.
26. Szerda. Horváthtal Reitschule. Lovaglás. D. u. lóval mezőre. Gyalog szalonkára. 1-et lőttem. Percept. Horváth a Cato-Fatimért 830 fl. vcz. Ebből 405 fl. Bora fog Sz. György napkor fizetni s most csak 395 ftot kaptam kész pénzbe.
27. Csőtörtők. Horváth el. Lóval mezőre, nagy s hives szél. D. u. hajtókkal szalonkára.
28. Péntek. r. hajtókkal szalonkára; nem kaptunk. Wesselényi Far-kas. D. u. vizslával Kutson. Én lőttem 2-öt.
29. Szombat. Wesselényi Józsefné el. A faluba oltás. D. u. hason-lólag. Estve gyalog szalonkára.
30. Vasárnap. r. templomban, a gyermekek confirmatioja. Kert. Wesselényi Ferencz. Mesterné 4 fl. D. u. szalonkára. Lőttem 1-et.
31. Hétfő. Reitschule. Száraz malomhoz lóval. D. u. Wesselényi Ferencz el. Eső. Estve szalonkára Lukátsnak a kolosvári szekér árába 150 fl.

(Folytatjuk.)

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei.

(1805—1825.)

Közli és ösmerteti: **dr. Kardos Samu.**

— Hetedik közlemény. —

XL.

Kolosvárt, jun. 10-én 1814.

Kedves Jó Anyám!

Mi hálá Istennek frissen vagyunk. A bécsi utra való készülleteink folynak. Hogy többet mit irjak kedves Anyámnak nincs, de alkalmatosság lévén nem akartam elmulatni megmutatását annak, hogy fiui tisztelettel csókolván kezeit, maradok

Kedves Jó Anyám!

engedelmes fia

Wesselényi.

XLI.

Tasnád, 1814 jun. 24-én.

Kedves Jó Anyám!

Mi tegnap szerencsésen megérkeztünk ebédre Hadadba s délután megindulván, estére ide jöttünk; már most a lovakat küldjük haza. Innen minjárt indulunk s kimegyünk Erdélyből, bár csak lehetne már vissza jönni. Tegnap midőn felültünk s akik kísérték volt visszatértek mind, a tisztartó, *Weiss*, az öreg *Carl*, a pap sirtak, mind a gyermekek s én velek együtt; instálom méltóztasson kedves Anyám nekik megmondani, hogy frissen vagyunk s köszöntetem mindegyiket. Légyen kedves jó Anyám egészséges s el ne felejtse

igazán tisztelő s szerető fiát

Wesselényit mp.

(Czim): *De Tasnád.*

a Madame La Baronne donariere de Wesselényi née de Cserey ma chère mère

à Sibó.

(Eredetije nyolczadiv alakban, két oldalon a Wesselényi levéltárban).

XLII.

Debreczen, 1814 jun. 25-én.

Édes Kedves Jó Anyám!

Mi tegnap ide szerencsésen megérkeztünk s ma Kartzagra szándékozunk, soha *Debretzennél* rutább várost nem is képzeltem, kivéven az új templomot s az új collegiumát, mely mind a kettő a *Vay* Miklós directiója alatt épült,¹ de még nincs készen. A többi kedves Anyám kezeit csókolom, én pedig fiui tisztelettel maradok

Kedves Jó Anyám!

engedelmes fia

Wesselényi Miklós mp.

(Czim): *de Debreczen*. Bélyegzővel (Debreczin) a Madame Madame La Baronne Donariere Wesselényi née dama Cserey

p. Zilah.

à Sibó.

A boríték hátán Wesselényiné írása: 1814. Jun. Debretzenből fiam és Pataki No. 2.

(Eredetije negyediv alakban, egy oldalon a Wesselényi levéltárban.)

XLIII.

Pest, 1814 jun. 28-án.

Édes Kedves Jó Anyám!

Mi ide szerencsésen megérkeztünk, ezen holnap 26-ikán, estve igen rossz utba ugyan, de mégis szerencsésen; az uton soholt is semmi bajunk nem volt. Pest igen szép város s mindenek azt mondják, hogy egy néhány esztendőttől fogva csudálásra méltólag épült. Az új theatrum igen szép és jól játszódnak, csak kár, hogy **német**. Holnap megyünk Béts felé, a deputatio még csak egy néhány nap mulva fog felmenni a császár elibe, akkorára mi is felérkezünk. Nekem ez az ut s az uti társaság igen nagyon tetszik, de mégis hidje el kedves Anyám, oly sokszor jut eszembe s oly sokszor gondolkozom édes Anyámról, hogy mentől tovább megyünk, annál bajosabban esik a távol létel. Bétsből vagy talán ha lehet, még az utról is fogok irni kedves Anyámnak, addig is kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Édes Kedves Jó Anyám

engedelmes s igazán szerető fia

Wesselényi mp.

(Eredetije negyediv két oldalán a Wesselényi levéltárban.)

¹ Az ifju Wesselényi ebben tévedett. Mert ugy a collegium épületéhez, mint a nagytemplomhoz Péchy Mihály mérnökkari őrnagy csinálta a terveket. A főgondnok ugyanakkor (1801-től 1842-ig) Péchy Imre volt. Süics J. Debreczen város tört. III. 892—893. — (Szerk.).

XLIV.

Bécs, jul. 4-én.

Édes Kedves Jó Anyám!

Mi ide szerencsésen 2. July megérkeztünk, azóta a maig kedves Anyámnak nem irhattam, nem lévén posta nap. A császár igen pompás Einzugja a mult hónap 18-ikán volt, azon Erdélyből majd senki sem volt itt; a többi fejedelmek ezen holnap 15-ikén fognak ide jönni, de minden Einzug nélkül, lesznek ugyan ünnepegek u. m. három, az az egy nagy Redutte, egy Concert s egy Báll Paré, melyekre a billeteket most igyekeztünk kapni. Bécs nekem nagyon tetszik, de itt lakni még sem szeretném, a Theatrumok pompásak. Eleinte nem tudtam magamat feltalálni, de már itthon vagyok; el is vesztettem már kétszer magamat. — A jövő postán mindeneket el fogok irni s mindenekről tudósítani fogom Kedves Jó Anyámat, de most lehetetlen, hogy többet irjak, mert amióta ide jöttünk az első s szinte a második nap is a szállás kereséssel s lepakolással tölt el, azóta az erdélyiek s mások látogatásával ugy el voltunk foglalva, hogy alig maradt Theatrumra idő. Ma is G. Nemes Ádámnál ebédeltünk s onnan későn jövén haza alig tudám ezt a rövid levelet a posta indulásáig megírni, melyet forró kézsókolással s azon valóságos tiszta kívánsággal, hogy az Isten kedves Anyámat friss egészségbe megtartsa, bérekesztvén, fiui tisztelettel maradok kedves jó Anyám!

engedelmes fia

Wesselényi.

(Czim): de Wienne, a Madame.

Madame La Baronne Donariere Wesselényi née Dame Heléné de Cserey

p. Bud.
Debreczen.Zilah
in
Transylvania.

XLV.

Bécs, 1814. jul. 6-án.

Kedves Jó Anyám!

Az utolsó postán irt leveletem Kedves Anyám bizonyosan vette, ha valahogy el nem vezett, most Bethlen János és Somlyai mennek le s mivel ötölkük mind sebesebben, mind bizonyosabban küldhetek levelet, nem akartam elmulasztani Kedves Jó Anyámat hogylétünk felől tudósítani. Mi mindnyájan frissen vagyunk, mindennap nézünk valami nevezetes dolgot, holnap Laxenburgba fogunk menni, ma künn voltunk Brigittenauba, mert ma volt ott az a nevezetes Briggitter. Kirchweich, rettenetes volt a nép sokasága, a császári familia is ott volt. Tegnap künn voltak majd minden erdélyiek Badenba a császárnál audientian; már lehet látni a királyi kegyelemtől részvegeket.

Wesselényi József kérte a főispánságot s a Supernumerarius Consiliariusságot s reméli, hogy meg fogja kapni. Bethlen Imre, amint mindnyájan beszélik, keresztet fog kapni. Ótölte az audientian azt kérdezte a császár, hogy vagynak-é Fehér v. megyéből is deputatusok s midőn azt mondta, hogy nincsennek, azt felelte rá a császár: „Wenn Sie da wären so möchte ich Ihnen schon den Kopf waschen, und wenn Sie noch einmal so halbstarring sein werden, So werde ich Sie verteilen und Sie werden auch ein Theil davon bekommen“. Bethlen Gergely is amint mondják, bizonyosan keresztet fog kapni. Ma egy igen derék embert volt szerencsém megismerni, gr. Podmaniczky-t, nagy tudományos lélek lakozik ebben a nyomorék testben. Holnapután hozzá fog vinni Teleki László, aki itt igen nagy barátsággal viseltetik hozzám. Ezeknek jelentése után a Kedves Anyám kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves Anyám

engedelmes fia
Wesselényi.

(Czimzés :)

a Madame La Baronne Heléne Wesselényi née Dame de Cserey

à Sibó.

XLVI.

Bécs, jul. 7-én 1814.

Kedves Jó Anyám!

Éppen ma délbe vettem kedves Jó Anyámnak június 26-áról datált levelét, eddig már bizonyosan vette kedves Anyám az én Debreczenből, Pestről s innen irt levelemet. Nagy örömmel olvastam a kedves Anyám levelét; melyből frissen s egészségbe való létét láttam, az Isten tartsa is meg kedves Anyámat a legjobb egészségbe; hidje el kedves jó Anyám, mentől inkább távoztam kedves Anyámtól, nem hogy hidegült volna érzésem s emlékezete távozott volna, de annál forróbb lett s inkább nőtt azon kívánsággal együtt, hogy utazásommal s magam viseletével Kedves Jó Anyámnak örömet s meglelégedést szerezzek. Legujabb s nevezetesebb ujság az, hogy a muszka császár s a több hatalmasságok nem fognak ide jönni, az Ujságban ugyan úgy van, hogy Octóberre halasztódott, de közönségesen azt adják okul, hogy a muszka császár a mi udvarunkkal egybe veszett volna. A Festinekre a nagy készülétek füstbe mentek. Erdélybe mikor eljöttünk, közönségesen azt beszélték, hogy a császár bejövetelével semmi pompa nem leszén, pedig épen akkor, mely még az elmúlt hónap 18-ikán volt, történt meg az egész Einzung. A deputatio tegnap volt a császárnál, de én nem voltam ott, mivel kimaradtam a deputatióból, mert midőn Bethlen Gergely feljött, a Cancellarius mindjárt kívánta tőlle a deputatusok neveit: ezen listát, melyből az én

nevemet nem tudván bizonyosan, hogy feljövök-é, Bethlen Gergely kihagyta, a Cancellárius ezen listát szelességből feladta a császárnak s így én kimaradtam a dologból, ámbar oka én nem voltam, mert elég jókor feljöttem. Ezek után kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves Jó Anyám!

engedelmes fia

Wesselényi.
Wesselényi.

(Czim a borítékban :)

de Wienne

a Madame.

Madame La Baronne Donariere Wesselényi née Heléne Cserey
p. Buda. a Sibó
Debreczin. in
Zilah. Transylvania.

XLVII.

Bécs, 1814 jul. 15-én.

Kedves Jó Anyám!

Mi hálá Istennek mindnyájan frissen vagyunk, reméllem kedves Anyámat is ezen levelem frissen fogja találni. Amióta itten vagyunk, még csak egy levelét tiszteltem kedves Anyámnak, a postán pedig örökké kerestem, nem tudom holvész el, mert a többi erdélyiek mindig kapnak leveleket. *Wesselényi Farkas* tegnapelőtt este érkezett fel, tölle értettem a kedves Anyám frissen lételét. Ő azzal a reménységgel jött fel, hogy a császárok bejövételét látni fogja s Pesten hallotta meg, hogy nem fognak eljönni. Vasárnap Laxenburgha voltunk, a kert ugyan szép, a Ritterschloss gyönyörű, a császári familia is künn volt s éppen a tón hajókázott, mi is felültünk egy hajóra s igen szép volt nézni, mert ott lévén majd mind az erdélyiek *Wesselényi József*, *Bethlen Imre* rettenetes ambarosirozva voltak, mikor a császár hajójával szembe találkoztván, mellettek el mentünk; így jár az ember, mikor keresztre vágyik. Ezek után kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves Jó Anyám!

engedelmes fia

Wesselényi mp.

(Czim): de Wienne

a Madame, Madame La Baronne Donariere Wesselényi née dame Heléne Cserey
p. Buda. à Sibó
Debreczin. in
Zilah. Transylvania.

A boríték hátán *Wesselényiné* irásával: 1814 jul. 15. flam levele Bétsből. No. 7.

(Eredetije negyedív alakban, két oldalon a *Wesselényi* lévéltárban.)

(Polytatjuk.)

Wesselényi kiadatlan beszédei és javaslatai.

Közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

— Második közlemény. —

II.

Wesselényi Miklóst és Péchy Istvánt Középszolnok vármegye rendei országgyűlési követté választják 1834.

84. (közgyül.) szám.

A felséges kir. fő-Igazgató tanácsnak a folyó esztendő Szent-György hava 18-ról 4475. szám alatt kibocsátott rendeletét, hanem ennek felolvastatása megkezdését látván a megyei Rendek, a tisztelt Gróf Főispány urat tisztelettel kérték, hogy mivel a már ezelőtt három hetekkel tartatott közgyűlésen jelesen az vala meghatározva, hogy minden más tárgyak kirekesztésével a *követek választása*, mint érdekesebb tárgy vétetne köztanácskozás alá, méltóztatna ezen tárgynak hátrább hagyásával, egyenesen a követválasztást köztanácskozás tárgyává tenni.

Mely szives kéréseket a vármegyei Rendeknek a tisztelt Gróf Főispány ur is hazafi egyenes lelkénél fogva meg nem vehetvén, azon tárgynak határozás alá való vétele iránti megnyugvását jelentette ki, — melynek következtében a követeknek miképpen leendő választása módjáról tanácskozában a megyei Rendek, azon elvből indulva ki, hogy az ország gyűlésére küldendő követek a megyének képviselői, s azoknak megválasztása csak a közbizodalomból s minden honfi keblének egyenes, részrehajlás nélküli érzéséből foly ki, szükségfelett valónak látták szavatolás, hanem inkább óhajtották közfelkiáltás által azokat megválasztani — mely határozásnak megállítását nyomba követte a megye, Rendeknek egy szívü-lelkü felkiáltások, mely által a közbizodalom szülte több éljenek harsogása között Táblabíró B. *Wesselényi Miklós* és *Péchy István* rend. Alispány kedves atyánkfiai e megye képviselőinek a beálló ország gyűlésére követeknek megválasztattak.

III.

Középszolnok vármegye rendei a közgyűlési jegyzőkönyvek szerkesztésének módozatait tárgyalván: Wesselényi Miklós kösajtót ajánl fel a vármegye közönségének, s a közgyűlés ez ajánlatot elfogadja. 1834.

138. (közgy.) szám.

Azon kormányzéknek idei május 24-ről 5966. szám alatt kibocsátott rendelete szerint tapasztaltván legfelsőbb helyen a *Generalis* gyűlési jegyzőkönyvekből, hogy a *Generalis* gyűléseken indítványok, előterjesztések, sőt egész beszédek adatnak elő, azok a jegyzőkönyvekbe merőbe be is iratnak anélkül, hogy az előterjesztő vagy szónokok nevei abba bé irattatnának: tehát a tárgyba jött legfelsőbb parancsolatból meghadja a vármegye Rendeinek, hogy ennekutánna a *Generalis* gyűléseikről felküldendő jegyzőkönyveikbe az indítványok előterjesztőit, s a beszéd-tartó szónokok neveit is beiktatni el ne mulasszák, amit a jegyzőkönyvnek tellyessége és hiteles volta is megkíván.

Méltó tanácskozás alá vévén e megye Rendei, a kir. kormányzéknek felolvasott rendelkezése érdekes vitatása közben a rendelet tartalmát, s célzását szinte magoknak megmagyarázni nem voltak képesek. Ugyanis három szempontból tekintethetik a rendelet értelme teljesítendőnek, vagy azt érti a k. kormány: 1-ször, hogy akik beszédeket tartanak a közgyűléseken, s neveiket a jegyzőkönyvbe béiratni kívánták, irasson bé; vagy 2-szor, hogy midőn a közgyűlésbe egy vagy több tagok által bizonyos indítvány tétetik, azoknak nevei is béirassanak; vagy pedig azt 3-szor, hogy minden tagnak, aki a közgyűléseken előterjesztést, indítványt téssen, annak is neve és beszédje egész kiterjedésében a jegyzőkönyvbe béiktattasson. Ha az első értetik, ez megyénkben századoktól fogva fennálló rendszer és gyakorlott szokás volt, hogy aki a közgyűléseinken szónokoskodott s beszédét jegyzőkönyvbe béavatni kívánta, mindenkor béiratott neve is; — a második esetben akár egy, akár több tagok bizonyos tárgyban előterjesztést tévén, midőn azt megyénk közönsége elfogadta, így mint közönségesen megállított határozás iródott bé jegyzőkönyvünkbe, s ezt maga a dolog mivolta is így kívánta; — ha a 3-ik pont alatti célzásra magyarázható intézet forog fenn, nem ereszkedvén a megye Rendei annak bővebb fejtegetésébe, minő elvekből került légyen ki az érdeklött rendelet származása, csak azt kívánják megjegyezni, hogy ennek e szerinti teljesítése lehetlenséget foglal magában, mert akkor Naplót kellene vitetni, ami pedig sajtó nélkül nem eszközölthetik, bárha igen jónak és czélszerűnek tartják a megye Rendei a királyi kormánynak ebbéli igen hasznos rendeletét. — Annálfogva meg is határozták,

hogy a jegyzőkönyvek ennekutánna is csak úgy, amint eddig gyakorlatban volt, vitetessenek.

Midőn pedig a Napló vitelének eszközlésén tanácskoznának a megye Rendei, hogy azáltal minden e megye közgyűlésén folytatott tárgyak, a szónokok beszédei magok kiterjedésekben köz tudatra juttattassanak, közgyűlésünknek egyik egyenes, a Haza és megye boldogsága előmozdítására buzgó lelkű tagja Táblabíró *Wesselényi Miklós* önkéntesen ajánlván, hogy ezen cél elérésében a megyének szolgálni kíván, s önköltségén a megye számára egy *kösjót* (Litographiát) kész *felállítani* oly móddal:

1-ször, hogy ha ezen kösjónak megszerezhetősebe oly akadályra találna, melynek elhárítására nem lenne elégséges, akkor a megye Rendei által igaz hazafiui buzgósággal, törvényes erővel s hatalommal segítessen azoknak elhárításában;

2-szor, hogy azon kösjót egyedül e megye Rendeinek legyen tulajdona, s csakis a közgyűlés határozása alá tartozzon annak a fennebbi Naplón kívül mire leendő használása.

3-szor. Hogyha pedig akárminémű rendelés vagy külső erőszak azzali élehetésekben gátolnák, vagy annak bírásától és használatától megfosztani czéloztatnának, semmi illetén parancsolat, vagy erőszakra hajolni nem fognak, sőt ezen törvényes és valódi tulajdonokban minden törvényes uton magokat elhatározottan meg fogják tartani.

Mely illetén szives ajánlását *Wesselényi Miklós* Táblabíró atyánkfianak szives köszönet mellett *éljen* kiáltással elfogadván, kifejezett kívánsága teljesítésére magokat készeknek, állandóknak nyilatkoztatták ki a megye Rendei; — egyszersmind ezen dicső célra való ajánlásról az egész nagyfejedelemségbeli minden Törvényhatóságokat oly atyafiságos felszólítással határozta a megye Rendei értesíteni, hogy *hasonló sajtóknak felállítására részökről is buzgón törekedjenek*, mivel a nemzeti szabadság, melynek terjesztésére a közdolgoknak köz tudatra bocsátása legtöbbet tehet, egyedül való s legbizonyosabb talpköve, alapja a közhaldogságnak.

IV.

Br. Wesselényi Miklós személy szerint nem jelenhetvén meg Közép-Szolnok vármegye közgyűlésén s talán soha többé nem is jelenhet meg: írásban indítványozza gr. Széchenyi István „Telekdíj” czimű tervének pártolását. A vármegye rendei azt magokéva teszik; országgyűlési követeknek megvalósításának sürgetését utasításul adják. Érette gr. Széchenyit üdvözlük s hasonló szellemű határozatok hozatalára hívják fel mindkét magyar haza vármegyéit. Bárá Wesselényi Miklós előtt pedig küldöttség által tolmácsolják részvétöket az őt ért fájdalmas sorscsapás felett. 1844.

7. (közgy.) sz.

Olvastatott megyénk érdemdus táblabírójának, báró *Wesselényi Miklósnak* a megye rendeihez írásban küldött következő felszólítása :

Tekintetes Nemes Vármegye Rendei!

A balsors megfosztott s hihetőleg örökre fosztott meg azon szerencsétől, hogy a Tekintetes Rende tanácskozásaiban személyesen részt vehessen; engedje meg azért nékem hajdan, gyakran tapasztalt kegyességök, az írásbani felszólalhatást. Az iker két haza egyik legérdemdusabb pölgára, gróf *Széchenyi István* „*Telek-díj*“ czim alatt oly tervvel ajándékozta meg a közös hont, mely valamint neki érneül állandóbb emlékül szolgálva, nevét dicsőítendi, mind addig, míg honunk magyar és szabad polgárokkal fog dicsekedhetni, ugy e hont, ha fiai fejökben elég ész s keblökben elég nemes érzet s hű akarat leend azon terv elfogadására, azáltal bizonynyal boldogabb kornak hajnala viruland reá, oly kornak, melyben nemzetünk kétségen kívül szerencsés s hatalmassá fog izmosodhatni. Ezen üdvös terv az, mire a Tekintetes Rende figyelmét felszólítani bátor vagyok. Ne engedjék a Tekintetes Rende másnak azon dicsőséget, miszerint Magyarhonban csaknem, Erdélyben pedig éppen legelsőek legyenek, kik ez üdvös és dicső terv pártolását nyilvánítsák; mind a két hon megyéit felszólítván avégett, miszerint az erdélyiek a közelebbi, — a magyarhoniak pedig a jelen országgyűlésen követeik által ezen terv létrejöttét eszközöljék egész kiterjedésében s minden akadályokat mentül elébb lehet, elhárítván, a dolog oly természetü lévén, mi haladékat nemcsak nem szenvedhet, de azáltal lehetetlenné válnék; szem előtt tartván azonban a terv iránt azon kiegészítő észrevételeket, melyek a Pesti Hirlap mult évi decz. 24-iki 311-ik számában olvashatók. Méltóztassanak egyszersmind a Tekintetes Rende a tervező érdemdus honfihoz ezen üdvtelles tervéért egy, azt méltányló köszönő iratot intézni s hasonlóan tételére a két hon minden törvényhatóságait felszólítani. Ki érdemet dicsőit, önmagát dicsőiti; s törvényhatóság, mely ezt teszi s mely a hon boldogságát eszközölő utra elől lép, jelen s jövő polgári számára füz soha nem hervadandó koszorut. A Tekintetes Rende kegyeibe ajánlott, hódoló tisztelettel maradok a Tekintetes Rendekeknek hív polgártársuk

Wesselényi Miklós m. k.

(E javaslatot következő határozattal fogadta el Külső Szolnok vármegye.)

Általánosan meg vagyunk győződve e megye Rendei afelől, hogy a két magyar haza és nemzet boldogítására lankadatlan igyekezettel, fáradsággal és küzdéssel annyit tett, áldozott s mind a jelen, mind az utókor hálás elismerését, méltánylását és örökös tiszteletét megérdemlett nagy hazafi, gróf *Széchenyi Istvánnak*, a nemzet felemelésére, boldogítására „*Telek-díj*“ czim alatt adott terve, egy oly nagyszerű s bizonyosan célra vezető eszme, mely-

nek üdvös eredményét csak a Haza jelen állását nem ismerő s a jelen helyzetből boldogabb s dicsőbb korra miképen kiküzdhetésről még fogalommal sem bíró értelmetlenség s ennek édes szülöttje, az annyi közjónak sirját eleve megásott tudatlanság és makaes ellenteszegülés tagadhatja meg; ugyanazért a megye rendei a „Telek-díj“ czim alatt tett tervet méltányolván annak országosan és minél hamarábbi létrehozását, eszközzését, a közelebb-röli országgyűlésre törvényesen küldendő követeknek utasításul adni meghatározzák és ezen határozatukról, a két haza minden megyéit pártolásra felszólítása mellett értesíteni rendelték. Az érdemdus grófnak pedig ez üdvös terv adásáért s a nemzet érdekében tett annyi sok és nagy érdemeiért hálás köszönet szavaztatván, ez mind a tisztelt grófnak, mind pedig a felszólítandó megyéknek megiratni határoztatott. De nem teheték e megye rendei, hogy a felszólító nemes bárónak felszólításából értett azon kedvetlen nyilatkozata iránt, — miszerint ezen megye rendei közötti tanácskozásban személyesen részt vehetni kevés reménye van, a magok fájdalmas részvétöket és aggodalmukat közgyűlésileg ne nyilvánítsák; mert méltán fájhat az a megye Rendeinek, hogy egy oly derék polgártársukat kell nélkülözniök tanácskozásukban, kit a két magyar haza s azoknak keblében megyénk még szorosabb értelmében oly örömmel vall magáénak; ki országos hatásra tett érdemein kívül, megyénk keblében, egy szép virágzásnak indult iskola nagyrészbe alapítása; az emberiségnek egy boldogabb korban nemesebb irányt adó kisededővó-intézettel közelebb-ről megismerkedtetése s több intézeteknek létrehozatala eszközlése s több elősorolhatlan érdemei által magának örökre diszklendő hazafi koszorut fűzött. Ugyanazért e fájdalmas részvét személyesen nyilvánítására *Laskai* Lajos elnök alispányunk vezérlete alatt, *Bálint* Elek rendszerinti alispán, báró *Apor* Pál, *Viski* Pál táblabiráink, *Viski* Péter királyi pénztárnok, *Kis* László főjegyző, *Pelei* Lajos és *Détsey* László főszolgabírák, ifjabb *Betsky* Lajos és *Deáki* Samu megyei esküdtek közgyűlésileg megbizattak.

(Folytatjuk.)

Kossuth Lajos budai fogságából szüleihez és védőjéhez írott levelei.

— Közli és ösmerteti: Dr. Kardos Samu. —

(Hetedik közlemény.)

XXIV-ik levél.

(Mart. 17. 1838. családjához írt levél.)

Halálos aggodással nézek egy sor írásnak, egyetlenegy kétségtelen szónak elébe, mely bizonyosságot hozzon, hogy kedveseim élnek, s legalább *többet* nem szenvedtek és nem szenvednek, mint amennyit pesti lakosnak nem szenvednie lehetetlen volt, a közenyészet eme rettenetes napjaiban minden egyes baj, siralom és csapás porszemként enyészik el.

Azon néhány forintból, mely ide kerülésemtől kezdve volt, még megvan 30 pengő forintom. Küldök 25 pengő forintot belőle. Mert lehetlennék látszik előttem, hogy kedveseimnek most pénzre szükségök nem volna. Lehetetlen, mondom, s ha mégis valami boldog véletlen úgy találta volna intézni, hogy nincs szükségök: az (árviz?)¹ karjai közt nyomorgók közül legalább egy-két szenvedő embertestvérünk arczáról letörülhetik vele egy pár napig az éhség könnyeit.

Az irgalomnak mindenható Istene oltalmazza mindnyájokat.

Kossuth Lajos m. k.

XXV-ik levél.

(Mart. 25. 1838. édes anyjának írt levél.)

Kedves Anyám! Tegnapelőttrőli levelét ma vettem s válaszat köszönéssel kezdem ezért s a Maglódról írottért különösbbe; mert valóban azon érzés mellett, mit keblemben (amint kétségkívül minden emberi kebleben kisebb-nagyobb mértékben) a közszerencsétlenség roppant súlya szült, szükségem volt azon vigasztaló gyámolra, hogy édes szüleimet s testvéreimet újabb szerencsétlenségtől Isten megőrizte.

¹ Itt egy szó kimaradt, talán ez: árviz? (Szerk.)

Hogy a Csepcsányi-ház erős épület, azt magam is tudom, azonban mégis sok tekintetből nagy megnyugtatómra szolgálna, ha kéresemnek engednének édes anyámék s egy pár hónapra legalább Szürthére rándulnának. Több okaim vannak ezt kérni. Az ily vízáradások után nyomban a legerősebb épületre nézve sem lehet szabatos határozottsággal mondani, hogy nem szenvedett. Gyakran csak akkor kerülnek elő a repedések, midőn az át- meg átázott falak száradásba mennek. Kivált pedig miután (amint édes anyám is írja és Sebes kapitány urtól is hallottam) ama szörnyű napokban nemcsak a Duna árja, hanem a föld-ár is dühösködött. A föld-ár pedig homokos helyen még csaknem veszélyesebb, mint agyagban, mert a föld parázs, nincs tömeges ragadósága. Én tehát megvallom, tartok tőle, hogy szegény Pest még egyes csapásokat későbbben is fog szenvedni; s nemcsak a pinczék boltozatait, majd ha száradásba mennek, kéteseknek tartom, de arról sem mernék jótállani, hogy oly épületekre is nem lesz kártékony hatással a földbe szorult tömérdek nedveség, melyek most még repedést nem mutatnak. Általában amint ugy tartom, hogy az árvizkori (mondott) földindulás csalódás volt, melyet a föld-ár szokott tünetényei a rettegő elmékben könnyen okozhattak, — ugy másrésről, elmulik-e e nyár földindulás nélkül? Isten tudja. A szokatlanul temérdek hó a földet nagyon átáztatta, tömérdek viznek kellett a földgyomor üregeibe szorulni; ebből tömérdek gőz fejlík, a tavaszi szárító-tisztító szelek jobbadán kimaradtak s így a föld felülete lassan szikkad, e miatt a belsőbb rétegek lassan párologhatnak stb. Bizzunk az Isten irgalmasságában, hogy több csapást nem mér e szegény országra; de a természettudomány tanúságaira épült előrelátás annak, aki teheti, gondosságot parancsol.

Aztán a politia édes jó hazánk fővárosában soha sem olyan, hogy mintául szolgálhatna, most pedig annyi ezer ember jutott inségre, melynek sebeit az emberszeretet s jótékonyság legterjedelmesebb bőkezűsége sem képes gyökeresen orvosolhatni, sőt még a jóltevőség maga is vigyázatlanul gyakoroltatik, következeiseiben minden káros eredménytől ment alig lehet (amit fáj mondani, de igaz, mert a folyvást tartó ápolás, még az ép, egészséges, dolgozható személyekre sem köttetvén munkához, ha majd megszünik, pedig csak meg kell egyszer szünnie, henyé indulatot hagy maga után, s a tolvajság fő iskolája), végre a tömérdek építési munka ezer meg ezer embert fog Pestre nyár szakára csábítani; e tekintetek Pestet ez idén sem igen kényelmes, sem igen olcsó lakássá nem tehetik. Ezen és sok más tekintetekből kérem és ismét kérem édes szüleimet, menjenek egy pár hónapra ki Szürthére. Az én állapotom ne tartóztassa kéresem teljesítésétől. Igérem, hogy minden héten írni fogok egy pár sort.

Igérem, hogy ha legkisebb egészségi változásom lesz, azon-

nal kérni fogom *Balogh* dr. ur tanácsát; pöröm menetelére és kimenetelére nézve az eddigi tapasztalás eléggé megtaníthatta édes szüleimet, hogy e részben itt lenni, nem lenni, tenni vagy nem tenni, tökéletesen mindegy s a legegyszerűbb apathia és leggondosabb munkásság egyformán haszontalan. Megvallom tehát bővebb fejtegetés nélkül, hogy e tekintetből is inkább szeretném kedves szüleimet Mili hugomnál némi szórakozásban, mint itt sikertelen aggódásban tudni. Különben is *Benyovszky* urat megkérhetjük, hogy az előforduló dolgokról engemet, édes szüleimet pedig (minthogy ő igen el van foglalva) Ágoston barátom rendelkezési tudósítani sziveskedjenek. Azért ismételt tanácsom, kéresem az: hogy Szürthére! Ugy is e terminusnak vége van, jövőben a 7-viratus nem ül s így ha maga Astrea személyesen leszáll is széket ülni, én mégis augustusig mindenestre itt veszem. *Balogh* dr. urnak szives és hathatós gondoskodásáért — fájdalom — most csak pusztá hálás szót küldhetek. De tudom elhiszi, ha mondom, hogy barátságát érdeme szerint méltatni tudom. Az utolsó adatgyógyszert mult szerdán vettem be. Tegnap már orvosság nélkül voltam, szeretném pedig folytatni, mert igen jó sikerét tapasztalom. Most állapotom ez: hogy azon bajok, mikről tegnap tudósítottam, tetemesen megkisebbedtek, az álmatlanság s rendetlen emésztés is ritkábban alkalmatlankodnak; általában jobban vagyok s vezérül csak azt irhatom, hogy a tudatott symptomák ugyanazok, de ritkábbak s gyengébbek. Egyebet alig is mondhatnék, mint azt, hogy ételben eléggé alig vigyázhatok magamra, mert étvágyam gyakran jobb a szokottnál, de ha jóízűt eszem, gyakran rosszul leszek utána; egész nap is böfögés kinoz, általában étel után vagy két óráig közönségesen igen kéjelmetlenül (umbehaglich) érzem magamat; későbbben azonban mulik ezen érzés is s nem kétlem, ha egy pár hétig vadászhatnék a krajnai hegyekben, ismét milyen-olyan ember válnék belőlem. Sokat irtam, mert Szürthe iránt szeretném kapacitálni édes szüleimet, pedig hosszú levelet nem írni a velem bajoskodó urak iránti discretio parancsolja; azonban lehetetlen mégis a pesti nagy szerencsétlenség ügyében még egy-két szót nem írnom.

Az elveszett tömérdek emberélet pótolhatlan, enyhíthetlen csapás. Itt csak fájdalmas részvét érzelme az, mit a gyarló ember tehet, a többi vigasztalás Istentől, időtől jó. De azoknak, kik életben maradtak, kötelességök módokról gondolkozni, hogy a siralmas jelenet meg ne ujuljon, mert a csapás, mely ma érte a várost, holnap ismét — bár nem hihető, de lehető.

A vagonbeli egyes károk tömege egészben kipótolhatlan, de a kormány gondoskodása s egyesek jóltétvősége sok sebre nyújthat irt; s nem kétlem, fog is nyújtani. Kettőztetett ipar is sokat tehet, sokat helyre hozhat, de ismét szükség közgondoskodással azon lenni, hogy hasonló csapások ellen biztosítsák ezen kettőztetett ipar gyümölcse. Különben kételkedem, lesz-e elegendő

rugó az ipar kettőztetésére. Igaz ugyan, hogy az emberi nem egyik sajátsága veszély multával a veszély visszakerülésétől nem tartani s ezen ösztönnél fogva (melyet nem tudom átok vagy inkább talán áldás gyanánt kapott a természettől) kalibáját, melyet ma a szélvész elsodort, holnap ismét ugyanazon helyre szokta építeni. Lisabonnak felét halomra dönté a földingás, ismét föl-épült, igaz, hogy lakni csak kellett valahol az embernek s földingás ellen a cintrai hegyoldal szintoly bizonytalan, mint a Tájó partjai, de nem úgy a vizáradás ellen, de mégis meglehet nem idegenedik el senki a pesti lakástól, pesti építéstől, pesti házbirtoktól, mert hiszen a sárai lakosokat évenként kiönti a Bodrog lakjaikból, még sem volt képes *Lónyay* őket reábirni, hogy föl-jebb épüljenek; a Pozsony—Mosony vármegyei helységek többnyire úgy építvék, hogy a náddal fedett házak egymáshoz vannak ragasztva a fedeletes kapu által, melyet szérűnek használnak, ha tehát tűz üt ki, többnyire az egész utca végig ég: s mégis lehetetlen őket másnemű építésre birni. Meglehet tehát, mondom, hogy minden biztossági gondoskodás nélkül is hajlandók volnának szegény kárvallott polgártársaink a 2281 összeomlott házat újra fölépíteni; annyi azonban bizonyos, hogy valamint eddig alig volt biztosabb nagyobb hitelű hypoteca hazánkban, mint egy pesti ház, úgy most egy néhány évig legalább, míg a rettegés emléke friss marad, ha a város bátorságosítására nyomban és haladék nélkül lépések nem tételnek s ez által a közbizodalom a pesti ház hypothecalis biztossága iránt nem élesztetik, minden ép ház 20—30 pengő forintumot veszít becséből, az összedőlt házak helyei köromjaikkal pedig a nyereségre is, de főképp biztosságra tekintő hitelező szemében alig érnek valamit. Ellenben, ha látja a világ, hogy erős akarattal páros gondoskodás indul őrizni a jövődöt, ugyanazon összedőlt házromok, az üres házhely s az építési szándék ismét tetteges vagyron fokára lépnek és a károsodottak önmagukban nagyobb ipartőkét találnak fel, mint melyet akármily nagyszerű közös fejedelem nyujthatna.

De végre a szerencsétlenség, mely Pestet éri, az egész nemzetet éri. Pest a nemzeti kereskedésnek ütere, színe, ha Pest süllyed, a nemzet materialis jóléte süllyed. Pestnek jövődöje továbbá még a nemzeti kereskedés körén túl is szép kilátásu, mert fekvése, ifju pezsgő ereje s világkereskedési tekintetben már is fontossága azon szerepet látszanak számára kijelelni, hogy azon évről-évre növekedendő élénk kereskedésnek, mely az európai vasutak, a Duna moenusi csatornái, a Dunának előbb-utóbb elkövetkezendő szabályozása s a Keletnek csirázásba induló civilizatioja következésében, a Közép-Európa s a Kelet között csalhatatlanul kilátásban van; ennek, mondom, Pest fő rakodó helye (Stopel Platz) legyen. De erre a városnak s vele a raktáraknak biztossága mulhatatlanul megkivántatik. Károlyváros azon kedvező ponton fekszik, hol a Duna—Dráva—Kulpa-i vizuton jöhetett áruknak

tengelyre kell rakatniok, hogy Trieszt, vagy a magyar tengerpart felé tovább mehessenek, mégis soha sem emelkedhetik fontos rakhely fokára: miért? Csak azon egy kisdud okból, mivel várnak tekintetvén, a várerősítési tudomány nem engedi, hogy a strategicus sugár (rayon) körében kőépületek emelkedjenek; a kereskedők tehát deszkarakátarakra szorulván nem igen hajlandók nagy mennyiségű árút veszélyeztetni. Így lesz Pesttel, ha az ország nem gondoskodik ezt biztosítani s a világkereskedésbe Pest iránt azon bizodalmat visszacsepegtetni, melyet az 1838-iki márczius megcsökkengetett.

Az ország, mondom, mert a kor nem particularis, hanem nemzeti, ha Pestnek kereskedési hitele csökkenne, még a szegény priszlopi orosz is megérezné. Én tehát a mondó vagyok, hogy ha valaha, most félre kellene nemzetünknek tenni azon elszigetelés érzelmét, miszerint minden vidék, megye, város magába vonul, mint a selyembogár s magasabb political oeconomica fokára kellene emelkednie és nem félni a nemzeti kölcsöntől is, hogy Pestnek jövődjé nem csak valóságban, de még inkább az európai hitel bizodalmasában hasonló csapások ellen biztosítva legyen. Ha azonban eldiribolt érdekeink ennyire emelkedni nem engednének, Pest maga is kaphat e célra néhány milliót bizonyosan, csak aluszékony ne legyen; s jó számvetés mellett nagy áldozat nélkül vissza is fizetheti. Harmadfél millió pengő forintnak száztól ötös kamattal visszafizetésére, ha évenként 200 ezer frt fordítatik, előbb a kamatokra, ami pedig felmarad, a tőke amortisatiójára: csak 20 év s egy pár hónap szükséges; 5 millióra, 400 ezer forintjával szint annyi.

Az ország annyit csak tehetne, hogy a várost egy bizonyos időre a hadi adótól fölmenthetné. Pestnek 50—60 portáját, ha az egész ország közt felosztatnék, az ország meg sem érezné; a n. mlgu helytartótanács ily közérdekű nagy nemzeti munkára, minő Pestnek vizelleni biztosítása, az 1792: 14. t.-cz. által intézésére bizott summából, más egyébnek félretételével is bizonyosan évenként tetemes segedelmet meg nem tagadna; ami pedig a két segély értékén felül az amortisatióra megkívántatnék: azt Pest városa, ha évenként e célra csak 3 pengő frt adót vetne is ki, a kebelébani házak közép számvetésű jövedelmére kicsinálhatná; s nem kétlem, erre a felsőbb engedelmet is megnyerné; s az adót mellékesen nagyobb részben a bérlők fizetnék, 5 millió pengővel pedig, de tán 2¹/₂ millióval is Pest bizonynyal bátorosíthatnék. Ily célokra nem kellene félni a kölcsöntől, mert mint Franklin mondja „a hitel is kész pénz“. És ha méreg is a kölcsön, de a méreg vigyázva használtatván, orvosi kézben gyógyszer. Ezt bár statusgondolkozási számvetéssel megfontolná s megfontolta volna régen a közönség: sok volna a mi nincs és a pesti hidépités tárgyában sem kellett volna csudálkozással lát-

nunk, hogy a két testvérváros maga idegen avatkozást mellőzve nem kívánt élni az 1836. törvény kedvezésével.

De hiszen az én tanácsomra senki sem szorult; mások is érzik a közszükséget úgy, mint én s bölsebben fognak segéd-módokról gondoskodhatni. Hogy B. *Wesselényi* oly dicsőségesen teljesítette az emberi kötelességek legszebbikét, épen meg nem lepett. Az lepett volna meg, ha kevesebbet tett volna, mint megnyit ember tehet. Isten áldása reá. Nekem fogságom sohasem fájt nagyobbban, mint a veszélynek ama napjaiban; tapasztalásból s magamról tudom, hogy ily nagy inségben a leggyengébb is sokat tehet, ha Isten azzal áldotta meg, hogy lélekjelenlétét el nem veszti a szerencsétlenségben. Ah! miért nem teljesíthetém én is emberi kötelességemet! Egy pár halottal legalább bizonyosan kevesebbet fájlalnánk. Fogadják szives fiui s testvéri csókjaimat.

Kossuth Lajos m. k.

Bezerédit a legszivesebben tisztelem.

(Folytatjuk.)

Régi írók és államférfiak levelezése.

Közli: dr. Kardos Samu.

A) Rimay János levele Zborovszky Erzsébet asszonynak.

1623 aug. 10.

Nagyságos és Kegyelmes Asszonyom! legmélyebb tiszteletemet nagyságodnak ádadólag, a mindenható úr Istentől egészséget, szerencsét és gyarapodást kívánok.

Nagyságod által nekem küldött levelet megkaptam, a melyből csodálkozva megértém, hogy Ő Kegyelme Simun ur még mindig oly ellenséges indulattal viseltetik és azt sem tartom csekélységnek, hogy a rablók megjelenvén oly merészség és szörnyőséggel garázdálkodtak, észrevehető mily roppant haraggal viseltetnek Kegyelmes asszonyom irányában, bárcsak az Isten mególtalmazna a szerencsétlenségtől, nehogy ezek kegyetlenségének áldozatúl essék. Itt közelünkben szinte nagy számmal mutatkoztak rablók egy pár nap előtt, nevezetesen Osztrokach mellett, a míg szét oszlottak, ma egy hete mult, midőn Brzoov és Liestin közt Koprovniczán tizennégyen voltak. Turzoó asszony Ő Kegyelmetől levéllel egy küldöncz jött volt hozzám, a kit ugyan ezek a rablók „Lopatoch“-nál meg fogvan szörnyen elverték, hanem a levelet nem találták meg nála. A mi illeti Bethlen Gábort, biztos kút forrásból hallom, hogy már nagy Váradba be vonult és hogy Kassára menend, a hol összpontosítást eszközöl, mindenütt kész katonasága van, és az is igaz, hogy a lengyel urak is netaláni berontásától tartanak, a mennyiben ott is számos jóakarói vannak; hanem az nem igaz, mintha ő a tatárokat oda igazította volna és hogy az ő közreműködésével azon kár ott ejtetett volna, Kovitzki urat a török fogságból Bukovszki úrral együtt kiszabadította és házáig elkísértette, igen nagy örömmel vettem ezt tudomásul mert kiszabadításához kevés reményem volt, a mint hallatszott hogy Konstantinápolyba elvitték őt.

Én Kegyelmes asszonyom hat nap előtt egészség tekintetében rosszul kezdtem lenni, éppen azon időben a Helytartó úrtól két levelet kaptam, kívánván tőlem, hogy minden teendőmet félre téve azonnal hozzá menjek, mind a két küldöncz saját udvaroncza volt, akkor feküdtem és rosszul voltam, azonban

mégis mindazon ügyekre nézve, a melyek végett ő Kegyelmissége személyes megjelenésemet kívánta, a kellő információt megadtam, valjon meg volt e vele elégedve, azt nem tudom.

Szeretnék Nagyságod kívánságára Stubnára is elmenni, azonban jövő hétfő előtt nem készülhetek el, mert akkor Lonsoczra kell mennem Zročni urral megye házba gyűlésre, óhajtanék tudni, valjon Nagyságod nem jönn e oda, és Balási Imre úrral nem volna e valami jó egyezés köthető. Nőm nagyságodnak tiszteletét küldi, nem különben Marienka (Mariska) leányom nagyon köszöni a kisasszonynak üdvözlétéért és viszont tiszteletti. A török martalóczok tájékunkon gyakran titkon portyáznak és gyerekeket lopnak, az is nagy baj, hogy a mostan vert pénz nem akarják sem Budán, sem Váczon elfogadni, inkább Pulturákokért lehet mindent megvenni. Ezzel Nagyságodat Isten oltalmába ajánlva, irtam Augustus 10. 1623. alázatos szolgálja

Rimay János.

Kivül:

Ő nagysága Zborovszky Erzsébet asszonynak, mint a boldogult nagyságos Balás Zsigmond özvegyének, nekem Kegyelmes asszonynak.

(Eredetije dr. Kardos Samu gyűjteményében.)

B) Gr. Batthyány Lajos Magyarország nádora — br. Orezy Lőrincz cs. és kir. obersterhez.

Méltóságos Báró és Oberster Ur !

Jóllehet már régtől fogva semmi tudóséttását oberster urnak nem vehettem, mindazonáltal, a' mint Sub 9-praeteriti hozzám bocsátott Báró Ur Levelébül értettem, igen akarom, hogy a' N. Regimentnél történt némelly vizáلكódások már telljességgel megh szüntek, tellyes reménséggel lévén, hogy kegyeld mind a' Subordinatit, mind az szolgálatnak végben vitelében kívántató punctualitast mindenkor úgy fogja fönt tartani, hogy az jó Harmonia, és Disciplina által mind ő Fölsége szolgálatya menél serényebben elől segéttessék, mind penig a' N.-Regimentnek böcsülete, érdeme, és dicsősége nevelkedjék. „Cavetum“, valamint kétségem nincsen, hogy zászló tartó Krainich ur részére kapitány Szalánky ur Compagniaja eránt tett Revolutiomat végben vitte oberster ur, ugy mindannak effectussával, mind penig a' Regimentnek Statussával és Hadi Progressusainknak folyamatyával további kedves tudóséttását el várván, tellyes indulattal maradok

M. Baro és oberster urnak

Rohoncz, 12. febr. 1757.

kész köteles szolgálja

Groff Batthyani Lajos.

C) Palóczy László — Okolicsányi Jánoshoz.

Édes Jancsim!

Mint hogy a priori tudom, hogy Te állandóul Miskolczon deliteskálsz! s így ez a' Levélem ott meg talál — a' Zemplén Vármegyei Fő Ispán reám költt Avisojából, arra kérlek, tedd meg! sietve a' rendelést, még pedig szokott pontossággal, az eránt — hogy Mtgos Gróf *Majláth* József Urat, Néhai Jó Fő-Ispánunk Unokáját — 23-a Martii délután öt órakor Emődön az ország út mellett lévő Állásban négy fort pontos jó Lovak várják készen.

Jancsi! a Béke Birák dolgát Lelkedre kötöm — rossz információt ne adjatok — vagy ha rosszat adtok, ne expediald Pünkösdig — addig túl leszünk itt a' vizen a' régi jó Instructióval.

Egyéb Diaetalis ujsággal nem szolgálhatok — hanem hogy Patriotánk Mtgos *Lonovics* Josef Egrí Kanonok ur — Ó felsége által Csanádi Püspöknek ki nevezve van. — Ez már semmi kérdést nem szenved — töllem is elfogadta a' Gratulatiót; azzal gratulálván neki, hogy a minekutánra Nagyságod a' Mágnások Táblájához már által fog menni: a' Statusok Táblájánál maradó *Papjaikat*, mi *Eretnekek*, most majd könnyebben le nyelveljük.

Tiszteld egész Borsod vmegyét — köszöntöm azt az okos Sigus fiadat — Te reád pedig! Isten minden áldásait kívánja:

Posonban, 15-a Mart. 834.

szerető barátod

Palóczy László.

(Eredetije dr. Kardos Samu gyűjteményében.)

E) Görgey Arthur köszönő levele Ragályi Károlyhoz, Borsod vármegye másod alispánjához.

585/V. szám. A hadügyminiszter és hadsereg főparancsnoka.

Ragályi Károly Borsod megyei másod Alispán urnak!

Főhadszállás Budán május hó 1-én 1849. E hó 10-én Miskolczon kelt hivatalos levelét a hozzá mellékelt választási jegyzőkönyvvel kezemhez vettem, s midőn érette szives köszönetemet mondanám, nyilvánítsa egyszersmind Alispán ur nevemben tellyes méltánylatomat a Dédesi kerület választóinak azon nagybecsű bizalmukért, miszerint én lettem azon szerencsés, őket a szabad Magyarhaza törvényhozói-testületénél képviselhetni, s ezen bizalmuk legfényesb jutalmam, mit valaha remélnetek, mert önzéstelen elismerését találok benne azon csekély működésimnek, mellyeket hazánk népe érdekében tehetnem a sors engedé.

Nyilvánítsa egyszersmind választóimnak, hogy bármennyire óhajtanám a bizalom kijelölte helyet most azonnal elfoglalni, azt

D) Széchenyi István dr. Lenhossek Józsefhez.

A 40-es évek elejéről — dátum nélkül.

Gyógygyógyászati Gyógyász

Wann Ihnen die Summe nicht unangenehm
ist, und Sie auch abkommen können,
so würden Sie mich, meine Frau und
mich ganz ungenügend verbinden, wenn
Sie morgen um 2 Uhr Juny um
4 Uhr bei uns kommen wollten, wenn
meine Frau ihre Bitte Ihnen mündlich
vortragen wird.

Mit der verbindlichsten Hochachtung

Gyógyász barmittelige Frau Finck.

Dr. Stephan Reichert

19ten Juny

Eredetiye St. Andor Lamm

Eredetiye újított cigéban Sebgyógyász

addig, míg a körülmények a táborban léteemet szükségessé teszik, nem tehetem.

Benőfy Soma várkonyi segédlelkész urat — ha jövődjőre iránt tisztában van — a hadsereghez mielőbb beküldeni sziveskedjék.¹

Görgey Arthur s. k., tábornok.

(A boritékon.) 585/V. szám. A hadügyminiszter és főparancsnok. *Ragályi* Borsod megyei másod Alispány urnak. — Hivatalból. *Miskolczon*. (Postabélyeg.)

F) Deák Ferencz — Ujfalvy Sándorhoz.

Br. Wesselényi Miklós árvái ügyében.

Kehidán, július 25-én. 1852.

Kedves barátom!

Kimondhatatlanul sajnálom, hogy valaki azon álhirrel, mintha fürdőbe utaztam volna, elvont szándékodtól, s engem megfosztott kedves látogatásodtól. Én fürdőbe nem is készültem s midőn Pestről leveledet irtad, még akkor is itthon voltam. Csak néhány nappal később rándultam fel Bécsbe, ott az orvosokkal megbomlott egészségem felett tanácskozándó. Bécsből visszajövet nénémet s utóbb hugomat látogattam meg, csak e napokban jöttem haza s ez oka, hogy szives levedre s Kelemenére illy későn válaszolok.

Fáj nékem is igen nagyon boldogult Miklós barátunk árvájának sorsa, már évek óta féltém én ettől, féltém az utolsó időben Pesten, s akkor a legnagyobb óvatossággal emlékeztettem is Miklóst arra, hogy miután neje olly igen sokkal fiatalabb, mint ő, igen valószínű, miszerint az férje halála után ismét férjhez menend, s ezen esetre gondoskodják gyermekeiről. Miklós azt felelte: hogy ő már mindenről gondoskodott.

Azonban Barátom, a baj megvan: a nehéz feladat; azon a lehetőségig segíteni.

Nem tartottam valószínűnek, hogy a gyermekeket kivált koruknak hetedik éve előtt édes anyjuktól el lehessen venni. Sőt azon is kételkedem, ha sikerülnek-e lépéseink a hetedik év után, ha csak a gyermek nevelésében olly súlyos hibákat, hanyagságos vagy gonosz irányt nem tudunk bebizonyítani, mi a felsőbbiséget kényszerítse a gyermekeket más kezekbe adni. Hiszem azt, hogy befolyást fognak engedni néktek, mint végrendeleti gyámoknak, kiket úgy hallom a felsőbbiség is megerősített ezen állastokban, a

¹Görgei Arthurnak e felette érdekes, teljesen ösmeretlen levelét a Máriássy-családnak a „Borsod—miskolczi közművelődési egyesület“ muzeumában levő családi levéltárból másoltam ki ez év augusztus havában. *Szerk.*

gyermek nevelése elintézésébe. De abban, hogy a gyermekek Anyjuktól végkép el ne véteessenek, súlyos hibák esetén kívül a többség folyvást pártolandja az édes Anyát. Azonban kísértük meg amit jogilag lehet. De hogy valamit tehessünk, csak a végrendeleten kell alapítani minden követelésünket. Én Miklós végrendeletének párját nem bírom, légy szives azt, vagy legalább annak a tárgyra vonatkozó részét nékem megküldeni, s én közlendem a dolgot olyanokkal, kik a közigazgatás mostani folyásával ismerősbek, mint mi vagyunk, s azonnal meg írom nektek azok nézeteit, s magam nézeteit.

Levelemet közöld Kelemennel, kit igen szivesen köszöntök.

Kedves Nődnek mondj nevemben szives, de igen szives tiszteletet. Isten veled!

hű barátod

Deák.

(Eredetije dr. Kardos Samu gyűjteményében.)

G) Deák Ferencz Ujfalvy Sándorhoz.

— *Ugyancsak br. Wesselényi Miklós árvái ügyében.* —

Kehidán, 1853. február 5-én.

Kedves barátom!

Későn válaszolok szives leveledre, mert annak vételével azonnal irtam egy bécsi barátomnak, adna utasítást: mit tehetünk ez ügyben. Amit válaszul most kaptam, s a válasz tartalmát részletesen megvitatni (elküldtem) *Wesselényi* Ferencznek, ki azt véled közleni fogja. Bécsi barátom nézete szerint csak magának *Wesselényi* Ferencznek kell fellépni, a többi kijelelt, de kormányilag ki nem nevezett gyámnak bár minő avatkozása csak zavarást okozna. Vissza küldöm tehát barátunk nyilatkozatát, mint most már valószínűleg nem szükségeset. Tudósítsatok a tett lépésekről. Azt hiszem: hogy a budai helytartó tanács új szervezete szerint csak májusban lép teljesen életbe, addig talán jó volna várakozni.

Isten veled! kedves Nődnek mondj szives tiszteletet nevemben.

hű barátod

Deák.

(Eredetije dr. Kardos Samu gyűjteményében, Debreczenben.)

H) Bethlen Gábor Perényi Ferenczet Felsőmagyarország főkapitányává nevezi ki.

Mi Gábor, Isten kegyelméből a Római Szent Birodalomnak és Erdélyországnak Fejedelme, Magyarország csatolt részeinek Ura és a Székelyek Grófja, Oppulia és Ratibor Herczege stb. Üdvözetünk és folyton növekvő kegyelmünk neked, Tekintetes és

Nagyságos Pereni Ferencznek, Abauj vármegye főispánjának, a mi őszintén szeretett Tanácsosunknak. Világos lévén az, hogy a méltóságos és örök emlékezetű Fejedelmeink azt az isteni törekvést tartották legelső sorban szemeik előtt, hogy övéik előtt érdemeket szerezzenek, és mivel tudjuk azt is, hogy dicsőségüknek a minden korra kiható emlékeit nagylelkűségükkel és kegyességükkel örököztették meg és övéiknek vitézi erényeit a jutalmak által bármely nehézség leküzdésére feltüzelték és mivel a mi elődeink, a mi népünknek ilyen régi és nagy hírű fejedelmei semmi más régibb dologgal nem bírtak légyen, mint azon törekvéssel, hogy mindenki előtt érdemeket szerezzenek, hogy övéiknek lelkét az egész föld kerekiségén nyilvános erényekre ösztönnözzék és hogy a földön ne legyen olyan hely, amelyet át ne hasson a mi népünknek hire és harci dicsősége. Amidőn tehát mi is kívánjuk megtartani az ő rendeleteiket és mi is egyedül azt tartjuk szemeink előtt, hogy ezen érdemszerzésre irányuló törekvésünket mindenki előtt kinyilvánítsuk és övéinknek szívét nagylelkűségünk és kegyelmünk jutalmával bátor tettekre feltüzeljük, Irántad is, akihez ősi erényeid és nemzetséged tisztelete miatt kegyelmünknek nem közönséges hálájával viseltetünk, nem a végső percekben kívántuk nyilvánítani nagylelkűségünknek jutalmát, amidőn főleg az irántunk való hűséged és érdemeid, amikkel magadhoz fűztél bennünket, azt követelik, hogy erényeidnek a nagy dicsérettel párosult legbőségesebb jutalmát elvehesd. A legkegyelmesebben adjuk és ruházzuk reád Magyarország felső vármegyéiben a Tiszán inneni és tuli részekben az ország főkapitányi méltóságát a hozzá tartozó tisztelettel, méltósággal, megbecsüléssel és az azzal járó haszonnal, jövedelemmel, járadékokkal, s amik a legrégebb időtől fogva a jog alapján azon méltósággal együtt járnak, oly feltétellel, hogy a hivatalos esküt Fenségünk előtt letedd, királyi rendeleteinket és parancsainkat végrehajtsad, Mágnásaink és Nemeseink mindegyikét megtartod nemesi szabadságuk jogaiban, szabadalmaikban és kiváltságaikban és mindazt hiven és szorgalmasan teljesíted, ami a te hivataloddal a régi jog és szokás alapján együtt jár, személyválogatás nélkül szolgáltatass itéletet és igazságot mindenkinek, ezt adjuk, adományozzuk és ajándékozuk neked jelen levelünk erejénél fogva. Épen azért elrendeljük és szigoruan megparancsoljuk a mi hiveinknek egyenként és összesen jelen levelünk által Zemplén, Aba-Ujvár, Borsod, Beregh, Szatthmár, Szabolcz és Ugocha vármegyék Tekintetes, Nagyságos, Nemzetes, Érdemes és Nemes Fő- és Alispánjainak, Szolgabiráinak, Esküdtjeinek, főnemesei és nemesei összeségének, továbbá Szatthmár, Echied, Kallo, Thokay és Ónod végvárosaink Fő- és Alkapitányainak, Várnagyjainak, Hadnagyainak, Századosainak, Tizedeseinek és összes katonáinak a jelen és jövőre nézve és mindenféle más állásu, méltóságú, rangú, hivatal- és méltóságban lévő embereknek, akiket érdekel

vagy érdekelni fog, hogy Pereni Ferenczet mostantól fogva igaz, törvényes és általunk kinevezett Főkapitánynak ismerjétek el, neki a köteles tiszteleten kívül minden jogos, törvényes, szokott és szabad dologban engedelmessédjétek, az ország törvényeivel, a régi jog és szokással megegyező ítéleteit elfogadjátok, és az ezen hivatallal a régi jog és szokás alapján együtt járó jövedelmet és járadékokat minden csonkítás nélkül megadjátok és mindenki által megadatni parancsoljátok és elrendeljétek. Másként ne cselekedjétek. Jelen sorainkat elolvassván, a felmutatónak visszaadjátok. Kelt Gyula-Fehérvár városunkban, 1624 október hónap 5-én. Gábor s. k. Ormankeözy Gergely s. k. (P. H.)

Fordította :

Dr. Magasházy Béla,
Borsod megye főlevéltárnoka.

(Eredetije dr. Kardos Samu birtokában.)

Ismeretlen Kazinczy-levelek.

Közli és ismerteti : **Kardos Albert.**

Kazinczy Ferencznek, irodalmunk lánglelkü vezérének, a nagy nyelvújítónak mivel sem emelhetett a M. T. Akadémia tartósabb emléket, mint leveleinek közrebocsátásával.¹ Tizenöt vaskos kötet jelent már meg e sorozatból s talán még másik tizre fog terjedni az egész gyűjtemény. A M. T. Akadémia s a sorozat szerkesztője, *Váczy János* a legnagyobb költséggel és gonddal szedtek és szedik össze a Kazinczytól írott és Kazinczyhoz intézett leveleket s im az újabb kutatások arról győznek meg bennünket, hogy az eddig kiadott levelezés épenséggel nem teljes, hogy buzgó utánajárás. vagy szerencsés véletlen még nagy réseket tölthet be, még rendkívül fontos adatokat, jellemző vonásokat szolgáltathat Kazinczy életéhez és működéséhez.

Az alább közölt négy levél világosan tanuskosik erről. E négy levél egyike sem található az Akadémia gyűjteményében, *Váczy* még híreből sem ismeri csak egyiket is; pedig mind a négy levél irodalomtörténeti értékű; igen érdekesen egészítik Kazinczy irodalmi munkásságáról, aethetica felfogásáról, nyelvújítás elveiről, sőt még politikai nézeteiről való ismereteinket.

Az I. számú levél br. *Orczy* Lőrinczhez szól és Kazinczy ifjúkorából s irodalmi pályája elejéről való. Becsessé főképp az teszi, hogy Kazinczynak az ő pártfogójához, a köz- és irodalmi pályán vezetőjéhez *Orczy*hoz intézett, bizonyára nagy számú levelei közül csupán ez az egy maradt fenn eredetiben. Az Akadémia gyűjteményében fel van ugyan véve egy *Orczy*hoz szóló, valószínűen 1785-ben kelt levél, de az egyrészt töredék, másrészt csak másolat a Kazinczy-szerkesztette „*Orpheus*“ 1790. évfolyamából.

¹ Kazinczy Ferencz levelezése. Közzéteszi: Dr. *Váczy János*. A M. T. Akadémia kiadása. 1890—1905. I—XV. kötet.

Az a valami, amit tisztelete jeléül küldött Orczynak, csupán apróság lehetett, mert első nagyobb és komolyabb irodalmi munkája csak egy évvel később, 1788-ban jelent meg, az a *Geszner*, melynek sajtó alatt létééről a levél is megemlékszik. A levélben foglalt irodalomtörténeti adatokon kívül megragadja figyelmünket Kazinczynak az a kijelentése, hogy a magyar litteraturának talán még az lesz romlása, hogy *semper habet aliquid novi*. Ebből és a rákövetkező szavakból, szerintem, az olvasható ki, hogy Kazinczy ez időtájtban közelről sem volt annyira áthatva az ujitás, a stilus, a nyelv, az izlés ujitása szellemétől, mint fogsága után.

A II—IV. számú leveleket *Kazinczy Ragályi Tamással* váltotta, Borsod vármegye híres követével, később a hétszemélyes tábla birájával. Ragályi irodalmi műveltségü és hajlamu ember volt, aki egy „Segítő“ czimű folyóirat szerkesztésével is buzgókodott az irodalom iránti érdeklődés fölkeltésében. Kazinczy különben még több Ragályival is barátságot tartott, így Istvánnal és Józseffel.

A három levél közül legbecsesebb, irodalomtörténeti s nyelvújítási szempontból rendkívül érdekes az első. Megtudjuk belőle, hogy Kazinczy *aesthetikai tárgyú epigrammái*, a *Tövisek* és *Virágok* (1811) nem Klopstock és nem Schiller hatása alatt keletkeztek, amint az irodalomtörténet hiszi, hanem Kazinczy önállóan jutott rájuk. Nem kevésbé fontos a levél második fele, amelyben Kazinczy legmerészebb nyelvújító elveit hirdeti, melyben még egészen új gyökérszó képzésére is ragadtatja magát, ámbár tudja és vallja, hogy az nem szabad. A *virtust* akarja egy lehetetlen magyar szóval, *csány*-nyal visszaadni, mely hogy miként ötlött eszébe, máig sem tudjuk megmagyarázni. A *csány*-t más leveleiben is ajánlja (Lev. VIII. 445.) és ez időtájtban szerelmes volt e szóba, mindaddig, amíg a Szemere-gyártotta *rény* (*erény* helyett), egy különben nem sokkal érthetőbb szó kedvéért el nem pártolt és le nem mondott a *csány*-ról. Természetesen a *rény* sem élt meg, bár Kazinczy s az ő irodalmi triász, *Szemere, Horváth István* és *Vitkovics* kötelezték magukat e szó használására.²

A III. sz. levélnek először is a kelte vonja magára figyelmünket. (1811. Napoleon napja.) E dátumon augusztus

² Lev. IX. köt. 64. lap.

15-ét, Napoleon születése napját kell értenünk s ez a különös keltezés azt adja tudtunkra, hogy Kazinczy a világszerte s így Magyarországon is nagy számmal található Napoleon-imádók közé tartozott; „Nagyság és Szépség“ című epigrammájában, amelyet Napoleon és Mária Lujza esküvőjére írt, magasztalásokkal halmozza el a francziák nagy császáriját, leveleiben is lépten-nyomon felhangzik az ő Napoleon-kultusza. (Lev. VII. 74. 320. lap.) E levél azért is becses, mert előzőjét ismerjük, válasz Ragályi Tamásnak, Miskolczon 1811 aug. 9-én kelt tudósítására, (Lev. IX. köt. 2051. sz. levél.) melyben közli, hogy eljegyezte unokahugát, azt a Ragályi Magdolnát, akinek az alakja igen, de a neve nem tetszik a kényes fülü Kazinczynak.

A IV. számú levél Kazinczynak Goethe iránti rajongásáról tanuskodik, nemcsak azzal, hogy *idolum*-ának (bálvány) nevezi, hanem hogy oly vágyva-vágyik Goethe minden újabb munkája után; ez a rajongás egész lelkét betölti és számtalan levelében kifejezésre jut.

Azok a holmi könyvek s irások, amelyeket e levél említ, bizonyára *miszticizmustól* áthatott művek lehettek, amelyekből a Kazinczy józan értelme és világos esze visszariadt. Az erre vonatkozó versnek néhány új szava érdekes, főkép a melléknévi értelemben használt *varázs*, amelyet ma már csak főnévnek ismerünk. Azonban elég a magyarázatból; hadd szóljanak immár maguk a levelek.

I.

Báró Orczy Lőrinczhez.¹

Nagyságos Uram!

Bé-mutatom Nagyságodnak azt az eggynehány *valamimet*, aminek ki-nyomattatására egy két Barátim ösztönzése vetemített. A' jó szerentsére bizom mit ítéltet felölle; mert külömben elég példánk van már, hogy a' közönséges javallás, vagy szidalom nem jele a munka jó voltának. Ha Nagyságod nem tartaná rossz-nak, elég satis factiom volna a' könnyen támadható kedvetlen itélet helyett!

Mi Kassán nem igen heverünk. Az én Gesznerem sajtó alatt van; tegnap nyomtatták a 4-ik árkust belölle; — azon kívül pedig Hamletet botsátom ki. Szabó Miltonnak az el-veszett para-

¹ Eredetije dr. Kardos Samu magángyűjteményében.

dotsomát fordítja Deákból Magyar hexaméterekre, Simay a Molière Fősvényét, kit ő *Szükmarkosnak* akart nevezni, de tanátszásomat követvén, *Sugorinak* hív. Batsányi Tassót igyekszik lefordítani, de nints triginálja. E' szerint a' Magyar Litteratura munkáit tekintvén, majd igen ráillik az Kassára, a' mit a' Deák példabeszéd Africáról mond: *Africa semper habet aliquid novi!* De alig ha a' nem lesz még végső romlása a' Magyar Litteraturának, hogy semper habet aliquid novi. Ha mindent el-rontunk, soha se lépünk tökéletességre. Erre pedig az el-hiresedés esztelen óhajtása s a Magyar országai *Német* könyv nyomtatók fősvényése nagy ut. — Ajánlom magamat Nagyságodnak kegyességeibe s maradok

Nagysádnak

Kassa, 12. 9bs. 1787.

alázatos tisztelője

Kazinczy Ferentz.

II.

Ragályi Tamásnak Kazinczy Ferencz baráti szives tiszteletét 's idvl.¹

Vegye Uram Öcsém is aetheticai tárgyú Epigrammáimat. Ha valakinek, Uram Öcsémnek óhajtják leginkább megnyerni javallását. Uram Öcsémnél nem szükség beszélnem, mi indított ezeknek írására, mert ismeri Litteraturánk szükségét, melynek Napszámosai a' nyelvet tanulni nem akarják — mert azt úgy tudják, a dajkájoktól tanulván, mint Révai tudhatta — sem az Aethetikát nem, — mert verset írni nem kell egyéb, mint versificatiói *řertigfeit*; a' sok mennykő Pooes és Mátyási, kiket az én Pataki Ludhattyum magasztal, így írja őket. — E' helyett azt beszéllem el Uram Öcsémnek, hogy miként jutottam arra a' gondolatra, hogy ezt irjam; 's előre bocsátom, hogy tudom ugyan, hogy Klopstock Aesth. Epigrammákat irt és hogy azok az ő 7. és 8-dik kötetében állanak, s' Schiller Xénieneket; de sem az egyik munkát, sem a' másikat soha nem láttam.

1808-ban Oct. Nyerges-Ujfalun megháltam, 's Balkayval az uton a' Szép Mesterségek felől sokat beszélgettem, Előfordult némelly Mester munkájának kritikájában az is, hogy derekasan dolgozott, de oly tárgyak körül, melyek nem érdemesek, hogy az előadás tárgyai légyenek. Ez, mondám, olyan, mint mikor a' Poéta etc 's Verseyhy jutott szembe. Így leve akkor estve a' *Jól és jól* etc. — Epigrammák írására nem kívántatik sok *Aufwand von řraften*. A' jó Einfallt, azt mondja a Minna v. Barnhelm soubrettecskéje, nem csinálja az ember, az önként jó. — Így

¹ A II—IV. számú Kazinczy-levél eredetije a Lossonczy-család levéltárában Miskolczon.

leve egynehány. Mutogattam Kisnek, az az, közlöttem vele leveleimben, 's Kis buzdított, hogy abba ne hagyjam, mert nagyobb haszna lesz, mint talán gondolom. Abba nem hagytam volna, ha nem buzdított volna is; de Uram Öcsém tudja, hogy az ő buzdításai engem tűzbe hozhatnak. Így lettek a' csak didacticus darabok. A' magasztalókra és bántokra¹ szívem érzései ragadoz-

¹ Sic!

tak, szédítettek. Ha kedvetlen dolog is az idoloclasis, — a' kinek epét adott a természet, annak nem épen kedvetlen — annyi bizonyos, hogy nagy hasznu. Én sem nem szégyenlem, sem nem bánom tüzeimet. Nekem bajt csinálhat; mert valamint én bántok mást, úgy bánthat engem is más. Ám bántson! A' ki tiszta szívvvel óhajtja a jót, nem gondol azzal, ha ötet bántják is, csak a jó nyerjen általa. A' vastag bántást megvetem, az igazságot tisztelni fogom, egy bizonyos neműt visszálni fogok. Az fog győzni, a' ki *Istennel* fog a' munkához és — phlegmájából ki nem jó.

Látja Uram Öcsém az elvont soron, hogy én igen *istenes* ember vagyok. Valóban az, Uram Öcsém! 's hogy lássa Uram Öcsém, hogy az vagyok, olvassa előbb a' Göthe Velenczében irt Epigrammáji közt: *Wöcfe zur Zinfen mit euch* etc. 'S ugy osztán ezt

Jobbomhoz, juhaim, mond egykor az isteni Biró,

'S mellé durczásan ezt veti: félre, bakok!

Oh de van egy, a' mit hozzá még mondani készül: —

Fogjatok helyt, Eszesek, átaellenbe' velem.

Szabad tudakolni, hol veszen helyt Uram Öcsém?

Szemere Pali azt írja, hogy Uram Öcsém Göthének olly munkáját vette meg Pesten, melyet még a' Dókus László barátunk Bécsi Nachdruckja sem foglal magában, de a' könyv czímjét elfelejtette. Ha ugy van, a' hogy Pali mondja, az az ha ő meg nem tévedt, 's más Irónak munkáját a' Götheének nem vette, méltóztassék azt Uram Öcsém velem tudatni. Gróf Teleki Jóskával együtt mi három Magyar Kálvinisták vagyunk azok, a' kik Göthét tartjuk az első német Irónak. Még Miklós öcsém is ezt meg nem tudja fogni, 's Schillernek nyujtja az almát; kit én is tisztellek ugyan, de ugy, hogy tudjam: quid distent aera lupinis.

E napokban Thalie lyányom a' hurutban annyira rosszul volt, hogy nem hittem, hogy virrdtját érje. Én felette érzékeny atya vagyok, 's nem ismerék nagyobb bánatot, mint az, melly örök elválást vonz maga után. Ezen megrettenésemben neki állottam, s' teljesítém a' Pali kívánságát, egy rövid pályairást készitvén, estveli 4-től éjfélig a' Cons. Puky által kértett Spiritus (Szellem) 's a' Balla által kértett Universum (egyetem) szavak eránt. Mottóm ez:

Qui sibi fidit,

Dux regit examen. (Horat. Ep. 1. 19.)

's a' mottót azért is, mert azt projectáltam, hogy némely ideáknak, melyekre gyökeret sem kapunk nyelvünkben, csináljunk egészen új gyökérszót, mint *Virtus*-nak *Csány*. Megmondtam, hogy tudom, hogy gyökérszót teremteni nem szabad: de hogy azt is tudom, hogy Epaminondas sine imperio nyerte meg a' csatát, mellyért azok, a' kik csak a' *nem szabad*-ot stupeálják, meg akarák öletni, de Epaminondas szemekre vetette, hogy épen ennek a nem szabad-nak köszönhetik, hogy lélegzhetnek. Herder azt mondja, hogy a' mely szót a' nép nem bir, a' dolgot sem birja. Ha ez igaz — pedig bizonyos értelemben az — mit kell rólunk itélni, kiknél nincs

Virtus,

Courage, Muth, mert bátorság securitas

Höflichkeit

's ezer meg ezer más. — Én a modestiát *szerény*-nek csináltam 's Szemere azt is kívánta, hogy ezen merésnek irjak Apológiát. Irtam. Megvállik, mi lesz belőle. Pali azt is írja, hogy Uram Öcsém tüzzel olvasta Csereyhez irt Epistolámat. Én olly olvasóknak javallásokat óhajtom, mint Uram Öcsém, mert nem vagyok kevésbé kevély, mint Arbuscula. Abban az epistolában az én lelkem kinyomta magát. De a' ki nem méltó, hogy *megértse*, bizonyosan félre fog érteni. Azolta Vitkovics-hoz irtam egy mást, azoknak korbácslásokra, a' kik azt hiszik, hogy magyarul csak Kálonst tud, — és egy 3-dikat egy soha sem látott Római Arcáshoz, ki Kecskeméti fi. Minden eddig irt Epistoláim nem epistolai tónusuak: ¹ ez az utolsó az.

Ajánlom magamat igen becses barátságába. Széphalom, febr. 27d. 1811.

Mikor veszem a' *Pestről-hozottakat*?

III.

Édes Uram Öcsém, igen kedves barátom!

Vasárnap olta minden nap, azelőtt pedig már két izben, lelt ki a' hideg, s' a' halál engem úgy környékez mintha kapnék rajta, mint azok, a' kik itt nem lévén megelégedhetve sorsokkal, ott várnak nem tudom melly boldogságot. De ha még betegebb volnék is, még is felélesztett volna az az örvendetes hír, mellyet most veszek az Uram Öcsém Szent-Páli-elragadtatásu levelében. Quod felix, faustum, fortunatumque sit, édes Uram Öcsém! A' Kisasszonynak belső érdemeit nem ismerem, és így arról nem szólhatok: de azt mondhatom, hogy tiz esztendő mulva is igen elevenen emlékezem, melly gyönyörű két nagy szem pillanta reám, midőn Kassán megláttam. Engemet az is vonzhatott volna felé, ha szerencsés voltam volna megnyerni jobbját, hogy kevélyked-

¹ Sic find heroische Episteln. (Kazinczy jegyzése)

ném, ha a feleségem atyja szólana úgy, mint az Uram Öcsém Ipa szólott az én jelenlétemben 1808 a' Diaetan. Uram Öcsém tehát egy szép és gazdag asszony férje lesz s' reménylem egy olly asszonyé, a kit nem egyedül a szépség miatt lehet s kell becsülni. Ha ilyen házasodásokat látok, sajnálom, hogy ifju legény nem lehetek s ujra meg ujra nem házasodhatom.

Az én kedves Szemerém Vida László Urral Jul. 25-dikén hozzám jövének, 26 d. itt mulattak s 27 b. elmentek. Melly nap, mellyet velek tölthettem! — Pölitznek Aestheticáját magával hozta s' itt hagyta. Én még jobbat ennél nem ismerek. Az Annalisok Jun. füzetet vették az Uram Öcsémék? Abban áll a' Szabó Dávid Aeneisének Recensiója, *tölem*. — (a' Redactor egy-két helytt holmit kitörle — nagyon szeretne úgy szöllani, hogy senkinek ne fájjon: én azt tartom, hogy a' vad hust *égetni* is kell) — és az én Töviseimnek Recensiója Kistől a' Sopronyítól.

Méltóztassék kedves Uram Öcsém elhinni, hogy ezen képzelhetetlen eltompulásban a' mellyben önnön bajom és a' nagyobbik leányomnak betegsége (forró nyava.) miatt vagyok, véghetetlenül kedves dolog volt úgy electrizáltatnom, mint az örvendező levél által. Egyéb eránt sokszori tapasztalásom után mondhatom, hogy a betegség énnékem a' lelkekre nem hat; elolvastam ezt a' levelet s' látom, hogy csak a' test erőtelen, de a' lélek szokott egészségében van. Eleve nebb, gonoszabb levelet nem betegtől sem várhatott volna Uram Öcsém! Az Uram Öcsém levelét ebéd után mingyárt közlöm Dókus barátunkkal. Ő tudom örvendeni fog a' hirnek. Ritka embert teremtett jobban az Isten, mint őtet.

József Urat barátságosan tisztetem. Uram Öcsém s testvérei mind hárman gyönyörű alaku lányokat vettek. Melly szép majorság lesz ebből a' kis körből.

Maradok szives tisztelettel s' barátsággal Kedves Öcsémnek
Napoleon napján, alázatos szolgája
(Aug.)¹ 1811. *Kazinczy Ferencz.*

Magdolnának kereszteltetni gyermeket! s' a' szép leányt illy irtóztató névvel veszteni öszve magával. Bérálja-el Uram Öcsém, kérem az Istenért.

IV.

Széphalom, nov. 25. d. 1811.

Édes Uram Öcsém, igen kedves barátom!

Szülőskén ezelőtt 8 nappal hallottam, hogy Uram Öcsém már éli azon boldogságokat, mellyeket *szem nem látott, fül nem hallott*nak mondanék, ha *emberiek* nem volnának. Bajaim kiverték

¹ Az (Aug.) szó áthuzva.

emlékezetemből szándékomat, hogy mihelytt haza érek, gratulálni fogok hozzájuk, de a' tegnap estve érkezett Bécsi Annalis füzete, (honnan azt tanulom, hogy a' mi Idolumunk egy Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrtheit nevü uj munkát nyomtattatta ez idén Cottánál Tübingenben) ez elfeledett szándékot ujra emlékezetembe hozta. Fogadja azt Uram Öcsém barátsággal s higgye, hogy rajta szivesebben senki sem örülhet. Hosszu életet kívánok, igen késő özvegyedést eggyik vagy másik félnek és igen-igen sok gyermekeket, kik atyjokra, anyjokra üssenek külsőjökben s belsőjökben.

Uram Öcsém bizonyosan birni fogja Göthének ezt a' most említett irását is. Emlékezzék meg rólam, mikor benne paradicsomi örömeket fog kóstolni. De emlékezzék meg rólam addig is, s az általam még nem ismért, Uram Öcsém által megígért uj munkáját, méltóztassék közleni. Én Göthének csak a' XII. darabját birom.

Töviseim, Virágaim az Annalisokban is igen kedvező ítéletet kaptak (Kis volt a' mint azolta tudom recensensek) de a' mi a' Lipsiai Lit. Zeitgban (1811 Ápril) áll, olyan, hogy magam is soknak kiáltom. Sokban érzem, hogy megöregedtem, de kivált abban is, hogy a' magasztalások nem csiklandanak, hanem inkább piritnak. Ez a' Lipsiai Recensio előttem azért kedves, mert magyarázza a' mit magam magyarázat nélkül hagytam. A Recensens sokat az én leveleimből veve ezen magyarázatjaiba, úgy hogy sokan lesznek, a' kik azt fogják gyanítani, hogy a' Recensens elébb hogy a Recensio kiment; azt velem közlőtte és én szurtam belé holmit. Tudom, ki dolgozta azt és ha megszoritanának, vele feleltetném, hogy nem is tudtam, hogy recensealni fogja mindaddig, míg a Recensio meg nem jelent.

Most két dolog foglalt el, Sallustomat készítem nyomtatás alá, megjelenvén már a' Szent-Györgyi Gellérdé s' Epistoláimat gyűjtvén annyira, hogy egy kis kötetet tehessenek. 1809-ben sok készületlen vagy rosszul készült darabjaimat égettem el egy megrezzenés órájában. Most emlékezetemből szedem elő s' feldolgozom. Félek, hogy az első tűz ki nem fogja magát pótoltatni hagyni. — 1801-ben, kevés holnapokkal azután, hogy a' kalitkából kieresztének, a' szegény Ipam engemet térítgetett s' a' maga Cosmogoniai tudományára akara vonni. Ada holmi könyveket is s' irásokat, de a' mellyektől (mint a' Puky Ferenczétől) én iszonyodást és nem csak csömört kaptam. Akkor irtam hozzá egy Epistolát, de nem mertem néki mutatni, előre látván, hogy az néki fájni fog. noha ötet nem bántotta. Imhol kezdete:

Hatalmas mesterének egy szava
Miként hozá ki a' pusztá Semmiből
Ezt a' temérdek *Mindent* s' önmagát
Az érthetetlen, a' megfoghatatlan
Nagy Mestert fejtik leczkéid énnekem.
Oh, a' helyett, hogy e mély titkokat

Elöttem felednéd, kérlek, borítsd el!
 S kikapva e szép világból, hol magamnak
 Honn lenni látszom, és a' hol szemem
 Gyönyörködése millió tárgyait
 A legvarázsbb Setéttisztában és (magisches Helldunkel)
 Nem elvakító fénynél látni szokta,
 Ne kényszeríts időn s' üren (Raum) keresztül
 Addig repülni, hol csak fény lakik,
 S' a' fény miatt magamra nem talállok.

Vélekedéseim kevés sorokban s' Setéttisztába rejtve következnek s' a' vers a. közepén szakad-meg, hogy az Olvasó érezze, hogy ott hiatus van, vagy inkább *lacuna* s' e szókkal kezdem a' Schiller Ifja történetét, ki a' Pap intésének nem engedett s' a' leplet felemelte.

Eggy Celta böles, kit utazásai . . .

Mire való azon törnünk magunkat, a' mit megérteni soha nem fogunk? Elmélkedni rajtok kell, mert az elménket élesíti, képzeleteinket tisztítja, de meg kell szünni tudni.

Az Uram Öcsém Boldogitóját szívesen tisztetem s' magamat ajánlom barátságába, mellyhez Uram Öcsémnél fogva jussom van. Tisztetem a' József Ur Boldogitóját is, de *titkon*, hogy József Ur meg ne tudja. Éljen szerencsésen Uram Öcsém s' szeresse leghevebb tisztelőjét

Kazinczy Ferencz.

Régi okmányok egy református templom toronygombjában.

Közli: **Hatos Tivadar.**

Marosvásárhelyt 1822 augusztus hó 10-én hozzákezdtek az ottani református templom tornyának renoválásához. Ez alkalommal igen érdekes leletre bukkantak az ácsok. A toronygomb üregében ugyanis három régi irás hevert, az 1600-as évekből keltezve.

A több száz éves okmányokat, melyeknek a régiség nem mindennapi érdekeltséget kölcsönöz, bizonyára érdemes dolog a maguk eredetiségében ismertetni.

Első levél.

Memoriale. Karantzi Miklós mester leszedé a toronynak gombjait, ebben az 1668-ik esztendő Pünkösöd havának 17-ik napján, egy levél volt a gombba, az nagyobbikban, csakhogy a lövés miatt való jukon víz ment belé és a levél megrothadván, nem olvashatták el egészen, de az esztendő szám ez volt belé írva: Anno 1601. Die 5-a Augusti; akkori időben is Disturbium között építették fel a tornyot. Mostani építés és ujítás sok háboruságos változások után leött. A mindeneket jóra vezérlő Isten kitsin csendességet, Békességet adván, nem is lévén drágaság, noha ugyan sok költséggel vitték mégis véghez. Az mindeneket jóra vezérlő Isten engedje, hogy ez után is nem tűz miatt, sem egyéb romlások miatt való elpusztulással. hanem ily ötven, hatvan, hetven esztendő multán való elviselés után, Békességes megmaradásban építhessék, bírassák ezt az Ecclesiát, tornyot mindenek, az kik érik a keresztyének, valakik a tellyes Szent Háromság egy bizony eörök Istent hiszik igazán. Légyen emlékezetére mindeneknek ez a levél, az, kik láttyák, láthattják s olvashattják ez toronynak megh ujítására.

Ugyancsak ezen darab levél másik oldalán ez olvastatott:

Anno 1668. Die 3-a Junnii. Juniusnak harmadik napján ez memorialét, én Kertzédi Szöts Mihály Istenes indulattal vezéreltetvén, nem senki kéntelenítéséből, adjuválván ez munkát f. 10. Hogy inkább ez Istenes munka véghez mehessen. Az Atya, Fiu, Szent-Lélek, tellyes Szent Háromság Egy Bizony cöreök Ur Istennek szent nevében kezdték ezt a Marus Vásárhellyi tornyot megh

ujjítani, Falát megh vakolni, s meghis fejériteni, Mánusát is megh-
 iratni, Fedelét is veressen megh hijjazni, Filegoriáját is megh
 ujjítani idejének, Guberniálásának, Uralkodásának, Birodalmak, Az
 tekintetes, Nagyságos, Méltóságos Erdélyi Fejedelemnek Apafi
 Mihály Ur idejében. Marus Vásárhelly fő Birónak penigh Nagy
 Csiszár János Uramnak idejében, Hites Polgári penigen ezök:
 Nyerges György, Lengyel Márton, Lakatos Márton, Kertzedi Péter,
 Szabó Mihály és Hajdu Márton, Hites notarius Kereszturi András
 Deák; Szent egyház fiak, Sinki Pál, Tőke György, az Átsmester
 Karantzi Miklós mester, Keőmives Batzka Madarosi Márton Mester.
 Az nagyobbik és felső Gombot, edgyik kicsin gombot csak megh
 ujitották, foldozták, mert puska lövés szakadása volt az felső gomb-
 on, az hármáth penigh most csinálták ujjulagh, és Segesvárrott
 csináltatták s ujitották meg eőket.

Scriba idem qui supra.

Michael Kertzedi Alias Szöts.

Második levél.

Anno restaurato Salutis 1668. Die 4-a Juny.

Midőn a Felsőges és bőv kegyelmü Szent Isten ingyen való
 kegyelméből szegény hazánkknak sok rendbéli veszedelmes állapottya
 és szám nélkül való atyánkfiainak az Pogány rabságára el hinte-
 getések után az Békességben egy parányi pihenést engedett volna,
 nem utolsó gradusban akarván hagyni eő Felsőge tiszteletét is, ennyi
 szoros ügyben is eő Felsőge tiszteletinek előmozdittására s zsen-
 delyeztetvén megh ujonan az a Toroni, ujjtatott meg és fel is
 tétetett ez a gomb az négy apró gombokkal együtt, fen megh irt
 napon és esztendőben kegyelmes Fejedelmünk Apafi Mihály Urunk
 eő Nsága Fejedelemségében, Nagy Csiszár János uram biróságá-
 ban Nyerges György, Lengyel Márton, Lakatos Márton, Kertzedi
 Péter, eőreg Hajdu Márton és Nyiri Szabó Mihály Polgárságokban,
 Kis Sinki Pál és Tőke György Szentegyházfiságukban, ugyanakkor
 vakoltatho és fejírttetett megh, Nemes György Deák és Kis Kere-
 kes János Malombiróságokban, közönséges költségből és némely
 keresztyén atyánkfiainak Istenes indulatjokból való Beneficiumok-
 ból, kik között nem utolsó lévén Kertzedi Szöcs Mihály Uram
 adott Fl. 10.

Nemzetes Kováts Ferencz és Szilágyi Csiszár János uraimék
 Biróságot viselt embereknek idejekben, Dévai János és Namini
 Mihály uraimék Praedicatorságokban.

Harmadik levél.

Anno 1668. Esztendőben 4-o Die Junii tötték fel ezen becsü-
 letes Marus Vásárhelynek Tornyára az gombokat, amelyben volt
 Feő Mester Ember Molnár Miklós uram, utánna Balás Péter,

Harmadik Viski Márton, Szentegyház férfik voltak um. Nagy Pál uram, második Tőke György uram, négy kapus, 2 drabontok ezek voltak, tudniillik Nagy Mihály, Hegedüs János, Bodroki János, Szilágyi Varga György, etc. etc.

*Nomine Michael Kereszturi fuit hic
Captivus tunc tempore m. p.*

Ezek az okmányok most a marosvásárhelyi református hitközség okmánytárának ereklyéit képezik. A toronygombba az 1822-iki renoválás alkalmával mindhárom levélről hű másolatot helyeztek el, amelyeket 1885-ben, mikor újból javították a templomtorony gombját, szép rendben és teljes épségben meg is találtak.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Akadémiai Értesítő. Márcziusi füzetét egészen a M. Tud. Akadémia 1905. évi munkásságának hivatalbeli ösmertetése tölti meg. Tehát összegezi az akadémiai ülések lefolyását, — az állandó bizottságok működését, — közli a mult évi pályázatok eredményét, felsorolja az Akadémia könyvkiadásait, ennek megbízásából és segélyével megjelent munkákat, folyóiratokat; ismerteti az intézet könyv- és kéziratárát, pénztára állását. Ezek után a bizottságok s az Akadémia összes üléseinek jegyzőkönyvei, pályaműbírálatok, tagválasztásokról való jelentés s az új jutalom-tételek következnek.

Erdélyi Múzeum. Kiadja az Erdélyi Múzeum Egyesület. Szerkeszti: *Erdélyi Pál*. Az innen-onnan száz esztendővel ezelőtt megindult, de nagyobb időközökben olykor szünetelő „Erdélyi Múzeum“ irodalmi vállalatnak márczius 1-én megjelent füzetével új folyama kezdődik, azzal a feladattal, hogy az Egyesület könyvtárának, érem- és régiségtárának ezuttal több teret szentelve, az alakuláskor kitűzött föladatnak, honismeretnek művelésére gondolva, részesévé legyen a magyar tudományosság egységes munkájának s ezzel a nemzeti műveltség és közművelődés terjesztésének. Évenként ötször fog ezentul megjelenni 5—5 ives füzetekben. Az első füzet tartalma ez: Előszó: *Erdélyi Páltól*. — Jogi intézmény-e a parlamenti kormány: dr. *Deák Alberttől*. — Magyar József tábori predikációi: *Szádeczky Bélától*. — Adalékok a Régi Magyar könyvtárhoz: *Köblös Zoltántól*. — Régi székely balladák: *Kanyaró Ferencztől*. — Irodalom: Az Armenia meg az Epigraphia: *Buday Árpádtól*. — Autropophiteia: Gy. F.-től. — Vegyes közlemények. — Hivatalos jelentések az erdélyi múzeum mult évi gyarapodásáról.

Husadik század. Idei 3-dik száma a következő tartalommal állott elő: A koalíció kórisméje: Méray *Horváth Károlytól*. — A végekről (Krassó-Szőrénynek a volt katonai határőrvidékhez tartozott részének leírása): *Vas Bélától*. — A történelmi materializmus egy ismeretelméleti kritikájáról: *Enyvvári Jenőtől*. — Hervé és az antimilitarista propaganda: *Rab Balázstól*. — Szemlék: Az abszolutizmus. — Anton Menger. — Szocialista társadalom.

— Politikai tömegsztrájk a választójogért. — Benyomások a középiskolai reform ügyben tartott értekezletről.

Közgazdasági Szemle. Márcziusi füzetében *Jankovich* Béláé az első tanulmány: Az értékelmélet mechanikai alapelveiről, az értéköbbllet és a gazdasági haszon keletkezését meg elosztását magyarázván. — *Mandello* Károly összeállította a magyar állam bevételeit és kiadásait 1868-tól 1903-ig. — *Heller* Farkas folytatja a határ haszonelmélet és az uralkodó értékelmületről fölvetett elmélkedéseit. — Tanulságosak *Ferenzi* Imre adatai a magyar ipari munkásság rohamosan terjedő szakszervezeti mozgalmáról. *Téglás* Gábor, *Hirschfeld* Ottó, a nagy Momsen tanítványa, sőt ma már versenytársa hatalmas monografiáját: A római császári kormányzat *Dicletianusig* czimüt ismerteti. — Két-három más könyv recenzióján kívül még a Magyar Közgazdasági Társaság 1905. évi működésének leírását találjuk e füzetben, melyhez mellékelték a társadalom gazdaságtani Bibliographia legújabb terjedelmes füzetét is.

Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. (Szerkeszti: dr. Kovács Ferencz, — kiadja az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület.) Most jelent meg mult esztendei harmadik és negyedik évnegyedi füzete együttesen. Értekezéseket irtak bele: *Erdélyi* László: Pisky István tihanyi kapitány 1585—1589. évi számadáskönyvéről. — Dr. *Takács* Sándor: az auspitz (pusztapécsi) magyar marhavásárok régi kiváltságleveléről meg a török alattvalók magyarországi kereskedéséről. — *Várnai* Sándor: Adalékok a régi pesti polgári rend társadalmi és gazdasági kialakulásához czimmel. Igen gazdag adattárában uradalmi tiszteknek szóló régi utasításokat, jövedelemösszeírásokat, végrendeleteket, jószágbecsléseket, leltárakat stb. olvashatunk dr. *Lukinech* Imre, *Sörös* Pongrácz, dr. *Kárfi* Ödön, dr. *Merényi* Béla, dr. *Iványi* Béla és *Kemény* Lajos közlései alapján. Ezek között találkozunk földfelosztásról való *debreczeni* 1647 és 1649. évi statutumokkal is, amelyeket a városi levéltárból *Zoltai* Lajos ismertet. Hozza a füzet a gazdaságtörténelmi irodalom újabb termékeinek repertoriumát. — A vegyesek közt: dr. *Takács* Sándor, *Kemény* Lajos, dr. *Iványi* Béla publikálnak apróságokat. — *Zoltai* pedig a *kurucz világbeli debreczeni kalmárok* rendjéről gyűjtött egybe több jellemző adatot. — *Debreczeni vonatkozású* feljegyzések a *Takács* Sándor közlései között is fordulnak elő. Így a mesterasztalról és köszönő pohárról, a nyilas és kádas kalmárokról való tanácsi határozatok, — am azok az 1638 és 1649 — emezek az 1570—1580. évi tanácsi jegyzőkönyvekből.

Magyar nyelv. A magyar nyelvtudományi társaság folyóirata. Márcziusi számának ez a tartalma: „Adatok hazánk honfoglaláskori s X—XIII. századi helyneveinek értelmezéséhez“. *Melich* János kimutatja eme czimű értekezésében, hogy a

tulajdonnevek köznévi használata névszókából, esetleg a gyermekbeszéd becmező szavaiból erednek; — hogy a tulajdonnevek ugyanazoknak a hangváltozásoknak vannak alávetve, min a nyelv köznévi használata szavai s ezért megbecsülhetetlenek a magyar hangtörténetre; — kimutatja harmadszor azt is, hogy ha honfoglaláskori tulajdonneveinket, első sorban a földrajzi elemzéseket ilyen hangtani alapon tárgyaljuk, ez elemzések kétségbevonhatatlan vallomást tesznek arról, *minő nyelven beszélő* lakosokat találtak itt honfoglaló őseink. Ez alapon hazánk honfoglaláskori térképét etnográfiai viszonyai feltüntetésével készül megrajzolni a tudós nyelvész. Segitse az Isten! — *Dr. Takács Sándor*, az új akadémikus, a magyar sóvágók régi műszóit gyűjtötte egybe. — *Pungur Gyula* a „sirály“ és rokonhangzású társneveit (czerkó, cséjja, csér, csérka, csire, csór, csüllő, sojja, sorigály, sorja, söjje, szerkő stb.) ismerteti. — *Lehr Albert* folytatja Arany nyelvének magyarázatát. — Név- és szólás-magyarázatokat, adatokat nyelvünk történetéhez, tájszók gyűjteményét, rovást találunk Wertner Mórtól, Téglás Gábortól, Lehr Alberttól, Takács Sándortól, Kenedi Gézától, Kőrösi Sándortól és másoktól.

Magyar Nyelvőr. Márcziusi füzetének első értekezése *Vikár* Bélától való: „A regös ének“ czimmel. *Vikár* e tanulmányában megkísérli helyreállítani a regös énekek típusának közös ősalakját, levonni a dallamok ritmikai tanulságait s harmadik feladatát, mit maga elé tűzött, nyelvészeti, tájszólástani szempontból való kutatás, kapcsolatosan némely általános népköltéstani szempontokkal. Mindeme szempontokat *Sebestyén Gyula* kevés figyelemre méltatta volt a regöskorról írott nagy munkájában. — *Szeremley Császár* Loránd folytatja a komplikációs jelentésváltozásról szóló jelentés-tanulmányait, ezuttal a szinelemzéseket bonczolgatván. — *Zoltai* Lajos *Debreczen* város két legrégebb jegyzőkönyvéből (1547—1556 és 1564—1569 évek) merítette adatait, „Ö-ző nyelvjárás Debreczenben“ czimű cikkéhez. Egyéb közleményei e füzetnek: A málonfekvő, *Pungur* Gyulától. — Magyarázatok, helyreigazítások *Pál* Antal, *Simonyi* Zsigmond és *Gyöngyössy* Lászlótól. Egyveleg *Rubinyi* Mózesstől és *Keszthelyi* Miklóstól. — Irodalom: *Alexander* Bernát és *Simon*. I. S. filozófiai munkáinak bírálata.

Protestáns Szemle. A magyar protestáns irodalmi társaság eme folyóiratának 3-ik füzetében *dr. Erdős* József, a debreczeni kollégium hittanára írta az első értekezést. *Pál* apostol római levelét az evangyeliumi keresztyénség sarkalatos dogmájának, t. i. a hit által való megigazulásról szóló tannak döntő érvényű okmányát vizsgálja behatóan első olvasói, irásának indoka, czélja, szövege, hitelessége, kelte, tartalma és szerkezete szerint. A most közölt első részben kimutatja e tudós tanár, hogy *Péter* apostol a római ker. gyülekezetet sem nem alapította, sem annak első püspöke nem volt. Hanem a római gyülekezet megalakulása egyfelől a jeruzsálemi gyülekezet keletkezésénél jelen volt római illető-

ségü zsidó-keresztény atyafiak (Péter apostol közvetett befolyása), másfelől és főképen pedig a Pál működése következtében megtért s aztán Rómába költözött kisázsiai és görögországi hívő pogányok buzgólkodásának tulajdonítható. — *Dr. Szlávik Mátvás*: A német ev. pap a multban; — *Mayer Endre*: Kételyek és vitás kérdések a vallásban czimű tanulmányokat irtak e füzetbe. — *Zoványi Jenő*: egyháztörténeti apróságokat közöl. — Külföldi egyházi szemle és irodalmi szemle foglalja el a folyóirat hátralevő részét, — rokonszenvvel ismertetvén az Izr. magyar irod. Társulat Évkönyvét.

Századok. Márcziusi füzetének az elején dr. *Takács Sándor* alapos bírálatával találkozunk, amelyben gazdag ismereteinek tárházából felfegyverkezve a befejezéshez közeledő Magyar Oklevéltári Szótár számos fogyatkozásait és hibáit mutatja ki. — *R. Kiss István* harmadik részét közli II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választása cz. értekezésének. *Stessel József* adalékokat szedett össze Sopron vármegye történeti földrajzához. A történeti irodalom rovata több új munka, egy kivételével idegen nyelvű munkák ismertetése tölti meg. A tárczában *Stessel* és *Melich János* Zalavár és Mosaburg hol fekvése felett vitatkoznak Sasinek történetiróval.

Történeti Tár. (Szerkeszti dr. Komáromy András.) Idei első füzete azt az okmánytárt — csaknem kivétel nélkül leveleket — közli, amelyet *R. Kiss István* II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választásáról írott s a Századokban olvasható értekezésében felhasználta. — Érdekesebbnél-érdekesebb kor-festő adatokat tartalmaznak miskolci Csulyak István zempléni ref. esperes (1629—1645.) egyházlátogatási jegyzőkönyvei. Ezek több szabolcs-megyei falu történetébe is belevágnak. *Zoványi Jenő* közli. — *Komáromi András* Kerecsényi László szigetvári kapitánynak (1553—1562.) magyar nyelvű leveleit publikálja, melyeket Nádasy Tamás nádorhoz küldözgetett. — *Dr. Iványi Béla* a Jagello-korbéli nemzetközi érintkezéseink történetéhez fűzött össze adalékokat. *Jurkovičs* Emil rekeszti be a Történelmi Tár füzetét a besztércze-hányai levéltárból másolt két német levéllel. Mindkettő Bocskay fölkelésének és a hajduság rohamos előnyomulásának bizonyága.

Uránia. Márcziusi füzetében a következő czikkeket olvassuk: Az anyag és energia állandóságáról *Mikola Sándortól*. — Budapesti régi emlékek *Marczenko* Ferencztől, aki vázlatosan leírja fővárosunk történetét s azután néhány régi építészeti emléket ösmerteti. — Kettős öntudat. β. — Melegföldövi mivelt növények (a kókuszpálma, — melyből a ma már Magyarországon is terjedő kókuszvaját csinálják) *Sajó* Károlytól. — A kigyók méregkészülekéről *dr. Papp* Dezsőtől. — A magyar növevelés uttörője (Veres Pálné) *Vay* Sándortól. Az anyag enyészete, *dr. Visnyja* Aladártól. — Modern képfaragás *dr. Pekár* Károlytól. — Krónika. — Hasznos tudnivalók. — Könyvszemle. Z—i L.

Uj könyvek.

(„Tanulmányok a romániai csángókról“. Irta : **Rubinyi Mózes**. Budapest 1906.)

A magyar ember mindig megőrizte a szeretetét idegenbe szakadt vérei iránt, kivált a Romániában sinylődő csángók sorsa érdekelte. Ez az érdeklődés és szeretet két *debreczeni születésű* tudós szívében gyult erősebb lángra. Dr. *Kunos Ignác* az egyik, aki negyedszázaddal ezelőtt járt a csángók között és irt is róluk oly nyelvészeti munkát, amely méltó kezdete volt fényessé vált pályájának és amely elvezette őt a M. T. Akadémia tagságáig és a keleti keresk. akadémia igazgatói állásáig. Néhány évvel ezelőtt pedig egy fiatal tanulót, *Rubinyi Mózes*t vezetett a csángókhoz a tudományos kutatás vágya és a rokoni érzés. Kétszer is fölkereste őket, sorra járta falvaikat, nyelvészeti és néprajzi megfigyeléseket tett náluk, kutatásai eredményeit tudományos folyóiratokban, a Nyelvőrben és Ethnográfiában, bocsátotta közre, most pedig a fenti czimen (*Tanulmányok a romániai csángókról*) a nagy közönség számára adott ki egy jókora füzetet.

Ebben ismerteti a régibb utazók és kutatók (Baudinus 1646; Gegő 1838; Jerney 1851) nyomán a csángók multját; kimutatja, hogy a romániai csángókat nem szabad összetéveszteni sem a bukovinai, sem az erdélyi csángókkal. Egy pár meghatározó képet fest a mostani csángók életéből, akiket kettős veszedelem is szorongat, egyrészt a román kormány erőszakossága, másrészt papjaik, a Rómából küldött olasz páterek kapzsisága és lelketlensége. Közül Rubinyi egy pár mondatörédeket, amelyek a csángók eredetét és nevét próbálják megmagyarázni; bemutat egynehány szomorú népdalt is, amelyeket már egészen oláh nótára énekelnek. Azonkívül lenyomat eredeti szövegében és magyar nyelvi átírásban egy rendkívül érdekes levelet, melyet Rubinyihoz egy egyszerű parasztgazda intézett, az ő „igaz jó csángó barátja, Mártnas Antal Szabófalván. 22. Noimbr. 1900. Mőldóva Országon“. A levél legérdekesebb része az a példázat, amelyet Mártnas az oláh fuvaros lováról mond el. Egy török urat vitt az oláh fuvaros: kiállott a ló és akkor a török ur mondja az oláhnak, fogja ki a lovat, hadd legeljen a füben. Ugy tesz az oláh, amint a török ur mondotta; de már akkor annyira ereje sem volt a lovának, hogy enni tudott volna, a török szemrehányólag szól az oláhnak. Előbb kellett volna kifogni, régebben kellett volna megétetni. Így vannak a magyarok az ő elszakadt testvéreikkel, a csángókkal; akkor jönnek segítségükre, mikor már haldokolnak, mikor az oláh farkas majdnem mind felfalta őket.

Rubinyi is látja ezt a bántó pusztulást, a mind fenyegetőbb oláhosodást és hő szeretettel, aggódó lélekkel azért írta meg ezt a kis könyvet a csángókról, hátha tehetne még valami nagy dolgot a magyarság veszni indult testvérei megmentésére. Ha pedig a történelem folyása az enyészetet mérte volna rá a csángókra, hadd tartsák fenn emléküket e könyv lapjai is, a könyvben nagy gonddal összegyűjtött adatok és még nagyobb vonzódással festett hü képei.

Kardos Albert.

VEGYESEK.

Képeinkhez. Áprilisi füzetünkhöz két jelesünk arczképét mellékeltek. — *Toldy* (Schedel) Ferencz ifjúkori arczképe az egyik, amelyet azon alkalomból közlünk, hogy a magyar irodalom ez elsőrangú munkásának hátrahagyott és kiadatlan apróbb írásainak közlését fia, dr. Toldy László szivességéből a R. O. L. T. megkezdhette. Második képünk hajduhatházi *Sillye* Gábort ábrázolja. Sillye jelentős szerepet vitt a hajduság történetében s irói érdemeket is szerzett. Született Hajduböszörményben 1817 márcz. 21-én, — régi hajdu-családból. Atyja János, anyja Kocsis Zsuzsánna volt. A debreczeni főiskolából kikerülvén, Bihar vármegyénél kapott alkalmazást. Kevés ideig Beöthy Ödön országgyűlési irnoka, — majd a kir. táblán jegyző s 1844-től 1847 végéig ügyvéd Pozsonyban. Ez idő alatt a *Hirnök* című politikai lapba is dolgozott. 1848-ban szülővárosa országgyűlési képviselővé választotta; — mint kormánybiztos ő szervezte az 52. 53. gyalog hanvédzászlóaljakat és a vitéz Bocskay huszárezredet. Világos után 1850 márcz. 24-én Kólyon, Gönczy Pál vendégszerető házánál elfogták a bujdosót s kötél általi halálra ítélték, de a halálos ítéletet kegyelemből 10 évi várfogságra változtatták. Olmützben hét évet ki is töltött. Ez idő alatt görög, latin, olasz és francia nyelvismeretét az angol nyelv megtanulásával gyarapította. Fogságból kiszabadulása után az Orsz. Gazd. Egyesület a Gazdasági Hirlap segédszerkesztői tisztét ruházta reá, — majd másodtitkárává választotta. 1861-ben 10,960 szavazattal a Hajdukerület főkapitányságát nyerte el. Ez állását 1875-ig viselte, — amikor a király Debreczen város és az új Hajdu megye főispánjává nevezte ki. 1876 augusztus 16-án nyugelomba vonult. Böszörményben élt 1894 jan. 17-én bekövetkezett haláláig. Dolgozott a hajduk történetén is. Egy izben főgondnoka volt a hajduböszörményi ref. egyháznak és segédgondnoka az alsó-szabolcs-hajduvidéki egyházmegyének. Sokat buzgólkodott Böszörmény város fejlődéséért.

Az Akadémia br. Wesselényi Miklós könyvéről. Kivonatol másolat a Magyar Tudós Társaság V-dik Nagygyűlése 1834 november 7-ikén tartott ötödik ülésének jegyzőkönyvéből: „XXXV. Beadja *Gr. Dessewy* József igazgató és tisztt. tag az 1833-dik

legjelesb munkák kijelentése végett nevezett Választottság hivatalos előadását . . . mely szerint a többség a nagy jutalomra *Vörösmarty* Mihály munkái 1-ső és 3-ik kötetét ajánlja bővebben kifejtett okokból. Minthogy azonban a Választottság ezen ajánlást nem egyező akarattal tette, Kisfaludy Sándor munkái 3-dik és 4-dik kötetét ajánlván három tag, meghallgatja a gyűlés a Választottság minden egyes tagjainak írásban bővebben adott véleményeit is; és mind az előhordott okoknak, mind némelly külső tekinteteknek, mellyeknek figyelembe vétele tanácsosnak látszott, fontolóra vétele után határozza: hogy a nagy jutalom mind a két koszorus írók egyformán illeti; s azért kéressék meg a tek. igazgató tanács, hogy a nagy jutalom is a kettőnek együtt járhasson ki. Ezek mellett dicsérettel megemlitendőnek határoztatik *Péterfi* Károlytól a philosophia históriájának 1-ső kötete. Jutalom kérdése alá eshetőknek vallá még a küldöttség *Gr. Széchenyi* Istvántól a Stadium 1-ső kötetét s *B. Vesselényi Miklóstól* a „*Balítéletek*“ czimű munkát, ha ezek a 11-ik Rendszabás által a megjutalmaztatás alól ki nem záratnának — melly tekintetben a nagygyűlés is osztozik“.

A debreczeni városi muzeumról. A serdülő korban levő debreczeni városi muzeumnak most jelent meg első kiadványa. Egy nyomtatott ivre szabott „Tájékoztató népeleti tárgyakat gyűjtők számára“ — Debreczen város és vidéke minden rendű, rangu művelt közönségének pártfogó figyelmébe ajánlja. Megszívlelésre érdemes irányt mutat e kis füzet mindazoknak, akik a kezdő vidéki muzeumok gyarapításáért buzgólkodni tudnak és készek. A muzeumi bizottság megbízásából dr. Boldisár Kálmán tb. tanácsnok, rendőrkapitány állította össze. A muzeumöire hozzácsatolta még a muzeum alapításának s eddigi fejlődésének dióhéjba szoritott leírását amelyet közérdekű voltánál fogva örömet közlünk mi is. Így hangzik:

„A helyi sajtóban már régtől fogva emelkedtek hangok Debreczen multjára vonatkozó emlékek tervszerű, rendes gyűjtését, városi muzeum felállítását és tovább fejlesztését sürgetve. Azonban akademikus fejtegetéseknél egyéb ez ügy érdekében nem történt. Az eszme csak akkor ölthetett testet, amikor egészen váratlanul előállott a város egyik derék tevékeny polgára *Löfkovits* Arthur órás és ékszerész s bejelentette *Puky* Gyula volt főispánunknak, hogy régiség, fegyver, pénz, érem, ásvány gyűjteményét a létesítendő városi muzeum számára legnagyobb készséggel felajánlja, a város közönségének ajándékozza, ezzel is elősegíteni óhajtván szeretett városa kulturális előhaladását. Ezenkívül kötelezi magát arra is, hogy a muzeum gyarapítását tiz éven keresztül a házipénztárba befizetendő évi 500, összesen ötezer koronával mozdítja elő; egyébként is tőle telhetőleg odaadó buzgalommal fogja ezentul is támogatni a közművelődés emez új szenge intézményét. A városi hatóság örömmel fogadta el a szép

adományt, egyuttal elvállalta annak tovább való kezelését, sőt fejlesztését.

Egyetlen polgár nemes áldozatkészsége így vetette meg alapját a debreczeni városi muzeumnak, ezelőtt negyedfél esztendővel, körülbelül harmadfélezer tárgyat számláló gyűjteménye által, melyhez mindjárt akkor Szilágyi Dezső, e nagy államférfi számos ereklyéjét, leginkább diszpolgári okleveleket, melyeket az örökösöktől megvásárolt, csatolta Löfkovits Arthur.

A városi tanács az új muzeumot azonnal a muzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége hatásköre alá helyezte. Ideiglenes szállásul pedig a volt gazdasági iskola épületében három szobát jelölt ki, ahol is Milesz Bélával, a t.-füredi muzeum őrével rendeztette. Ugy, hogy 1905 elején közszemlére bocsáthatták; bár ünnepélyesen csak május 20-án, a százados Csokonai ünnepély keretében nyílt meg. A muzeum november havában a Hatvan-utczai 23. számú, most már Csokonai-háznak nevezett épületbe költözött, amelyet a város közönsége 72,000 koronáért vásárolt meg azzal a szándékkal, hogy ennek tágas telkére, ahol egykor Csokonai szülőháza állott, építtesse majdan fel a közművelődési palotát. E célra 150,000 koronát szavazott meg a közgyűlés; a közoktatásügyi kormány pedig a főfelügyelőség javaslata következtében 100,000 korona állami segílyt ígért meg,

A régiség-tár gyarapítására, különösbben ásatásokra már 1904-től fogva évi 500 koronát kapunk az ország pénzből; míg a városi közgyűlés a házipénztár 1906. évi rendes költségvetésébe a muzeum személyi és dologi kiadásaira 5050 koronát illesztett be.

Nagy szerencsége muzeumunknak, hogy *Oláh* Károly kulturanácsnok szeretettel, sőt rajongó lelkesedéssel csüng felvirágoztatásán. Addig is, amíg a muzeum szervezeti szabályzata elkészülhet és életbe léphet, a városi tanács hozzájárulásával szakértőkből és érdeklődőkből muzeumi ad hoc bizottságot szervezett; e bizottság véleményez, javasol, kisebb ügyekben végérvényesen is határoz. Általában hathatósan segítségére jár a jóakaratu városi Tanácsnak.

A muzeum igazgatója *Löfkovits* Arthur, tiszteletbeli muzeumőr *Péter* Gábor, akik az elmúlt évben önzetlen ügyszeretettel végeztek a muzeumi dolgokat. Utóbbi most is szakértelemmel kezeli a pénz- és érem-gyűjteményt. A muzeumőri tisztség egyéb munkakörét pedig *Zoltai* Lajos tölti be, egyuttal a muzeumi ad hoc bizottságnak is jegyzője.

A muzeum leltára az elmúlt esztendőben megkétszereződött. Ajándékozások, letéteményezések, ásatások és vásárlások egyformán elősegítették ezt az igazán örvendetes gyarapodást. Nincs terünk e helyen mind felsorolni azokat, akik szivesek voltak akár ajándékok, akár letétek által közelebb juttatni a muzeumot ahoz a célhoz, hogy Debreczen történelmének szemlé-

tető iskolája legyen. Hanem azt jól eső örömmel jelenthetjük, hogy e magunk elé tűzött célhoz vezető uton haladunk. S annál hamarabb elérjük azt, minél nagyobb mértékben dicsekedhetünk a művelt közönség támogatásával, amelyet ismételten szeretettel kérünk.

*

A debreczeni városi muzeum már ez idő szerint is a következő osztályokból áll: I. Könyv- és kéziratár. II. Régiségtár. III. Képzőművészeti. IV. Néprajzi. V. Természetrajzi osztály.

A muzeum **nyitva van** minden szombaton d. u. 3—5 (télen 2—4), vasárnap d. e. 10—12 közt. A látogatóktól *semmi-féle díjat nem szedünk*.

Ajándékokat, letéteket elfogadunk s muzeumi ügyekben felvilágosításokat adnak: *Oláh* Károly kulturtanácsnok (városháza), *Lőkövits* Arthur (saját ékszerkereskedése Piacz-u.), *Péter* Gábor tb. muzeumőr (vásárbíróház Csapó-u.) és *Zoltai* Lajos muzeumőr (Csokonai-ház, utóbbi minden d. u. 3—6 óra közt a muzeumi helyiségben található).

Ajándékokról, letétekről időnként nyilvánosan elszámolunk*.

Debreczen tanácsa a vallásszabadsága érdekében gr. Bethlen Józsefhez. Mária Terézia trónra lépésének esztendejében a sokféleképen és sulyosan elnyomott magyar protestánsok legkiválóbb világi urai könnyítésért, vallásuk szabadgyakorlataért az ifju királyné trónja elé készültek járulni. E mozgolódásra vonatkozik az alábbi levél, melyet gr. Bethlen Istvánnak és még Szegedy Ferencznek és Zoványi György püspöknek is elküldöttek a debreczeniek, kiknek főbírájok akkor a nagyeszü és igen tekintélyes Domokos Márton vala:

Méltóságos Gróf és Főispány Ur!

Ezen acclusával együtt vévén mi is az Urtul Patai Sámuel uramtul levelet, reméljük, hogy Nagyságodnak is azon Maadban ír ő kglme, a melyben minékünk, ugy mint Religiónkat illető, sőt igen érdeklő sok gravamenink iránt, kik légyenek a Felséges Udvarhoz küldendő Deputatusok; itt a környékben valakiknek elméjeket vehettük unanimiter czéloznak az urra *Patai* Sámuel uramra és ha még valakiknek adjungáltatni kellene, vagy a Tiszántul vagy innent való V. Superintendentiából, amabbul *Vay* Ábrahám uram, ebbül pedig vagy *Zoltány* István uram, vagy *Comáromi* György uram; mindazáltal Patai uram iránt való projektumunknak bizonyosabb effectusát ugy remélnénk, ha Ngod is méltóztatnék az urat hathatós képpen adhortálni; mert ha valamikor egyszer szükségünk volt az ur szolgálattýára, most van az az idő, melyet ha elmulatunk, talán többé ilyen módunk és alkalmosságunk nem lészen benne. Sem magunk, sem talám Atyáink idejében nagyobb okunk nem volt a vigyázásra és instantiára, mint

most vagyon. Egyéb motivumok iránt, provocallyuk magunkat sokszor említett ur levelére, melyek ott bővebben le vannak. Az új esztendő az Ur Isten minden részeiben álgya meg Nagyságodnak s Méltóságos uri Házának; tegye örvendetessé és boldoggá, sok számosoknak szerencsés elérésével és el töltésével együtt. Magunkat Ngod Gratiájában alázatosan ajánlván, maradunk Mgos Grof Urnak Ngodnak alázatos szolgálói

szabad kir.

N. N. Debreczen városa
Birája és Tanácsa.

M. G. *Bethlen* József V. Ispány, *Szegedi* Ferencz urnak és Püspök *Zoványi* György urnak.

31. X-bris 1740.

(Beirva Protocollom Conceptuum de Anno 1737—1740. 1366. lapon — Debreczen város levéltárában.)

(Közli: Z—L.)

BILKEI DEZSŐ

és

RADOVÁNOVICS JÁNOS

magyar történelmi képkiadó vállalata Debreczen.
Teleki-utcza 94. és 98.

A magyar kulturát emelni, hazafias czélokat szolgálni minden magyarnak kötelessége. Mi is elengedhetetlen feladatunkká tettük és tesszük mindig, ahol erre alkalmunk nyílik és sikerült is, saját kiadásunkban remek kivitelben e felsorolt képeket forgalomba hozni: II. RAKÓCZI FERENCZ szabadságharca 1703—1711. A MAGYAR SZABADSÁGHARCZ apotheozisa 1848—49. A magyar szent korona elrablása a visegrádi várból 1440. ZRINYI ILONA (hőstette) Munkács várának védelmében 1688. BOCSKAY ISTVÁN szabadságharca 1606. Ezen öt képnél teljes nagyság 94/78 cm., 4 czolos arany barock, vagy aranyzöld szeceszziós rámában 24 K. II. RAKÓCZI FERENCZ diadala, teljes nagyság 96/78, 4 czolos arany barock, vagy zöld szeceszziós rámában 24 korona. II. RAKÓCZI FERENCZ zászlóbontása. 1703. év tavaszán Beregszász város piacz-terén, 4 czolos arany barock, vagy aranyzöld szeceszziós rámában 20 korona.

KOSSUTH LAJOS, melyet 3 nappal halála előtt készítettek, 4 czolos arany barock rámában teljes nagyság 88/68, gyönyörű kivitelben 30 korona.

Fenti árakban felsorolt képek kívánatra az alant jelzett keretekben is szállíthatók. Fekete barock arannyal. Barna arannyal. Zöld szeceszziós (c) arannyal. Aczél imitáció. Majolika. E két utolsó keretben képenként 5 K drágább. Az árak csomagolással és szállítással együtt értendők.

Hogy mindenki beszerezhesse e hazafias képeket, ugyanabban az árban képenként havi 3 korona részletfizetéssel is megkaphatják. Kérjük Magyarországon minden lakóját, hogy szerezze meg ezen alkotásnak képeit, hogy díszíthesse vele lakóházát.

Hazafias tisztelettel

BILKEI DEZSŐ és RADOVÁNOVICS JÁNOS

magyar történelmi képkiadó vállalat.

Ezüst kályhák!!

A MAGYAR IPAR DIADALA!

Egy hosszú esztendő viszontagságain keresztül futotta meg erős támaszoknak kitétt körútját a magyar ipar egyik igen kitűnő találmánya a

BRAUN N. A.-féle szabadalmazott és törv. védett

Kályha ezüstoffény. ❀❀

E valóságos tűzpróba után, mint egy hős hadvezér diadalmasan került ki az ostromló silány konkurrenzia támadásai alól, büszkén hirdelve, hogy nemcsak hazánkban, de a külföld előtt is kivívta az igazi elismerést s a magyar iparnak hírnevet és dicsőséget szerzett.

A BRAUN N. A.-féle KÁLYHA EZÜSTFÉNY a következő kitűnő tulajdonságokkal bír: a komor fekete kályhákat a szoba díszére bárátságos szép ezüst színűvé változtatja át, mely színe azonban tartós marad, nem ég le, nem füstöl s szagot nem terjeszt, tehát megkímél a sok fárasztó vasporozástól, kefélestől, ami igen sok piszokkal, porozással szokott járni. E szép tulajdonságai dacára aránylag olcsó is, mert egy rendes nagyságu kályhára 1 doboz, melynek ára 80 fillér, teljesen elegendő. Használható még: öntött konyhák, platok, füstcsövek, cserépkályha ajtók, üstházak stb. befestésére

Szigoruan
ügyeljünk ám
a védjegyre.

Mert csak
akkor valódi,
ha minden
dobozon ez
látható.

HASZNÁLATI UTASÍTÁS.

A kályha festés előtt egy kissé felmelegítendő (nyáron nem kell), hogy a száradás gyorsabb legyen, festés előtt azonban a régi fekete rétegtől ledörzsölnendő: a vaspör meleg vízzel, a lakk vagy tisztító paszta spirítussal vagy lúggal. Festés alatt minden megmártásnál az ecsettel felkeverendő. Új kályha két festést igényel.

Használati utasítás minden dobozon található.

HAJDUVÁRMEGYE és DEBRECZEN területére egyedüli főelárusító

Pásztor Gyula és Tsa

VASÁRÚHÁZA DEBRECZENBEN, CSAPÓ-UTCZA (Bankház).

Telefon és interurban 271. szám.

12. **Révész Kálmán**, ev. ref. esperes, Kassa. Végtelen sajnálom, hogy nagymérvű elfoglaltságod miatt az ígért cikket nem küldhetted be. Remélem azonban, hogy folyóiratom II-ik számában már büszkélkedhetni fogok neveddel és munkáddal.

13. **Dr. Sebes Dénes**, orsz. képvis. Marosvásárhely. Kedves barátom: „Az ígélet szép szó! — ha megtartják nagyon jó“.

14. **Szinyei Gerzon**, Sárospatak. A pataki iskola alapításáról és fejlődéséről szóló nagybecsű tanulmányáért, melynek közlését már megkezdtem, fogadja ez uton is hálás köszönetemet.

15. **Gróf Teleki László Gyula**, Kővár-Hosszúfalva. Az áldott emlékü nagynénje, gr. Teleki Blankának felségsértési perére vonatkozó iratait megkaptam. Fogadja gróf ur azok szives beküldéséért hálás köszönetem.

16. **Gróf Teleki László**, Kolozsvár. Édes atyjának Petőfi Sándor, Bem József, Garibaldi és Hugó Viktor barátjának hátrahagyott leveleiből szivesen közlök bármikor és akárhányat folyóratom adattárában.

17. **Ujfalvi Károly**, Nagy-Ilonda. Nagybátyja Ujfalvi Sándornak, Wesselényi Miklós leghűségesebb barátjának, igen sok és becses adatot tartalmazó emlékiratai közlését folyóiratomban megkezdtem és folytatni fogom.

18. **Vadnay Tibor**, Miskolcz. Köszönöm az ozorai vadászatok gyönyörű képsorozatát. És kérem, lenne szives boldogult nagyatyja élettörténetét részemre megírni, mert a jövő számban meg akarom kezdeni az ő felette becses és érdekes leveleinek közlését.

19. **Váradai Gábor**, Máramarossziget. Belső és igaz meghatottsággal olvastam önnek, a 85 éves aggastyánnak fiatalos hévvel és lelkesedéssel hozzám intézett üdvözlő sorait. Fogadja kegyes jó indulatáért forró köszönetemet

20. **Dr. gróf Wass György**, Deés. Gróf ur szives érdeklődését vállalatom iránt hálásan köszönöm, valamint ama nagybecsű ígéletét is, hogy folyóiratomat, mint annak egyik rendes és állandó munkatársa támogatni kívánja. Ez a szép és nemes cselekedet önmagát dicséri.

21. **Báró Wesselényi Miklós**, Göröcsöny. Méltóságod megtisztelő megbízatásának eleget tettem és a nálam megrendelt Wesselényi példányokat az iskoláknak Méltóságod nevében beküldöttem. Az elismerő és köszönő iratok a megajándékozott iskolák igazgatóitól már be is érkeztek. Fogadja Méltóságod részemről is a velem szemben tanusított nagylelkűségéért mély hálámat és köszönetemet.

22. **Zicherman Mór**, Máramarossziget. Csak megismétlem e helyütt azt, amit Szigeten mondtam, hogy ön engem szives figyelemével és utbagazításaival oly nagy hálára kötelezett, melyet megköszönni igen, de leróni sohasem lehet. Nagyon kérem, hogy alkalmilag adja át üdvözlőmet: dr. Papp Tibor, Örlösi Ferencz, Simon Géza, Szabó Andor, Szató Aurél és dr. Szilágyi István uraknak, kikre mindig szeretettel és igaz nagyra-becsüléssel fogok visszaemlékezni.

